

**STRATEGIA ROZWOJU
GMINY DZWOLA
NA LATA 2016-2023**

Wschodnia Grupa Doradcza

2015-12-02

Wstęp.....	3
1. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Dzwola.....	5
1.1. Przestrzeń i środowisko	6
1.1.1. Położenie administracyjne i geograficzne.....	6
1.1.2. Układ osadniczy	10
1.1.3. Walory środowiska naturalnego.....	11
1.1.4. Walory kulturowe	20
1.2. Społeczeństwo	28
1.2.1. Struktura demograficzna.....	28
1.2.2. Mieszkalnictwo	33
1.2.3. Struktura zatrudnienia i rynek pracy	34
1.2.4. Bezrobocie	35
1.3. Gospodarka	36
1.3.1. Rolnictwo	36
1.3.2. Działalność pozarolnicza i przedsiębiorczość.....	41
1.4. Infrastruktura techniczna	46
1.4.1. Infrastruktura transportowa i komunikacyjna	46
1.4.2. Gospodarka odpadami komunalnymi.....	50
1.4.3. Gospodarka wodno-ściekowa	52
1.4.4. Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa	53
1.4.5. Infrastruktura telekomunikacyjna	53
1.5. Infrastruktura społeczna	55
1.5.1. Infrastruktura edukacyjna	55
1.5.2. Infrastruktura kulturalna	60
1.5.3. Infrastruktura sportowo-rekreacyjna	61
1.5.4. Infrastruktura opieki zdrowotnej.....	63
1.6. Jakość rządzenia	65
1.6.1. Struktura wydatków gminy	65

1.6.2. Jakość kapitału społecznego.....	69
2. Koncepcja rozwoju strategicznego gminy Dzwola na lata 2016 -2023	73
2.1. Analiza SWOT	74
2.1.1. Metodologia analizy SWOT	74
2.1.2. Analiza SWOT Gminy Dzwola	75
2.2. Misja rozwoju.....	77
2.3. Priorytetowe kierunki rozwoju i cele strategiczne.....	79
2.4. Implementacja strategii rozwoju gminy Dzwola.....	85
2.4.1. Monitoring i zarządzanie strategią	85
2.4.2. Źródła finansowania strategii oraz działań priorytetowych	88
2.4.3. System instytucjonalny wdrażania strategii.....	94
2.5. Konsultacje społeczne	96
SPIS MAP	97
SPIS TABEL.....	97
SPIS ILUSTRACJI	98
SPIS WYKRESÓW	99

Wstęp

Strategia rozwoju gminy jest kluczowym elementem planowania rozwoju lokalnego. Stanowi ona dokument, którego celem jest wskazanie wizji oraz strategicznych kierunków rozwoju gminy. Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania gminą, który pozwala na zapewnienie ciągłości i trwałości w poczynaniach władz gminy, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań politycznych. Strategia umożliwi również efektywne gospodarowanie zasobami gminy, takimi jak środowisko przyrodnicze, kapitał ludzki, infrastruktura czy środki finansowe.

Dobrze zorganizowany proces opracowania strategii umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości. Uwzględnienie zgłaszanych opinii i pomysłów pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie się identyfikowała w dużym stopniu społeczność lokalna. Utożsamianie się władz i mieszkańców gminy ze strategią stanowi niezbędny warunek jej skutecznej realizacji.

Założono, że zaktualizowana strategia rozwoju gminy będzie dokumentem obowiązującym w perspektywie czasowej 2016 – 2023. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie strategii do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2014 – 2020. Z uwagi na dość długi okres obowiązywania strategii przyjęto, że powinien być to dokument uniwersalny, koncentrujący się na rozwiązaniu najważniejszych problemów rozwojowych gminy i jej mieszkańców.

Niniejszy Dokument *Strategia Rozwoju Gminy Dzwola na lata 2016 – 2023* jest zatem zapisem koncepcji rozwoju strategicznego, który zapewni trwały, zintegrowany, logiczny i spójny rozwój gminy Dzwola.

Dokument składa się z dwu części zasadniczych – analitycznej oraz koncepcyjnej. Część pierwsza - analityczna, zawiera diagnozę strategiczną, w której poddano analizie sytuację społeczno-gospodarczą gminy. Zaprezentowana poniżej diagnoza stanu wyjściowego obejmuje szczegółową analizę przestrzennych, środowiskowych, społecznych, gospodarczych oraz infrastrukturalnych czynników.

Część II - koncepcyjna plan rozwoju strategicznego gminy, z uwzględnieniem misji gminy, głównych kierunków rozwoju oraz systemu realizacyjnego i monitorującego. Część ta powstała na podstawie analizy sytuacji społeczno-gospodarczej. Jako metodę analizy strategicznej zastosowano Analizę SWOT, za pomocą której poddano analizie słabe i mocne strony gminy oraz wynikające z nich szanse i zagrożenia. Część koncepcyjna zawiera przede wszystkim plan wyeliminowania zagrożeń oraz wykorzystania potencjałów Gminy, wykazanych jako szanse, a także rekomenduje dobór instrumentów rozwojowych (takich jak rewitalizacja czy integracja społeczna). Ponadto, strategia akcentuje kreowanie rozwoju w oparciu o istniejące zasoby.

Głównym źródłem danych zastanych informacji były dane statystyczne, uzyskane głównie z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego i portalu analitycznego Moja Polis. Niezbędne dane zostały udostępnione przez Urząd Gminy Dzwola. Przy opracowaniu dokumentu wykorzystano również wyniki konsultacji społecznych.

1. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Dzwola

1.1. Przestrzeń i środowisko

1.1.1. Położenie administracyjne i geograficzne

Gmina Dzwola jest gminą wiejską znajdującą się w powiecie janowskim, w województwie lubelskim. Obecny układ administracyjny gminy istnieje od 1973 roku. Pod względem administracyjnym, od 1 stycznia 1999 roku gmina Dzwola należy do województwa lubelskiego. W obecnym kształcie, Gmina Dzwola od zachodu i północy sąsiaduje z gminami powiatu janowskiego, a od wschodu i południa z gminami powiatu biłgorajskiego.

Gmina Dzwola jest największą gminą w powiecie janowskim, jej obszar zajmuje 203,1 km², co stanowi 23% powierzchni powiatu janowskiego oraz 0,8% powierzchni województwa lubelskiego. Gmina Dzwola Znajduje się w odległości 80 km od Lublina, 12 km od Janowa Lubelskiego oraz 27 km od Biłgoraja.

Mapa 1. Położenie Gminy Dzwola na mapie administracyjnej powiatu janowskiego (województwo lubelskie).

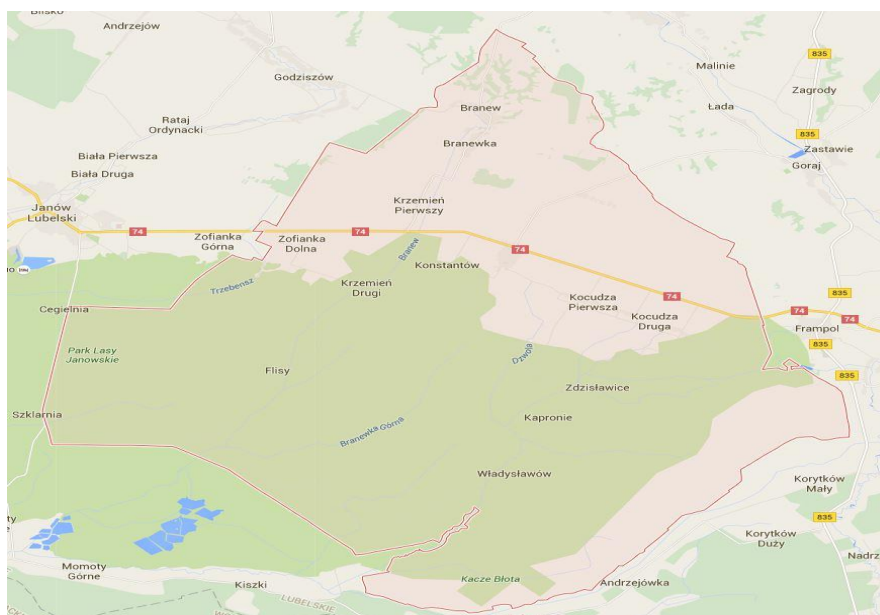

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Mapa 2. Położenie Gminy Dzwola na mapie administracyjnej województwa lubelskiego.

Źródło: <http://www.lubelskie.pl/img/userfiles/images/O%20regionie/mapa2009newA3-krzywe.jpg>.

Mapa 3. Lokalizacja gminy Dzwola (mapa fizyczna).

Źródło: Google Maps., dostęp: grudzień 2015r.

Gmina Dzwola położona jest u podnóża mezoregionu fizycznogeograficznego – Wzniesień Urzędowskich. Jest to pasmo wzniesień (wys. do 270 m. n.p.m.), które znajduje się w południowo-zachodniej części Wyżyny Lubelskiej. Zachodnią granicę Wzniesień Urzędowskich stanowi fragment doliny Wisły, w tym miejscu tworzącej Małopolski Przełom Wisły. Od południa, Wzniesienia Urzędowskie opadają natomiast ku dolinie rzeki Sanny, będącej północną granicą Równiny Biłgorajskiej. Na północy, teren Wzniesień opada ku Kotlinie Chodelskiej.

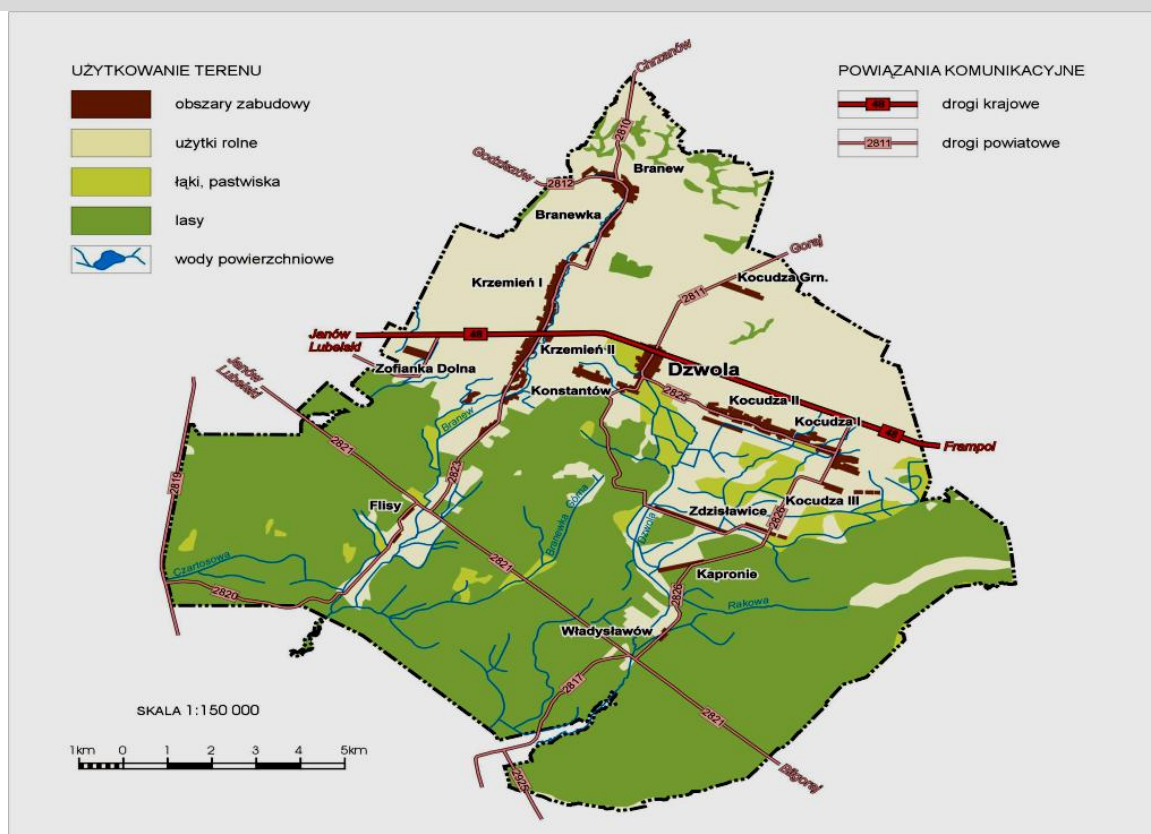
Wzniesienia Urzędowskie, stanowią obszar o urozmaiconej rzeźbie, a ich cechą charakterystyczną jest występowanie wąwozów lessowych. Wzniesienia Urzędowskie przecina malownicza rzeka Wyżnica. Wzniesienia Urzędowskie są naturalnym przedłużeniem ciągnącego się dalej na południowy - wschód Roztocza.

Gmina Dzwola znajduje się na skraju Roztocza. Roztocze, jako kraina geograficzna, łącząca Wyżynę Lubelską z Podolem, stanowi wypiętrzony wał wzniesień, szerokości 12-32 km i długości około 180 km, przebiegający z północnego zachodu, od Kraśnika, na południowy wschód do Lwowa. Roztocze oddziela Wyżynę Lubelską i Wyżynę Wołyńską od Kotliny Sandomierskiej i Kotliny Naddniestrzańskiej.

1.1.2. Układ osadniczy

Układ osadniczy gminy Dzwola tworzą następujące jednostki administracyjne: Dzwola (będąca siedzibą gminy) oraz 16 sołectw: Branew Ordynacka, Branew Szlachecka, Branewka, Kolonia Branewka, Flisy, Kapronie, Kocudza I, Kocudza II, Kocudza III, Kocudza Górna, Konstantów, Krzemień I, Krzemień II, Władysławów, Zdzisławie, Zofianka Dolna.

Mapa 5. Układ osadniczy i komunikacyjny Gminy Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Siec osadnicza w gminie Dzwola jest rozproszona, co stwarza określone trudności w wyposażeniu w podstawową infrastrukturę wodną i kanalizacyjną. Wiele wsi zachowało cechy historycznych układów urbanistycznych, których współczesny, zły stan zagospodarowania wymaga podjęcia działań rewitalizacyjnych. Odnosi się to zarówno do

budynków mieszkalnych i gospodarczych, których większość została wybudowana przed rokiem 1970, jak i budynków w tak zwanej przestrzeni publicznej.

1.1.3. Walory środowiska naturalnego

Na terenie Gminy Dzwola, występują obszary o walorach przyrodniczych i krajobrazowych, a przede wszystkim obszary chronione, których łączna powierzchnia wynosi 13 472 ha, co stanowi aż 66,3% powierzchni gminy. Dla porównania, wskazuje się, że średni odsetek obszarów prawnie chronionych w województwie lubelskim, kształtuje się na poziomie 23%, zaś w kraju odsetek takich obszarów kształtuje się na poziomie 33%.

Ponad 50% powierzchni Gminy Dzwola stanowi teren zalesiony, należący do kompleksu Lasów Janowskich. Na terenie gminy Dzwola znajduje się Park Krajobrazowy „Lasy Janowskie”. Lasy Janowskie stanowią zachodnią część Puszczy Solskiej, zwartego kompleksu leśnego, obejmującego łącznie 124 tys. ha i zaliczanego do najbardziej rozległych w Polsce.

Na bogactwo okolicznej flory Lasów Janowskich wskazują rośliny objęte ochroną, do których należą między innymi: czosnek niedźwiedzi, pióropusznik oraz sitowie nadmorskie. Duże obszary leśne sprzyjają rozwojowi życia zwierzęcego. Licznie występują tu jelenie, sarny i dziki. O bogactwie fauny, świadczą siedliska rzadkich gatunków ptaków drapieżnych, takich jak: krótkoszpón, bielik, kania, orlik, myszołów i jastrząb. Tutejsze lasy są jedną z ostatnich ostoi głuszca w Polsce. Kompleks Lasów Janowskich jest terenem przyjaznym dla rowerzystów, występują tu utwardzone drogi leśne i około 300 km sieci szlaków rowerowych.

Ponadto, na terenie gminy występują obszary cenne przyrodniczo i wchodzące w skład systemu NATURA 2000. Pierwszy z nich, Ostoja ptasia „Lasy Janowskie” (kod PLB060005), o randze europejskiej E73, jest to obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia). Obszar ten obejmuje rozległy i zwarty kompleks leśny, stanowiący północno-zachodnią część Puszczy Solskiej oraz enklawę leśną "Rozwadów" dla ochrony głuszca (położoną na południe od głównego kompleksu). Przeważa tu płaski teren, urozmaicony wzniesieniami wydmowymi, lekko nachylony w kierunku południowo-zachodnim oraz

siedliska borowe, ale dużą część powierzchni zajmują też siedliska lasu liściastego. 50% powierzchni ostoi to siedliska wilgotne.

Drugi z obszarów Natura 2000 to Ostoja siedliskowa „Uroczyska Lasów Janowskich” (kod PLH060031), jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Obszar ten leży na wysokości 142-233 m n.p.m. i obejmuje fragment Lasów Janowskich, rosnących na zwydmionej równinie piaszczystej. Obszary bezodpływowe wypełnione są torfowiskami wysokimi lub przejściowymi z kompleksami starych (z ubiegłego stulecia), w różnym stopniu zarośniętych stawów rybnych (ok. 150 stawów - każdy po 10-50 ha). Lasy zajmują 85% powierzchni obszaru, w tym także drzewostany stare o charakterze naturalnym. Na piaskach dominują bory świeże i bory mieszane świeże. Na terenie ostoi występują dwadzieścia trzy typy siedlisk. Najcenniejsze są: zbiorowiska borów bagiennych, torfowisk oraz borów jodłowych. Występują tu również cenne łągi olszowe, murawy napiaskowe i wrzosowiska, śródleśne łąki oraz ekstensywnie użytkowane stawy hodowlane- bogata ostoja płazów, gadów, ptaków, ssaków i roślin. „Uroczyska lasów Janowskich” jest istotną ostoją fauny. Stwierdzono tu występowanie 18 gatunków zwierząt i 3 gatunki roślin z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej, w tym 3 watahy wilków liczące w sumie 16-18 osobników, które stanowią istotną część populacji z terenu Kotliny Sandomierskiej i Roztocza. Jest to także jedna z ważniejszych w kraju ostoi zagrożonych gatunków ważek i motyli związanych z torfowiskami przejściowymi i wysokimi. Lasy Janowskie są równocześnie ostoją ptasią o randze europejskiej (m.in. głuszec, cietrzew i jarząbek oraz ptaki drapieżne: bielik, orlik krzykliwy, trzmielojad, kania czarna i rybołów).

Część gminy Dzwola wchodzi w skład Roztoczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obszar chronionego krajobrazu to jedna z najmniej restrykcyjnych form ochrony przyrody, ale uznawane są za cenne ze względu na wyróżniający się krajobraz, zróżnicowanie ekosystemów lub pełnią często funkcję korytarzy ekologicznych między ważniejszymi obszarami chronionymi, np. parkami narodowymi, krajobrazowymi i rezerwatami. Obszar Obszaru Chronionego Krajobrazu znajdujący się na terenie Gminy Dzwola, obejmuje urozmaicone krajobrazowo fragmenty o silnie zróżnicowanej rzeźbie terenu, takie jak lessowe wzgórza. Tereny te pocięte są malowniczymi jarami i wąwozami i porośnięte

roślinnością reprezentującą m.in. rzadkie w tym rejonie zbiorowisko żyznej buczyny karpackiej w formie podgórskiej *Dentario grandulosae-Fagetum*.

Ponadto, na terenie Gminy Dzwola znajduje się fragment terenu, należącego do rezerwatu „Szklarnia”, gdzie zorganizowana została Ścieżka edukacyjna. „Szklarnia” jest to rezerwat częściowy, leśno-florystyczny o pow. 278 ha. Początek trasy – przy drodze asfaltowej w kierunku Momot w odległości ok. 3 km od Janowa. Na trasie możemy zobaczyć zachowany bór sosnowo-jodłowy, gdzie miejscami jodła tworzy lite drzewostany, z udziałem świerka i fragmentami drzewostanów brzozowych i olchowych. Teren Rezerwatu jest częściowo podmokły z licznymi ciekami i łąkami tworzącymi śródleśne enklawy. Na trasie można zobaczyć m.in. liczne mrowiska mrówki rudnicy i szereg gatunków roślin podlegających ochronie gatunkowej (wawrzynek wilczełyko, czosnek niedźwiedzi, kopytnik pospolity, łanowo występujący widłak jałowcowaty). Na trasie ścieżki rozlokowanych jest 18 tablic edukacyjnych, o tematyce: trasa ścieżki, dbajmy o nasze lasy, jodła pospolita, wyżynny jodłowy bór mieszany, mrówka rudnica, widłaki, wilgotny bór mieszany, enklawa śródleśna, suboceaniczny bór świeży, mieszkańcy mokradeł, olsza, gospodarka leśna w rezerwacie Szklarnia, na tropie zwierząt, drzewostan nasienny – naturalny bank nasion, świerk i buk, ile pięter ma las, sosna wejmutka przybysz z daleka, sosna pospolita.

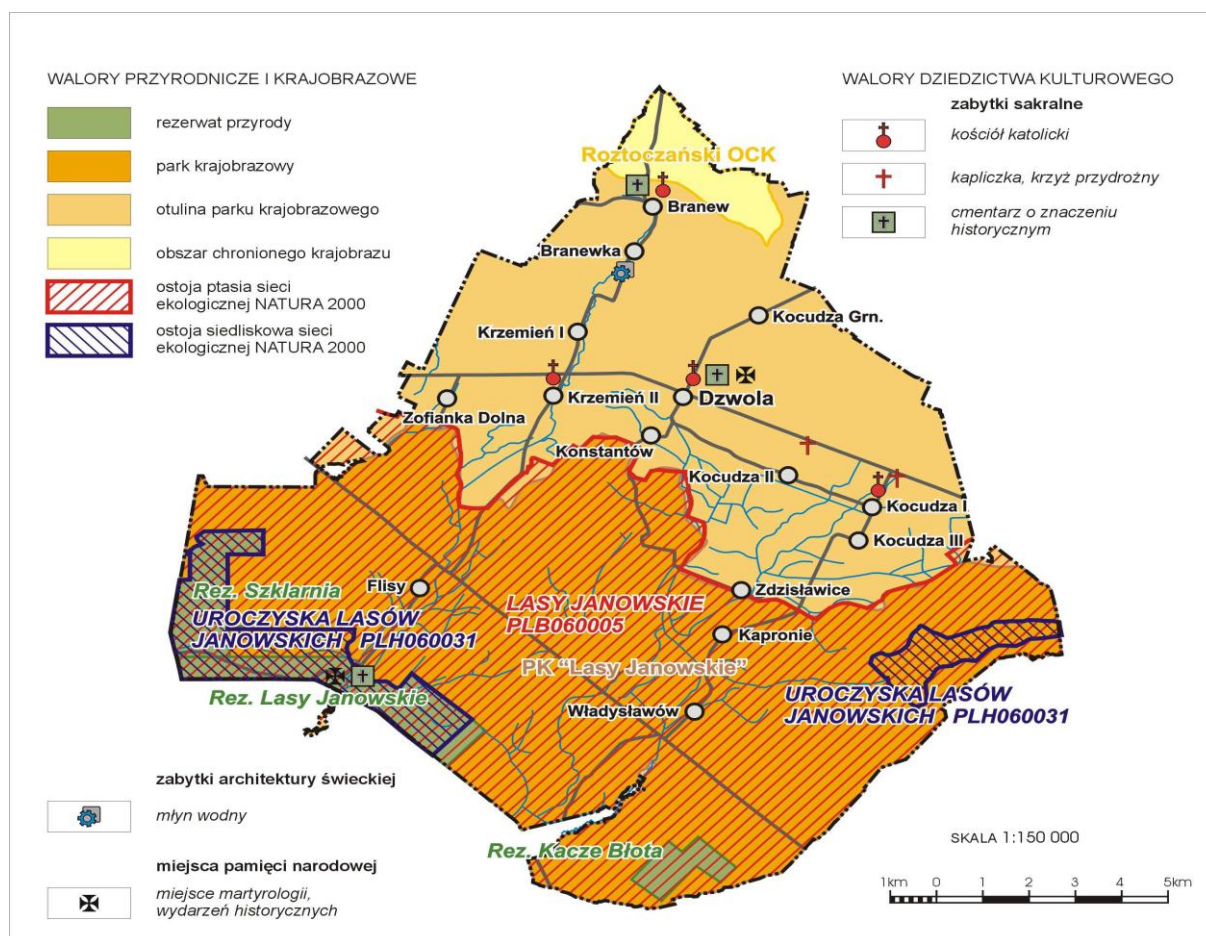
Ilustracja 1. Ścieżka edukacyjna w rezerwacie Szklarnia.

Źródło: <http://lasyjanowskie.com/edukacja/>.

Na terenie Gminy Dzwola, w pobliżu wsi Flisy, znajduje się rezerwat leśno – torfowiskowy „Kacze Błota”, zajmujący powierzchnię 168 ha. Nazwę rezerwat przejął od moczaru i bagien, na których występowało ptactwo wodne, w tym kaczki. Obecnie obszar rezerwatu to śródlądowe torfowisko wysokie i przejściowe porośnięte borem sosnowym oraz łąki (skutek obniżenia się poziomu wód gruntowych). Występują tu 42 gatunki porostów, 12 gatunków wątrobowców, 72 gatunki mchów, 75 gatunków roślin naczyniowych; Występuje tu wiele gatunków roślin naczyniowych: rosiczki (pośrednia, długolistna, okrągłolistna), storczyk krwisty, płwacz (drobny i pośredni), bagno zwyczajne, żurawina błotna, tojeść pospolita, modrzewica zwyczajna, trzcinnik kępkowy, turzyce. faunę reprezentują m.in. łoś i głuszec. Rezerwat jest dobrym miejscem lęgowym dla bielika, krótkoszpona i bociana czarnego.

Mapa 6. Walory przyrodnicze i krajobrazowe Gminy Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Gmina stopniowo rozbudowuje system oznakowania turystycznego. W ramach projektu „Pięć zalewów - morze atrakcji”, gminy położone w południowej części Województwa Lubelskiego, w strefie o najwyższych walorach krajoznawczych i wysokich walorach wypoczynkowych, w tym, gmina Dzwola, biłgorajskim (zrealizowanego w ramach Osi Priorytetowej VII. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna. Działania 7.1. Infrastruktura kultury i turystyki. Kategorii III. Infrastruktura turystyki - projekty lokalne Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007 – 2013), zamontowała tablice informacyjne oraz oznakowanie turystyczne (znaki odległościowe i znaki przebiegu).

Na terenie Gminy Dzwola znajdują się obszary chronione o wysokim potencjale przyrodniczym i krajobrazowym: kompleks Lasy Janowskie, obszary NATURA 2000 (Ostoja Ptasia i Uroczyńska Lasów Janowskich), Roztoczański Obszar Chronionego Obrazu, Rezerwat „Szklarnia” i Rezerwat „Kacze Błota”. Bogactwo przyrody, pozbawione zanieczyszczeń środowisko naturalne oraz walory krajobrazowe stwarzają szerokie możliwości rozwoju turystyki rowerowej, narciarskiej i przyrodniczej.

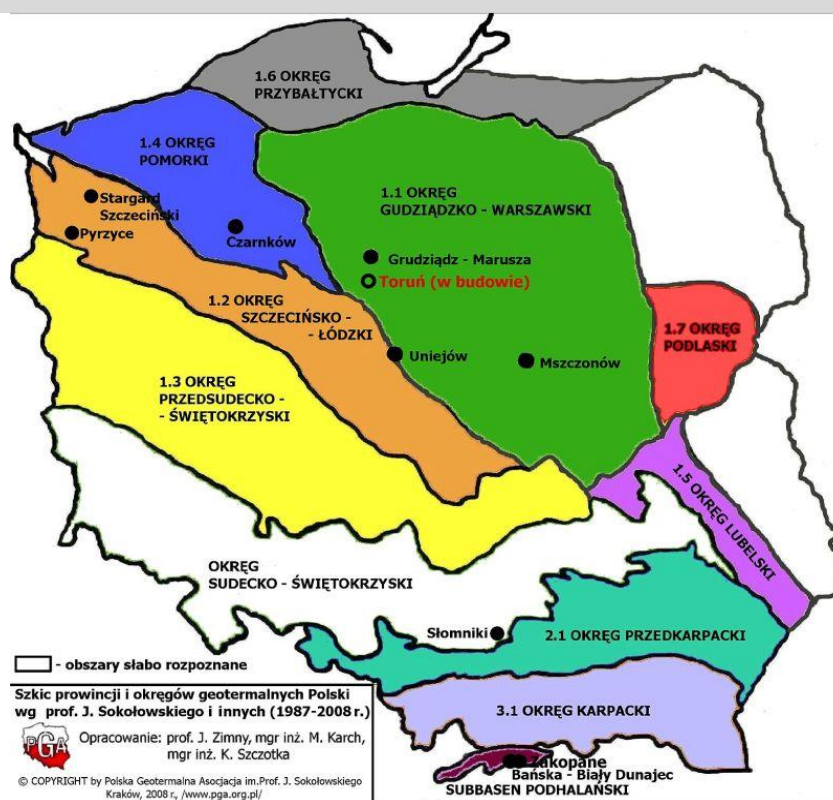
W odniesieniu do cech sieci hydrograficznej, Gmina Dzwola, leży w obszarze zlewni Wisły, niedaleko rzeki Bukowa, będącej dopływem Sanu. Bukowa zasilana jest natomiast przez prawobrzeżne dopływy, wypływające ze strefy krawędziowej Roztocza, czyli rzeki: Rakowa, Branew z Branewką Górną, Czartosowa i Białka. Ponadto, sieć wodna tego terenu zasilana jest licznymi źródłami wypływającymi u stóp Roztocza i Wyżyny Lubelskiej. Dla wielu cieków wodnych obszarami źródłkowymi są liczne w Lasach Janowskich bagna i torfowiska.

Na terenie gminy znajduje się wiele źródeł. Zespół źródeł w Dzwoli daje początek rzece Rakowej. Źródła biją także w Branwi, Krzemieniu i Zofiance. Cztery główne wypływy mają łączną wydajność 4220 m³/dobę. Większość z nich objęta jest ochroną pomnikową.

Gmina Dzwola jest uboga, jeżeli chodzi o występowanie surowców mineralnych. W niewielkiej ilości występują tu surowce ilaste oraz krzemionkowe (piaski). Surowce te w coraz mniejszym stopniu są wykorzystywane do celów gospodarczych, w tym przede wszystkim w branży budowlanej.

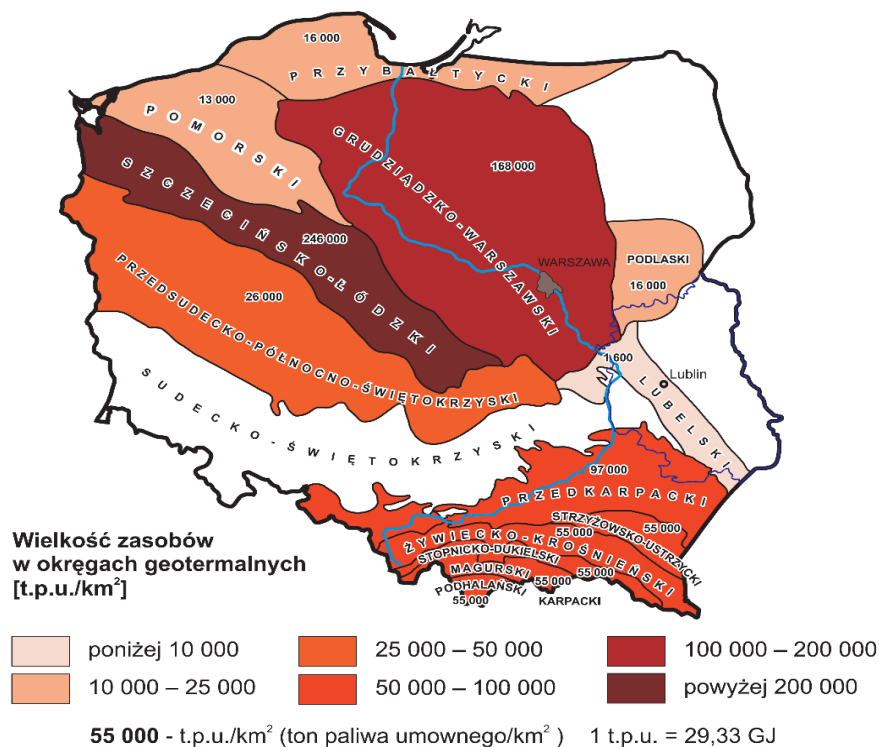
Gmina znajduje się w obrębie jednostki geostukturalnej - „Rowu lubelskiego”, w pobliżu którego stwierdzono występowanie znacznych zasobów wód geotermalnych na głębokości od 1200 do 1600 metrów (o temperaturze 40 °C). Obszar ten uznać można za priorytetowy w zakresie lokalizacji inwestycji geotermalnych.

Mapa 7. Szkic okęgów geotermalnych Polski.

Źródło: http://www.pga.org.pl/pliki/all/geotermia_polska_3.jpg.

Mapa 8. Zasoby energii geotermalnej w Polsce.

Źródło: R. Ney, J. Sokołowski, Energia geotermalna, Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią, PAN Kraków, [w:] Energia odnawialna. Polska. Zasoby i wykorzystanie, Wydawnictwo GEA, Warszawa 2001.

Dla Gminy Dzwola, dodatkowym źródłem energii odnawialnej może stanowić także biomasa odpadowa, powstająca w ramach prowadzonej na terenie gminy gospodarki rolnej i leśnej. Produkcja biomasy, jako stałych lub ciekłych substancji, pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego, które ulegają biodegradacji, prowadzi do produkcji biopaliw. W wyniku przetwarzania biomasy otrzymuje się trzy rodzaje biopaliw wykorzystywanych do produkcji energii:

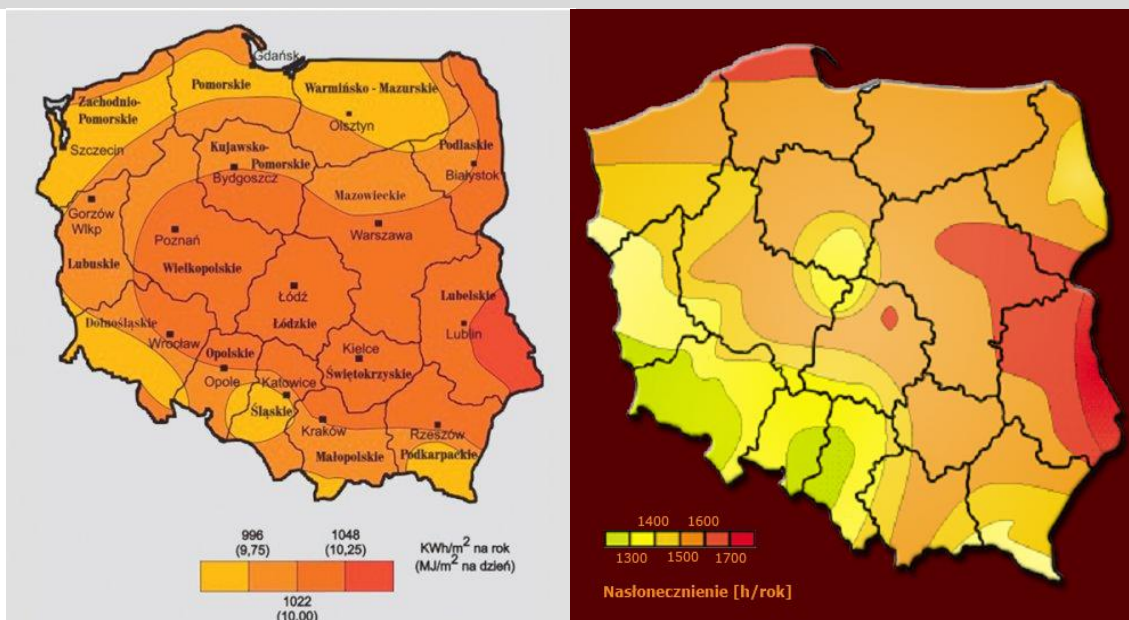
- biopaliwa gazowe (biogaz rolniczy, biogaz z oczyszczalni ścieków, gaz wysypiskowy, gaz drzewny);
- biopaliwa ciekłe (estry oleju rzepakowego, alkohol);
- biopaliwa stałe (przetworzone i nieprzetworzone: drewno, słoma, ziarno zbóż i inne).

Tereny powiatu janowskiego, a w tym Gminy Dzwola, zostały wskazane jako obszary o najwyższym potencjale do uprawy jednorocznych roślin energetycznych, o wysokich wymaganiach glebowych (rzepak, buraki cukrowe), wskazane do lokalizacji inwestycji

wykorzystujących biomasę w energetyce oraz jako obszar o potencjalnie najwyższych zasobach drewna i potencjału energetycznego, pochodzącego z lasów.¹

Lubelszczyzna posiada zasoby energii słonecznej, które charakteryzują się nierównomiernym rozkładem w ciągu roku kalendarzowego, kiedy 80% całkowitego czasu nasłonecznienia przypada na półrocze wiosenno-letnie (kwiecień – wrzesień). Ze względu na potencjalną energię użyteczną, prawie całe województwo lubelskie znajduje się w rejonie, gdzie roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się na poziomie jednym z najwyższych w Polsce (950-1020 kWh/m²). O korzystnych warunkach solarnych województwa decyduje fakt dużego udziału promieniowania bezpośredniego w promieniowaniu całkowitym wynoszący 52-54% w okresie letnim, a w okresie zimowym 40-44%, przy najniższym w kraju średnim rocznym zachmurzeniu nieba Lubelszczyzny kształtującym się na poziomie poniżej 65%. Najbardziej korzystnym pod względem wykorzystania energii słonecznej jest obszar wschodni województwa.

Mapa 9. Poziom nasłonecznienia w Polsce w kilowatogodzinach (KWh/m²).

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej <http://www.imgw.pl/klimat/>.

¹ Wojewódzki program rozwoju alternatywnych źródeł energii dla województwa lubelskiego, 2006; Źródło <http://www.oze.bpp.lublin.pl/dokumenty/program/program.pdf>; Program rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego 2013, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie.

Obszar województwa lubelskiego charakteryzuje się stosunkowo niewielkim zróżnicowaniem przestrzennym potencjału energii słonecznej (od ok. 1050 – do ok. 1150 kWh/m²). Tym samym, mając na uwadze największy wśród wszystkich regionów w kraju potencjał energii słonecznej, do obszarów preferowanych dla lokalizacji urządzeń i instalacji wykorzystujących energię słoneczną należy zakwalifikować cały obszar województwa, z wyłączeniem obszarów ograniczeń określonych przez przepisy prawa.

W przypadku dużych inwestycji, takich jak elektrownie słoneczne, pożądane jest ich lokalizowanie na obszarze wschodniej części województwa, w którym średnioroczne całkowite promieniowanie osiąga największe wartości w kraju. Z uwagi na ograniczenie negatywnego wpływu wielkopowierzchniowych instalacji paneli fotowoltaicznych budowa elektrowni może być jednym z kierunków przeznaczenia i zagospodarowania zrehabilitowanych terenów wyrobisk poeksploatacyjnych surowców mineralnych oraz zrehabilitowanych terenów składowisk odpadów komunalnych.

Ze względu na położenie, Gmina Dzwola dysponuje potencjałem w zakresie odnawialnych źródeł energii. Gmina Dzwola posiada możliwości wykorzystania energii słonecznej.

Problematyka odnawialnych źródeł energii nie jest obecnie rozpatrywana wyłącznie w aspekcie potrzeb ochrony środowiska i bezpieczeństwa energetycznego ale również jako składnik osiągnięcia trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

1.1.4. Walory kulturowe

Historia Gminy²

Najstarsza wzmianka o wsi Dzwola, zanotowana w kronikach historycznych, pochodzi z 1245 roku i związana jest z najazdem księcia halickiego Wasylka. W 1377 roku powstała tu Gromada Dzwolska, wówczas Ludwik Węgierski darował te tereny Dymitrowi z Goraja (wsie Kocudza, Branewka, Dzwola). W 1405 roku wsie otrzymały córki Dymitra, w wyniku podziału dóbr. Kolejni właściciele terenów to: Szamotulscy, Swidwowie, Gorkowie. W 1596 wsie z Gromady Dzwolskiej trafiły w ręce Jana Zamojskiego i stały się częścią Ordynacji.

Założona przez Jana Zamojskiego w 1589 r. Ordynacja Zamojska była dużym „organizmem” gospodarczym, funkcjonującym nieprzerwanie do roku 1944. Ordynacja wpłynęła na kształtowanie się krajobrazu na omawianych terenach, a ich rozwój wiązał się z działalnością gospodarki folwarcznej. Na przykład we wsi Dzwola, od ok. 1552 roku działała ruda wytapiająca żelazo oraz kuźnica. Istniał tu także młyn, a od XVIII wieku- karczma. W XIX wieku powstał tu browar, który upadł na początku XX wieku.

W 1864 roku powstała Gmina Kocudza została, utworzona w ramach carskiej reformy administracyjnej, jako jedna z 14 gmin powiatu biłgorajskiego guberni lubelskiej Królestwa Polskiego. Po podziale powiatu biłgorajskiego między gubernię lubelską i chełmską, w 1912 gmina Kocudza została włączona do powiatu janowskiego. Wieś Dzwola należała wówczas do powiatu Biłgorajskiego.

W 1915 roku na tym terenie miały miejsce walki rosyjsko-austriackie. W latach międzywojennych, na terenach tych nastąpił rozwój infrastruktury społecznej, powstał posterunek policji, szkoły powszechne, agencja pocztowa, straż pożarna. Założono także kółko rolnicze i Związek Strzelecki.

W 1939 roku Niemcy dokonali zniszczeń i podpaleń wsi, a we wrześniu 1939 roku w okolicach Krzemienia starty się oddziały polskie z wojskami radzieckimi. We wsi Dzwola, 29. września 1939 roku oddział polski pod dowództwem płk. Władysława Płonki zaatakował

² Z. Baranowski, *Gmina Dzwola. Historia i tradycje*, Wydawnictwo GBPiOK 2015.

niemiecki dywizjon stacjonujący we wsi. Podczas II wojny światowej był to także obszar działań partyzantów.

Po II wojnie światowej, przeprowadzono elektryfikację, budowano szkoły, ośrodki kultury i kino (w Kocudzy). W 1964 roku zorganizowano jednostkę OSP (w Kocudzy Górnej, Kaproniu i Flisach). Gmina zbiorowa utworzona została w 1973 roku z dwóch Rad Gromadzkich: Krzemienia i Kocudzy Dolnej, która powstała w 1810 roku. W latach 1955 - 62 istniała gromada Dzwola. W 1977 roku, na czas pięciu lat włączono do Dzwoli gminę Chrzanów.

Zabytki

Na terenie gminy Dzwola, znajdują się dwa obiekty zabytkowe wpisane do Rejestru Zabytków województwa lubelskiego:

- Branew - kościół par. p.w. św. Anny, 1936-1942, nr rej.: A/359 z 18.09.1998
- Flisy - cmentarz partyzancki „Porytowe Wzgórze”, 1944, nr rej.: A/351 z 24.05.1993.

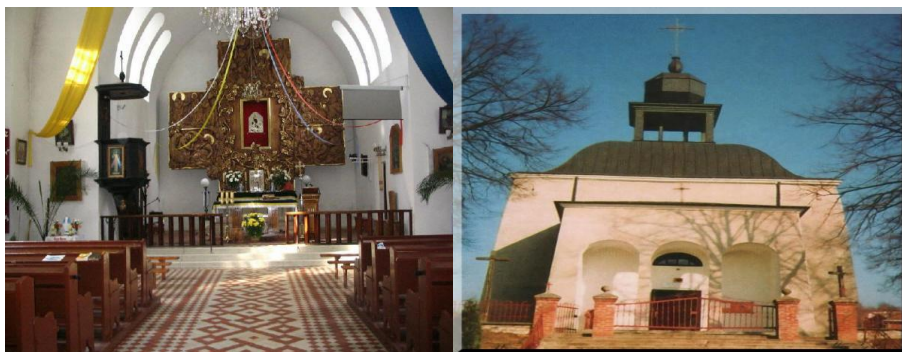
Na terenie gminy Dzwola występują obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków dóbr kultury województwa lubelskiego, stanowiące przedmiot zainteresowania konserwatorskiego.

Zabytki sakralne

Branew - kościół p.w. św. Anny

Kościół wzniesiony w latach 1936-1942 według projektu architekta Tadeusza Witkowskiego z Lublina, na miejscu drewnianej cerkwi greko-katolickiej, w 1919 r. przekazanej nowo erygowanej parafii rzymsko-katolickiej. Jego architektura nawiązuje do architektury cerkiewnej. Wewnątrz znajduje się barokowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1772 r.

Ilustracja 2. Kościół p.w. św. Anny w Branwi.

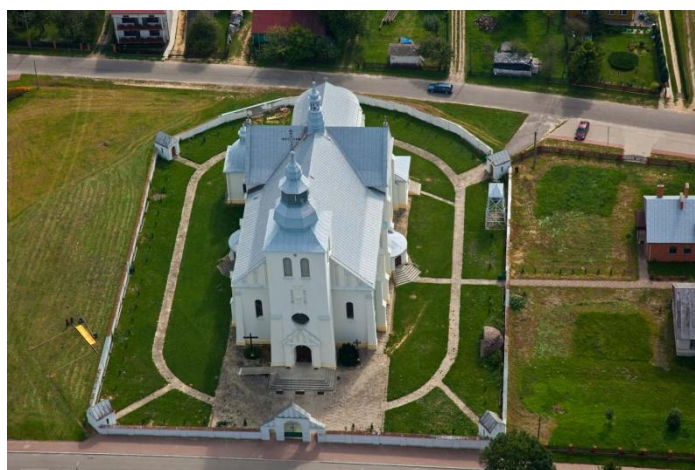

Źródło: Urząd Gminy Dzwola; Strona Internetowa Parafii Branew,
<http://www.parafbranew.republika.pl/galeria.htm>

Dzwola - kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej

Świątynia wybudowana w latach 1924-1927 według projektu Ignacego Kędzierskiego (architekta lubelskiego, projektanta gmachu Bobolanum, Izby Sakrbowej w Lublinie). We wnętrzu znajdują się ołtarze wykonane przez W. Krzywickiego, w 1928 roku.

Ilustracja 3. kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Dzwoli.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Kapliczki przydrożne

Najstarsze wzniesione w XIX wieku, wraz z krzyżami biłgorajsko-janowskimi (z wąskim dwuspadowym daszkiem), wznoszone jako wota, stanowią nieodłączny element polskiego krajobrazu. W powiecie janowskim zlokalizowano ok 1720 takich obiektów, z czego najwięcej znajduje się w gminie Dzwola – 279 kapliczek.

Ilustracja 4. Kapliczka przydrożna na terenie gminy Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Nepomuki

Rzeźba św. Jana Nepomucena w Dzwoli, drewniana kapliczka, wsparta na kolumnach. Wewnątrz znajduje się rokokowa rzeźba św. Jana Nepomucena, datowana na XIX wiek.

Ilustracja 5. Rzeźba św. Jana Nepomucena i barokowa kapliczka w Dzwoli.

Źródło: <http://roztocze.it.home.pl/roztocze/texts/oso001.htm>

Miejsca pamięci

Ilustracja 6. Cmentarz z mogiłami żołnierzy poległych w 1939 roku w Dzwoli.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Flisy - cmentarz partyzancki „Porytowe Wzgórze”, miejsce największej bitwy partyzanckiej II wojny światowej na ziemiach polskich, zapisanej jako bitwa nad Branwią, a w historiografii niemieckiej jako Operacja „Sturmwind I”.

Ilustracja 7. Pomnik na „Porytowym Wzgórzu”.

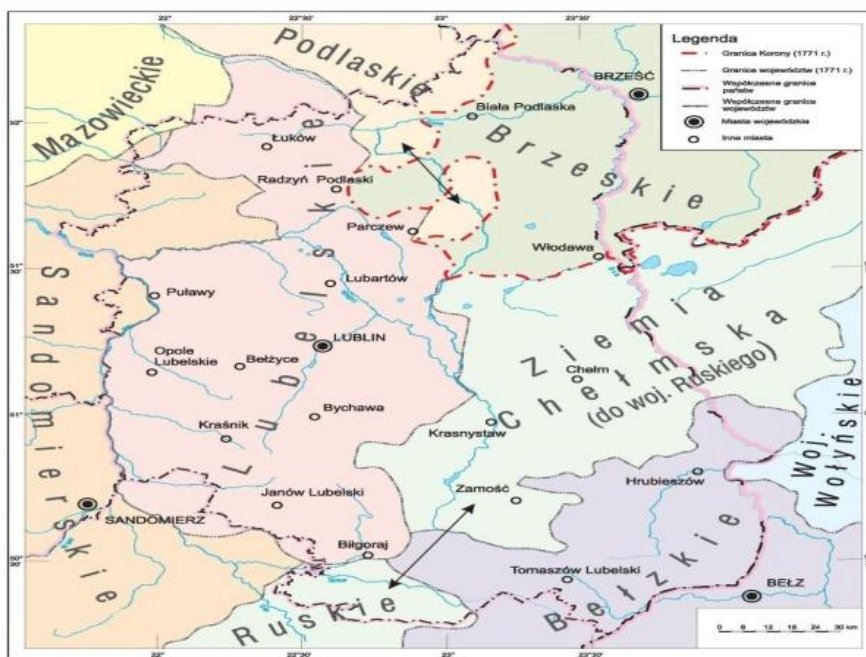

Źródło: Urząd Gminy Dzwola

Region etnograficzny

Ziemia Janowska, jako region etnograficzny na terenie południowo zachodniej Lubelszczyzny, przynależy do Ziemi Lubelskiej.

Mapa 10. Podział etnograficzny Lubelszczyzny.

Mapa 2. Województwo lubelskie w okresie przedrozbiorowym w 1771 r. wg W. Semkowicza

Źródło: http://teatrnn.pl/leksykon/node/2082/etnografia_lubelszczyzny_region_lubelski_i_jego_granice.

Ziemia Janowska posiada unikalne cechy kultury materialnej. Można tu spotkać charakterystyczne formy: zabudowę drewnianą domów mieszkalnych (chaty z „okólnikiem”), stary układ zabudowań wsi (ulicowe lub śródleśne). małą architekturę sakralną (kapliczki przydrożne i krzyże biłgorajsko-janowskie) oraz sztuki ludowej. Występują tu charakterystyczne formy kultury niematerialnej – folklor, zwyczaje, obrzędy, sposób ziołolecznictwa. Charakterystyczna dla tych terenów jest także gwara z okolic Kocudzy, tzw. „kocuzoki”. Gwara ta charakteryzuje się „pochylonym” a, które brzmi jak „o” (n. zamiast *dostał* – *dostof*) oraz słownictwem, np. *hołupa*, *podścibitka*, *wisiotka*, jako określenia części domostwa.

Produkty lokalne i kuchnia regionalna

Ziemia Janowska słynie również z bogatej kuchni regionalnej. Na terenach Ziemi Janowskiej bardzo popularne było spożywanie kaszy/ W przekazach historycznych zachowały się informacje o tym, że w miejscowościach na terenie gminy Dzwola, należących Klucza Janowskiego Ordynacji Zamojskiej (w wykazie statystycznym ludności inwentarza i budowli włościańskich w kluczu janowskim z roku 1843), pożywienie chłopów składało się z przetworów zbóż oraz jarzyn oraz przede wszystkim kaszy.

Tradycyjne smaki regionu to przede wszystkim potrawy na bazie kasz, a także sery podsuszane, nalewki owocowe i miodowe oraz miód gryczany. Potrawy z Ziemi Janowskiej znajdują się na Liście Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi: gryczak janowski, gryczok godziszowski, janowska nalewka miodowa, żórawinówka momocka i miód gryczany godziszowski.

Ilustracja 8. Produkty Tradycyjne Ziemi Janowskiej Wpisane na Listę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Źródło: <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne>.

Wytwórcy produktów regionalnych, czyli podmioty z gmin: gmin Batorz, Dzwola, Godziszów, Janów Lubelski, Modliborzyce, Potok Wielki, oraz Powiatu Janowskiego, mogą ubiegać się o certyfikat „Produktu Lokalnego Ziemi Janowskiej”. Podstawę certyfikowanych produktów stanowią lokalne zasoby, tradycyjne sektory gospodarki lub lokalne dziedzictwo, w tym kulturowe, historyczne, turystyczne lub przyrodnicze. Certyfikat ten wydaje Stowarzyszenie LGD „Leśny Krąg” w 5 kategoriach:

1. *Smaki*: lokalne potrawy (potrawy i dania gotowe, mięso, ryby, drób, wędliny, nabiał, sery, farsze, miód i jego przetwory, owoce, warzywa, konfitury, powidła, wyroby cukiernicze i piekarnicze itp.) oraz lokalne napoje (syropy, soki, nalewki, wina itp.)
2. *Rękodzieło*: wyroby rękodzielnicze i rzemieślnicze, malarstwo,
3. *Twórcy*: zespoły folklorystyczne, grupy teatralne, taneczne, kabaretowe, pisarze itp.
4. *Produkt*: produkty i usługi turystyczne, gospodarstwa agroturystyczne i pensjonaty, hotele, szlaki turystyczne, itp.
5. *Wydarzenie*: cykliczne imprezy kulturalne, sportowe, rekreacyjne (rajdy rowerowe, spływy kajakowe, itp.).

Walory kulturowe Gminy Dzwola mogą stanowić podstawę do rozwoju różnorodnych form turystyki oraz szlaków turystycznych. Zabytki kultury materialnej pozwalają na stworzenie szlaków małej architektury lub szlaków związanych z układem urbanistycznym wsi. Ponadto, bogate tradycje kulinarne wpływają korzystnie na rozwój produktów regionalnych.

Potencjał ten nie jest jednak w sposób trwały i zintegrowany wykorzystywany w celu wzrostu gospodarczego Gminy.

Niezbędnym warunkiem w zakresie rozwoju turystyki jest stworzenie odpowiedniej infrastruktury oraz działania promocyjne.

1.2. Społeczeństwo

1.2.1. Struktura demograficzna

Struktura demograficzna odzwierciedla stan badanej populacji w ustalonym momencie, ze względu na cechy, do których można zaliczyć między innymi przyrost naturalny, saldo migracji oraz wskaźnik obciążenia demograficznego.

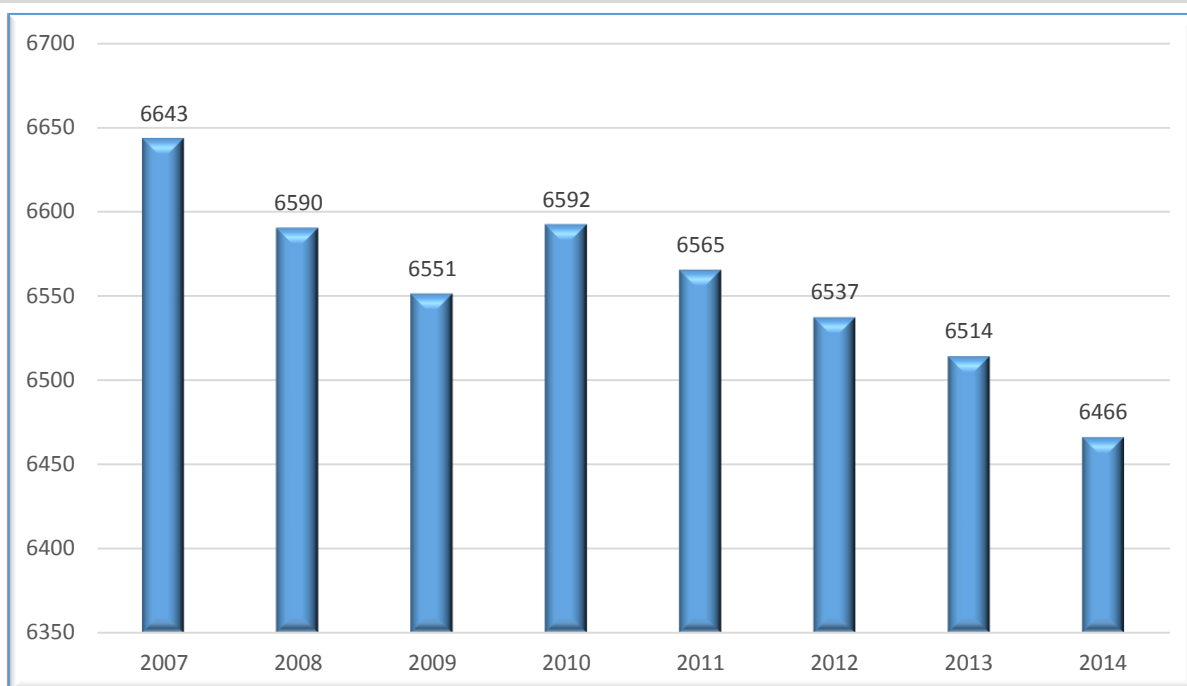
W odniesieniu do Gminy Dzwola, liczbę mieszkańców Gminy Dzwola szacuje się na 6466 osób, z czego 3241 stanowią kobiety, a 3225 to mężczyźni.

Tabela 1. Struktura ludności w Gminie Dzwola w 2014 roku.

	Gmina Dzwola
Ludność	6466
Kobiety	3241
Mężczyźni	3225
Urodzenia	66
Zgony	101
Przyrost naturalny	-35
Saldo migracji ogółem	-15
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	1181
Ludność w wieku poprodukcyjnym	3897
Ludność w wieku poprodukcyjnym	1388

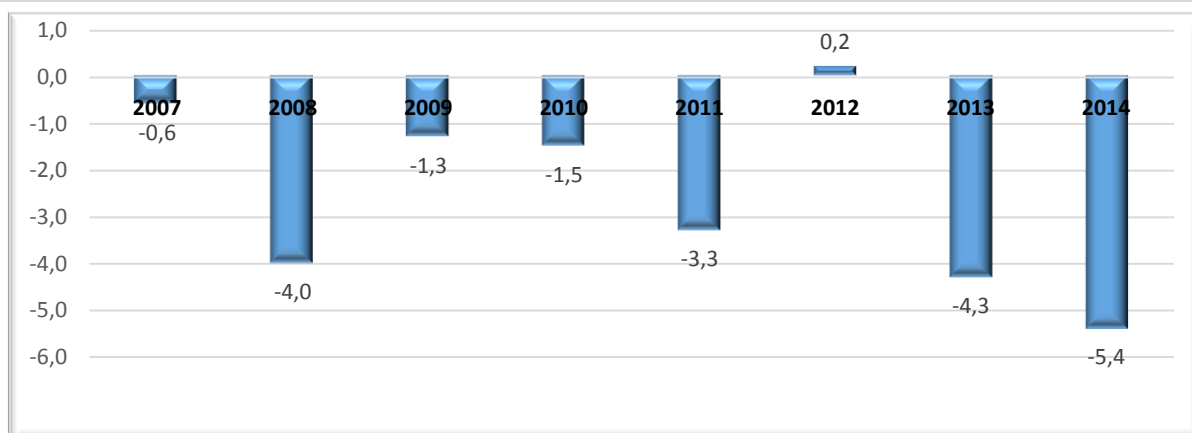
Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

Na przestrzeni ostatnich lat, można było zaobserwować stały spadek liczby ludności. Wyjątek stanowi rok 2010, w którym nastąpił nieznaczny przyrost ludności (41 osób), nie wskazuje to jednak na tendencję wzrostową przyrostu ludności, a ma jedynie charakter incydentalny. Długofalowe prognozy demograficzne wskazują na postępujący spadek liczby ludności w gminie Dzwola - do około 6 200 osób w roku 2020.

Wykres 1. Liczba ludności w gminie Dzwola w latach 2007-2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

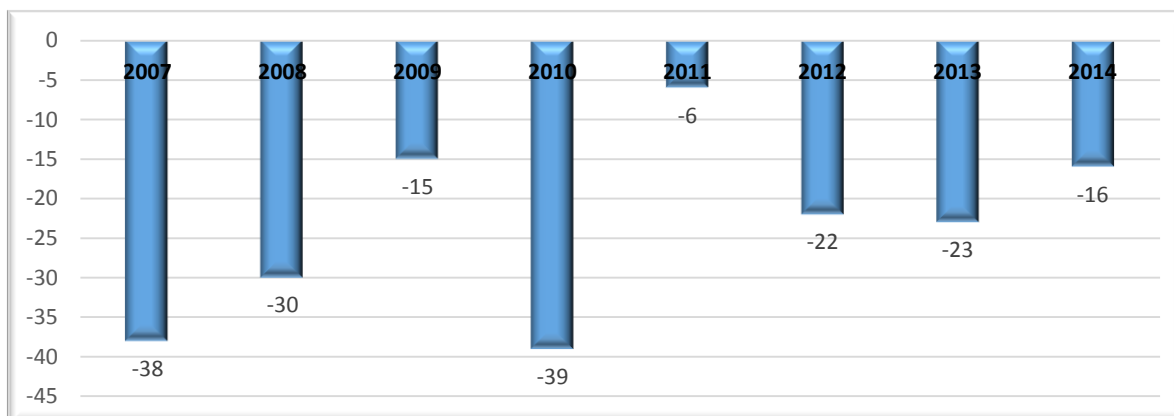
Jedną z głównych przyczyn spadku liczby ludności gminy jest ujemny przyrost naturalny. W 2007 roku zanotowano spadek ludności w gminie na poziomie -0,6%. W roku 2012 przyrost naturalny był dodatni i wyniósł 0,2. Saldo migracji pozostało nadal ujemne i, w tym samym roku, wyniosło -22 osoby. W 2014 roku spadek poziomu ludności zanotowano już na poziomie -5,4%.

Wykres 2. Przyrost naturalny w Gminie Dzwola w latach 2007-2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

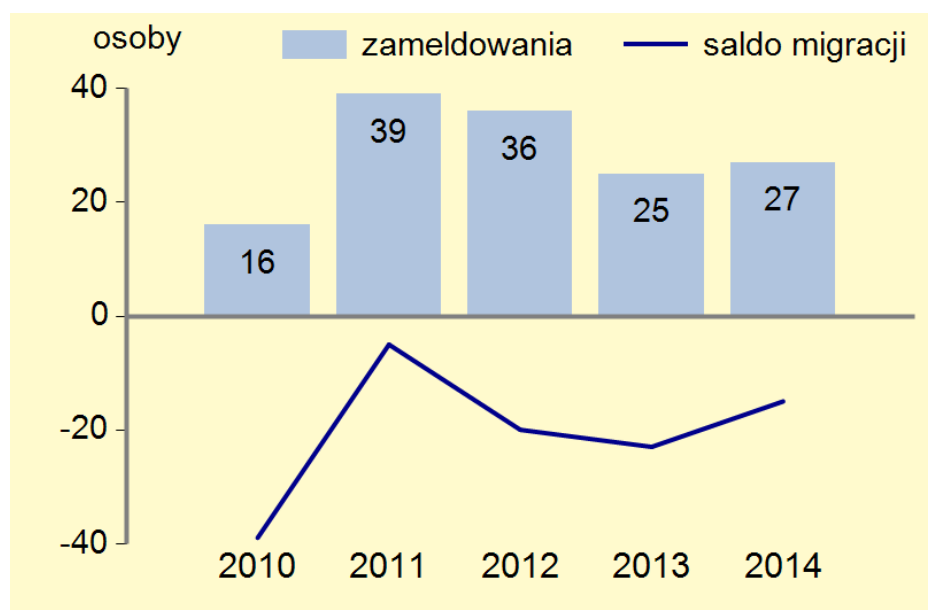
Drugą przyczyną spadku ludności w Gminie są migracje ludności. Na podstawie danych statystycznych, szacuje się, że w gminie dominuje zjawisko emigracji zarobkowej. Wśród mieszkańców Gminy Dzwola zjawisko to dotyczy ok 5% ludności. Migracja zarobkowa jest bardzo powszechna wśród młodych mieszkańców Gminy, a decyzję o wyjeździe do pracy zarobkowej poza Gminę (zwykle do krajów UE) podejmują często osoby w wieku produkcyjnym.

Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych w Gminie Dzwola w latach 2007-2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015

Wykres 4. Migracje na pobyt stały w Gminie Dzwola.

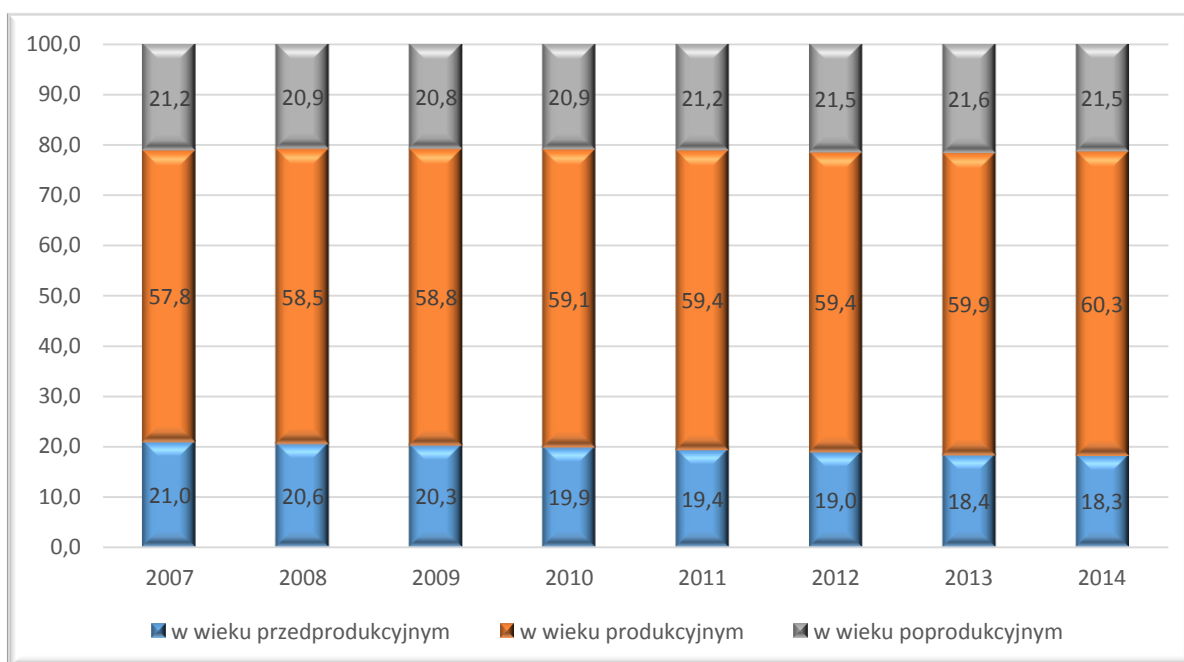

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

Proporcja wieku ludności, według klasyfikacji „ekonomicznych grup wiekowych”, wskazuje na dużą obecność w gminie osób w wieku poprodukcyjnym (powyżej 59 lat dla kobiet i 64 lat dla mężczyzn). Odsetek osób w tym wieku w gminie Dzwola wynosi 21,3% (1388 tys. osób) ogółu mieszkańców. Dla województwa lubelskiego, średnia ilości osób w wieku „poprodukcyjnym” wynosi 17%. W odniesieniu do Gminy Dzwola, szacuje się, że liczba ludności w wieku produkcyjnym, wynosi 60,3% (3897 osób). Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 18,3% (1181 tys. osób) ludności gminy.

Procentowy udział ludności według ekonomicznych grup – przedprodukcyjnych, produkcyjnych i poprodukcyjnych, utrzymuje się w gminie na stałym poziomie do kilku lat.

Wykres 5. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Stosunkowo duża liczba osób w wieku poprodukcyjnym wpływa na kształtowanie się „wskaźnika obciążenia demograficznego”, określanego jako udział ludności w wieku nieprodukcyjnym, przypadającej na 100 osób w wieku produkcyjnym. Wskaźnik ten w Gminie Dzwola, od kilku lat kształtuje się na poziomie nie mniejszym niż 65 osób. Wskaźnik obciążenia demograficznego dla województwa lubelskiego wynosi 60 osób. W odniesieniu do

analizy struktury demograficznej Gminy Dzwola, wysoka wartość wskaźnika obciążenia demograficznego (o 5 punktów procentowych przewyższająca średnią wojewódzką), wpływa niekorzystnie na strukturę rynku pracy. Dane te wskazują na fakt, że znaczny odsetek mieszkańców utrzymuje się z socjalnych źródeł dochodów.

Ilustracja 9. Cechy struktury demograficznej Gminy Dzwola w latach 2010 - 2014 w punktach procentowych.

Źródło: www.mojapolis.pl, dostęp: grudzień 2015r.

Głównym czynnikiem, który ma wpływ na strukturę demograficzną gminy Dzwola jest spadek ludności. Ujemny przyrost naturalny utrzymuje się na poziomie -5,4%. Dane wskazują, że saldo migracji (różnica pomiędzy napływem a odpływem) utrzymuje się na poziomie -2,3%.

Zmiany demograficzne mogą mieć wiele konsekwencji dla gospodarki i środowiska gminy, a także dla zaspokojenia podstawowych potrzeb jej mieszkańców.

1.2.2. Mieszkalnictwo

Warunki mieszkaniowe to jeden z ważniejszych czynników świadczących o rozwoju gospodarczym społeczeństwa oraz stopniu jego zamożności. Liczba mieszkań w Gminie Dzwola szacowana była w 2014 roku na 1725 i widoczna jest tendencja wzrostowa, w stosunku do lat ubiegłych.

Tabela 2. Charakterystyka mieszkań w Gminie Dzwola w latach 2011 – 2014.

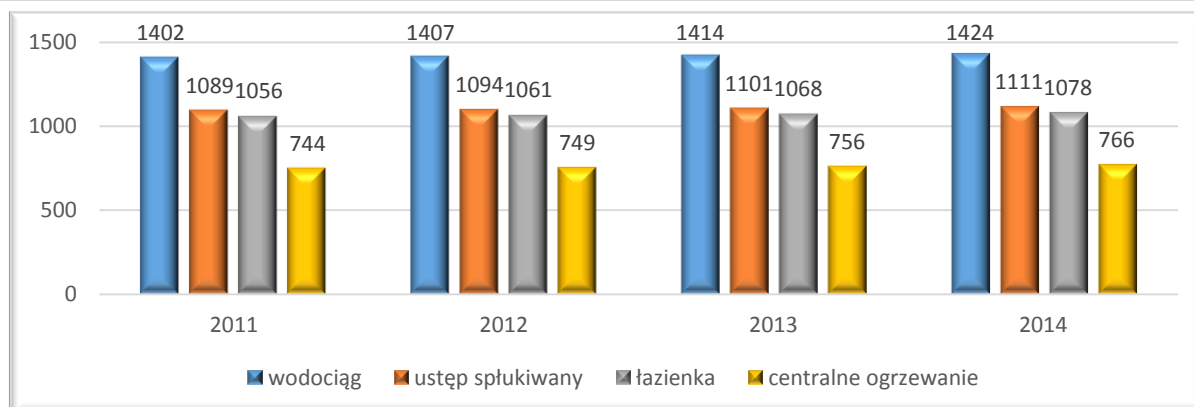
	2011	2012	2013	2014
mieszkania	1703	1708	1715	1725
powierzchnia użytkowa mieszkań w m²	152044	152770	153650	154967

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Przy ocenie stanu jakości zasobów mieszkaniowych niezbędna jest analiza wyposażenia mieszkań w urządzenia techniczno-sanitarne. Dzięki temu możliwe jest określenie warunków socjalno-bytowych. W tym celu, na podstawie danych GUS przeanalizować można wyposażenie w: wodociąg, ustęp spłukiwany, łazienkę, centralne ogrzewanie i gaz z sieci.

W Gminie Dzwola na ogólną liczbę 1725 mieszkań, ponad połowa wyposażona jest w łazienkę i ustęp spłukiwany. Dane statystyczne, dotyczące sytuacji mieszkalnictwa w Gminie, wskazują na to, że co trzecie mieszkanie posiada centralne ogrzewanie.

Wykres 6. Wyposażenie mieszkań w Gminie Dzwola.

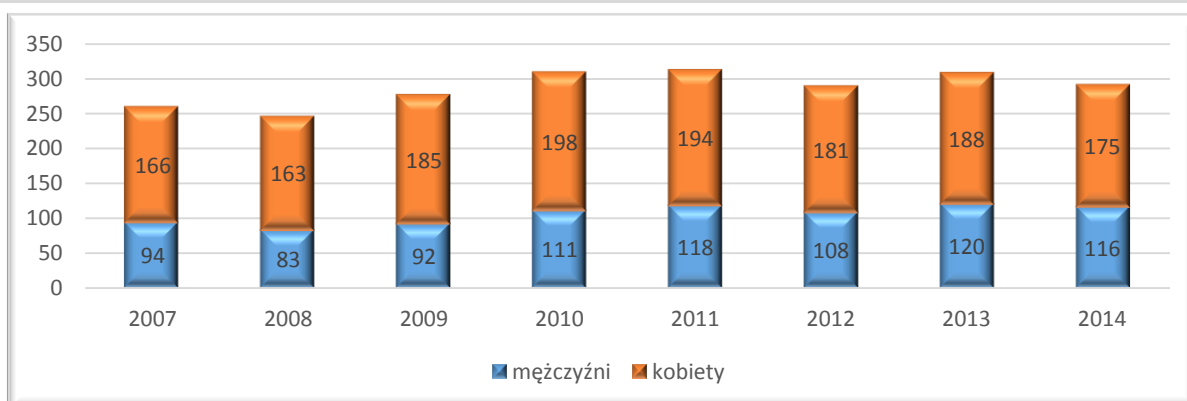
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Największym problemem dla mieszkańców Gminy Dzwola pozostaje brak dostępu do gazu sieciowego w mieszkaniach.

1.2.3. Struktura zatrudnienia i rynek pracy

Liczba zatrudnionych w Gminie Dzwola kształtowała się na poziomie 291 osoby zatrudnione, figurujące w rejestrach GUS (w 2014 roku). Liczba ta nie obejmuje podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

Wykres 7. Liczba zatrudnionych w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014 według danych GUS.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015.

Według rejestru REGON, w Gminie Dzwola w 2014 roku było zarejestrowanych 275 podmiotów gospodarki narodowej, w tym 30 w sektorze rolniczym (na 10 tys. ludności) oraz 329 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (na 10 tys. ludności).

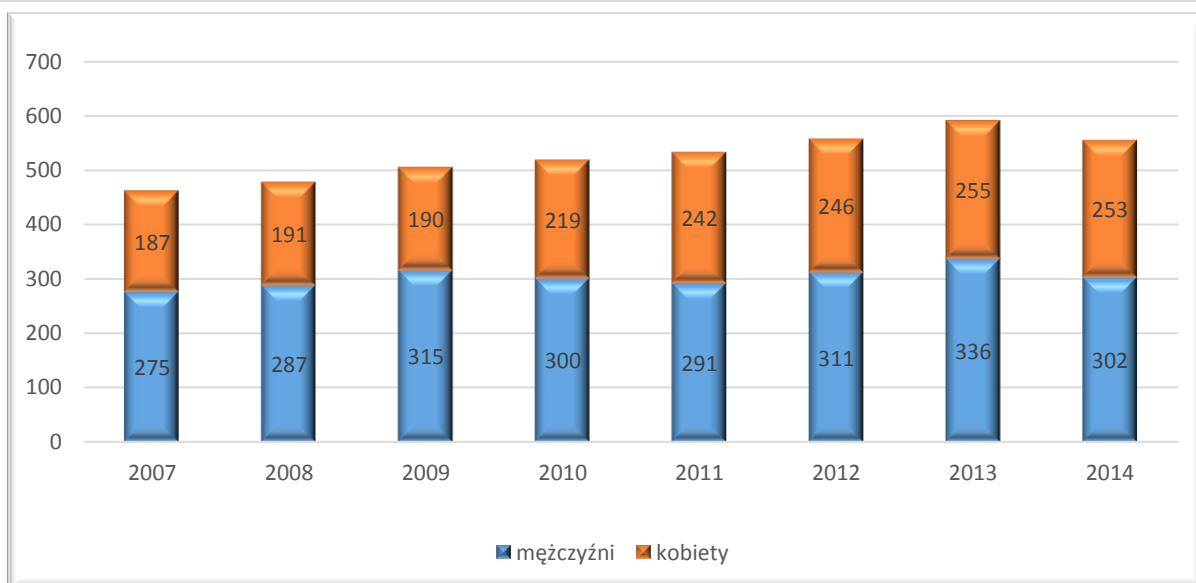
25,84% mieszkańców gminy Dzwola pracuje w sektorze przemysłowym, a 18,35% w usługach rynkowych. Najwięcej miejsc pracy w Gminie Dzwola jest w sektorze usług nierynkowych - 52,06%. Sektor usług nierynkowych charakteryzuje się tym, że jako

pracodawcy występują głównie instytucje użyteczności publicznej, finansowane ze środków budżetu państwa (na przykład Urząd Gminy wraz z podległymi jednostkami, zakłady opieki zdrowotnej, szkoły, itd.). Największymi pracodawcami w gminie są: szkoły podstawowe i gimnazja – 130 osób, Urząd Gminy – 30 osób, Zakład Drzewny „Drewno” – 30 osób, ośrodki zdrowia – 20 osób, Transpol – 15 osób, piekarnia – 15, Gminna Spółdzielnia – 10 osób, Mleczarnia w Krzemieniu – 10 osób.

1.2.4. Bezrobocie

W 2014 roku, jako bezrobotnych, zarejestrowanych było 555 osób, w tym 253 kobiety. W stosunku do 2013 liczba bezrobotnych spadła o 36 osób. Spadek liczby bezrobotnych wynikał wówczas prawdopodobnie z korzystnej koniunktury gospodarczej w kraju.

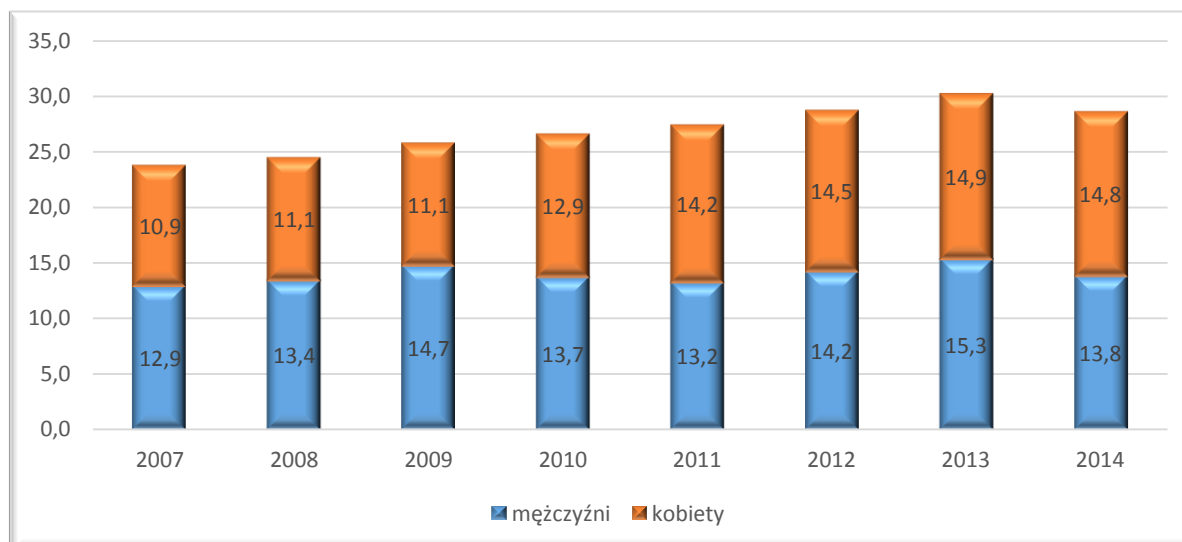
Wykres 8. Struktura bezrobocia w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Wskaźnik struktury bezrobotnych (w liczbie ludności w wieku produkcyjnym) oscyluje od kilku lat na poziomie ponad 14%. Dla województwa lubelskiego ten wskaźnik utrzymuje się na poziomie 9%.

Wykres 9. Struktura bezrobocia wśród mieszkańców Gminy Dzwola, będących w wieku produkcyjnym.

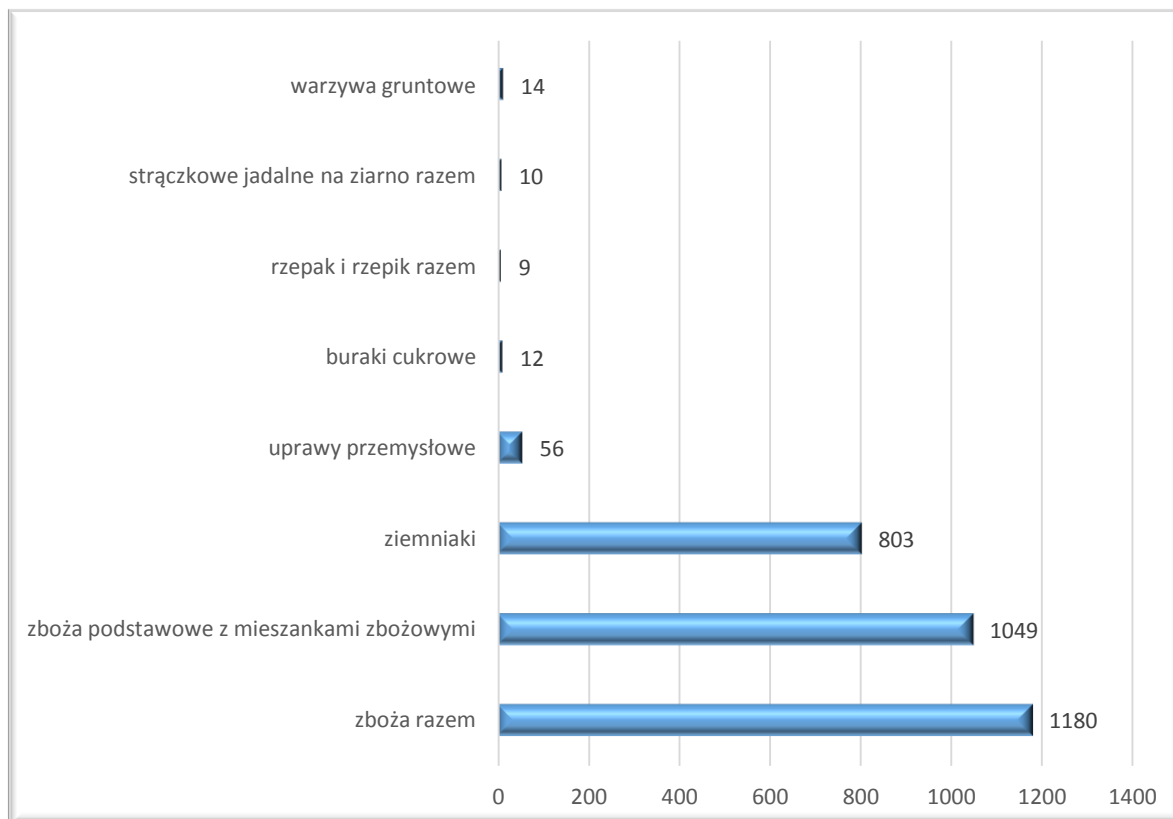
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

1.3. Gospodarka

1.3.1. Rolnictwo

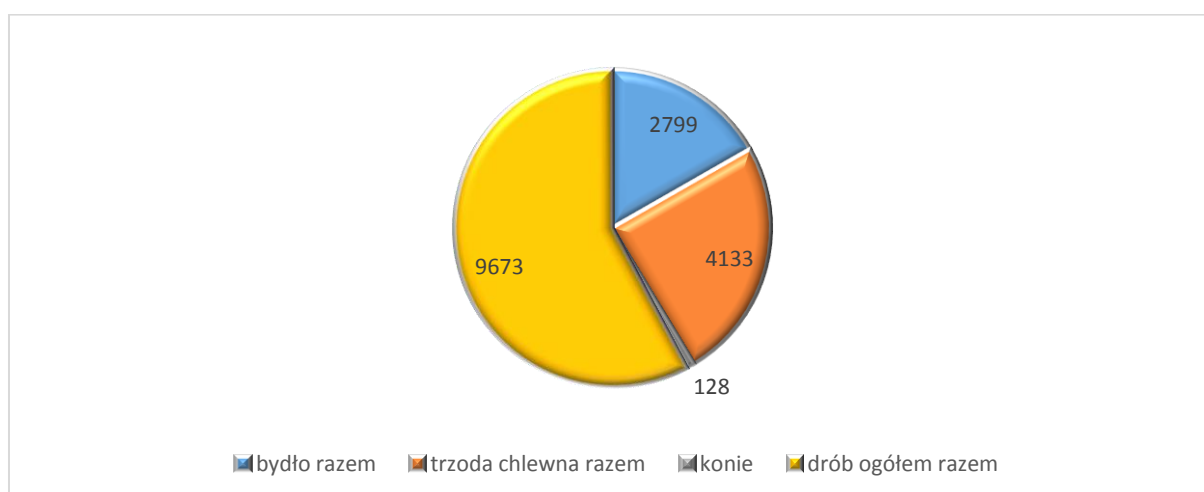
Gmina Dzwola jest gminą o rolniczym charakterze. Użytki rolne zajmują 8335 ha, czyli 41,60% ogólnej powierzchni gminy. Aż 75,19% powierzchni użytków rolnych zajmują grunty orne, 24,28% łąki i pastwiska, natomiast tylko 0,53 % stanowią sady. Na terenie gminy Dzwola występują głównie gleby lessowe, pyłowe, piaskowe, piaszczysto – gliniaste oraz mułowe, o średniej żyzności. Jakość tych gleb determinuje w dużym stopniu kierunki upraw roślin i hodowli zwierząt. W uprawach, występujących na terenie gminy, dominują zboża, gryka i ziemniaki.

Wykres 10. Preferowane kierunki upraw i rodzaje zasiewów w gospodarstwach na terenie Gminy Dzwola.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Wykres 11. Pogłowie zwierząt gospodarskich, z uwzględnieniem różnych gatunków (bydło, trzoda chlewna, konie, drób) w 2015 roku.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Hodowla zwierząt w Gminie Dzwola, skoncentrowana jest na gatunkach zwierząt takich jak żywiec wieprzowy i krowy mleczne.

Tabela 3 Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w Gminie Dzwola.

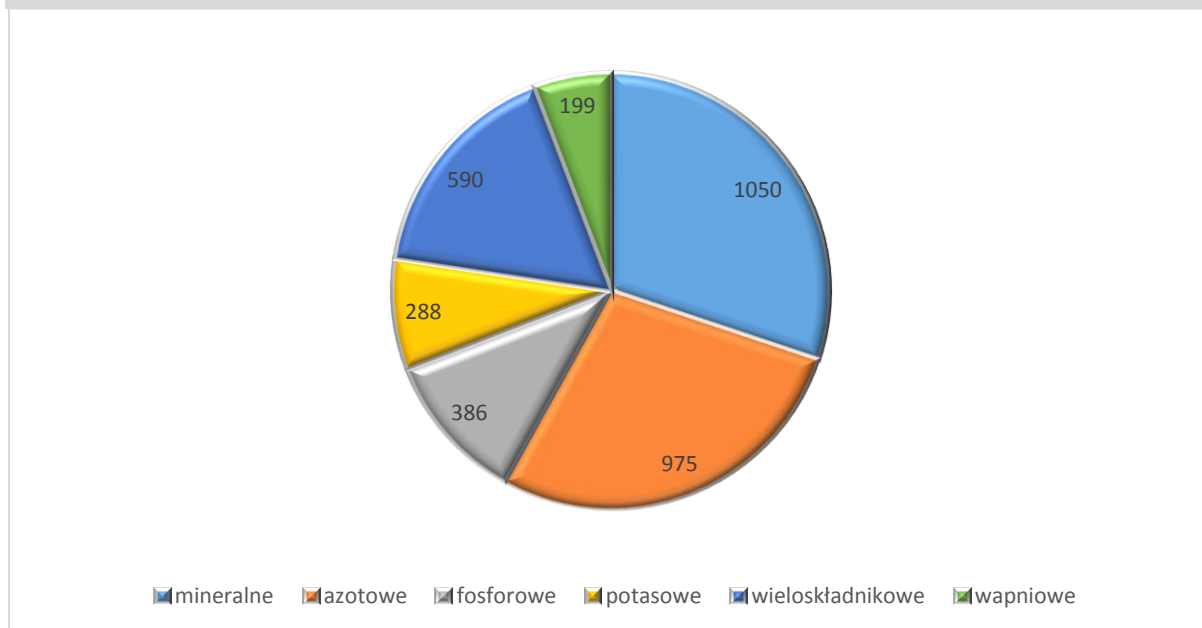
ogółem	1410
do 1 ha włącznie	248
powyżej 1 ha razem	1162
1 - 5 ha	649
1 - 10 ha	1047
1 - 15 ha	1131
5 - 10 ha	398
5 - 15 ha	482
10 -15 ha	84
5 ha i więcej	513
10 ha i więcej	115
15 ha i więcej	31

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Rolnictwo w Gminie Dzwola charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych. Na terenie Gminy funkcjonuje 1 410 gospodarstw rolnych, z czego ponad 80% to gospodarstwa o wielkości od 1 do 10 ha. W całej Gminie jest 31 gospodarstw o areale wyższym niż 15 ha. Z danych statystycznych wynika, że średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie wynosi 5 ha i jest niższa niż w województwie lubelskim (6,9 ha).

Szacuje się, że tylko niewiele ponad 30% gospodarstw rolnych w gminie produkuje towar na rynek, pozostałe zaś zajmują się produkcją rolną wyłącznie na własne potrzeby. Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw. Pomimo naturalnych metod nawożenia, na terenie gminy nie funkcjonują certyfikowane gospodarstwa, zajmujące się produkcją ekologicznej żywności.

Wykres 12. Liczba gospodarstw rolnych stosujących nawozy mineralne i wapniowe.

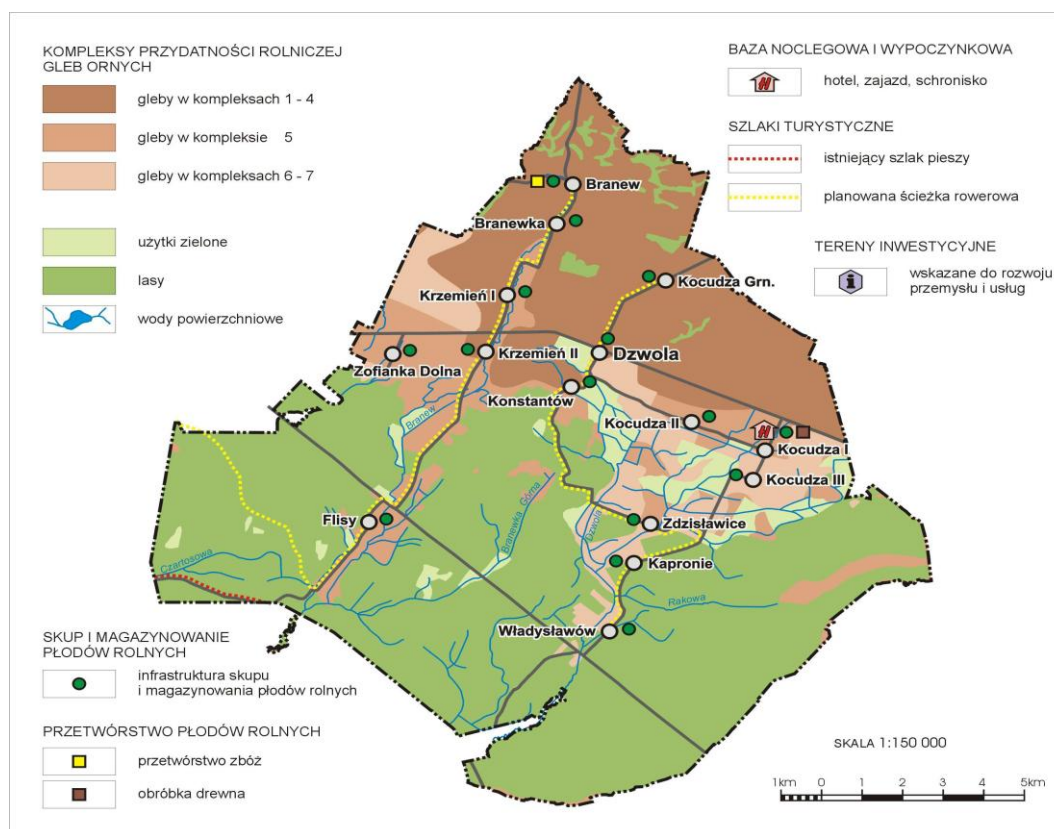

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

W gminie Dzwola niewielki jest również odsetek gospodarstw starających się różnicować swoją działalność rolną. Ocenia się, że tylko ponad 100 gospodarstw rolnych (6%) prowadzi działalność pozarolniczą. Główne obszary działalności pozarolniczej to: przetwórstwo przemysłowe (86 gospodarstw), handel (17) oraz budownictwo (7). Na terenie gminy nie ma gospodarstw prowadzących działalność agroturystyczną.

Większość instytucji otoczenia rolnictwa znajduje się w Janowie Lubelskim. Oddział ARiMR w Janowie Lubelskim obsługuje mieszkańców z całego powiatu. Na terenie gminy nie ma infrastruktury skupu i przetwarzania produktów rolnych. Na terenie gminy nie działają również grupy producenckie, a rolnicy nie należą do organizacji zrzeszających.

Mapa 11. Uwarunkowania rolnictwa w gminie Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

W Gminie Dzwola panują korzystne warunki przyrodniczo-rolnicze.

Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw.

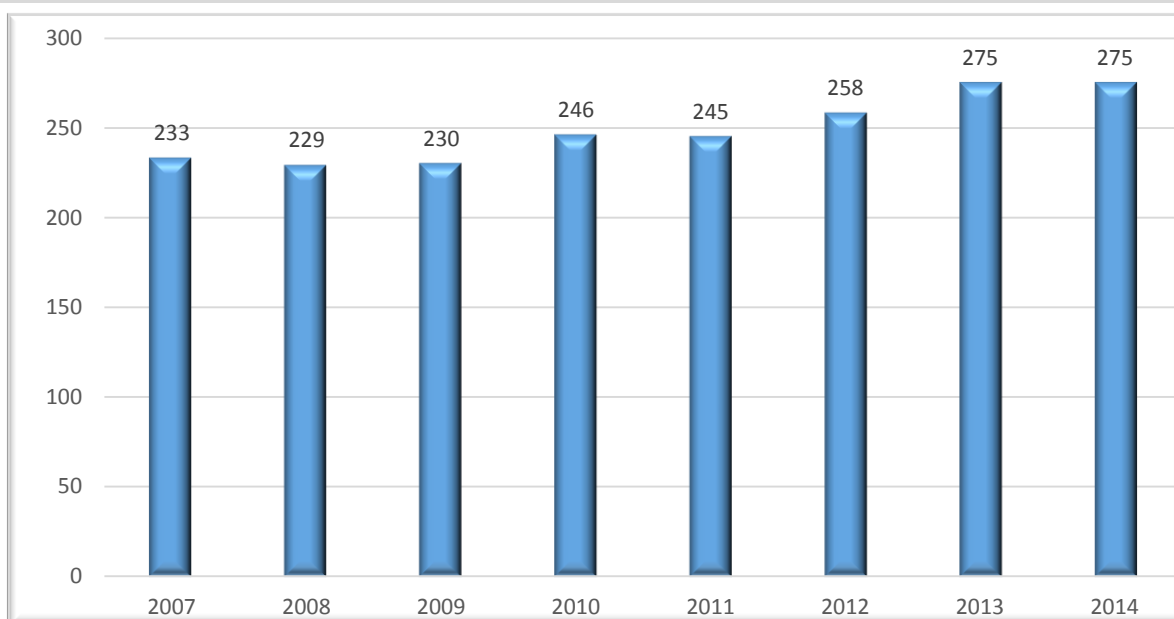
Czynnik ten może być atutem do rozwoju rolnictwa ekologicznego, a także upraw nastawionych na odnawialne źródła energii.

Szansą dla gminy Dzwola jest wykorzystywanie renty położenia oraz rozwój i wspieranie działalności agroturystycznej.

1.3.2. Działalność pozarolnicza i przedsiębiorczość

W 2014 roku w gminie Dzwola zarejestrowanych było 329 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (na 10 tys. ludności). W 2014 roku na terenie gminy funkcjonowało 275 podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGO. Z ogólnej liczby podmiotów w 262 jednostki to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. „Wskaźnik przedsiębiorczości”, liczony jako liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, dla Gminy Dzwola wynosi 43. Wskaźnik ten jest dwa razy niższy niż średnia dla województwa (80 podmiotów) i kraju (107 podmiotów).

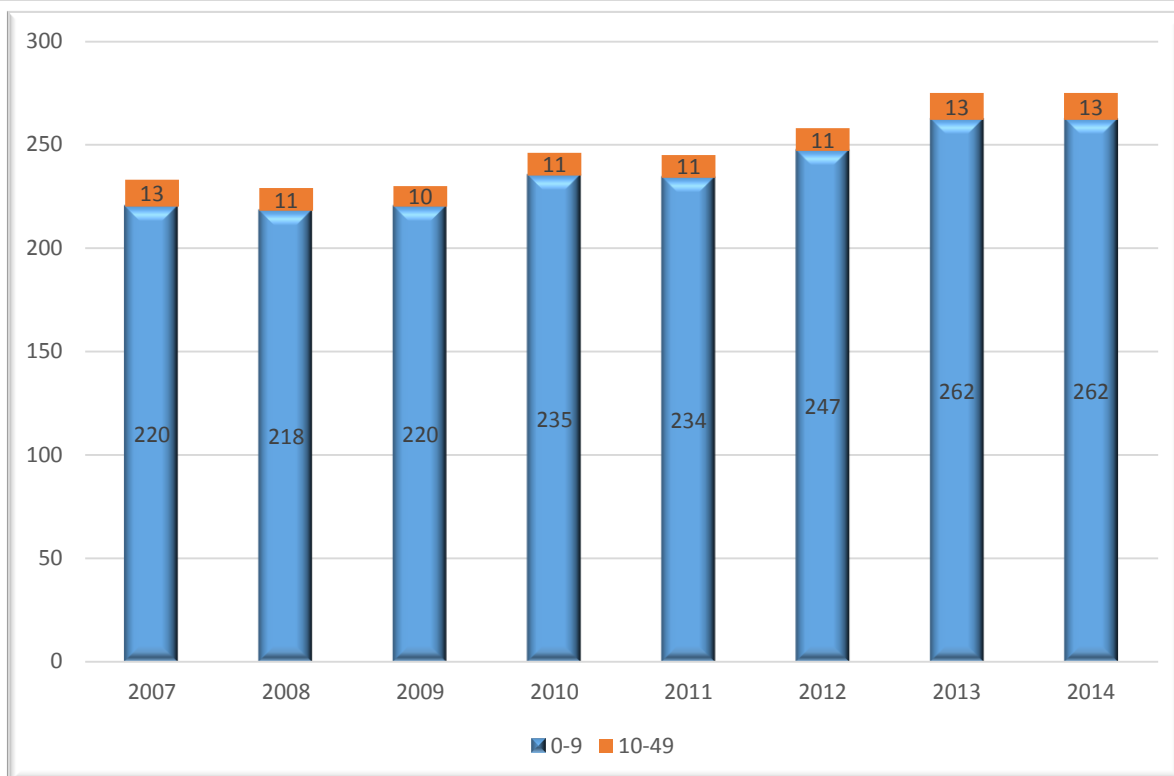
Wykres 13. Podmioty gospodarki narodowej w gminie Dzwola w rejestrze REGON – w latach 2007 – 2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Dane statystyczne wskazują, że na terenie gminy Dzwola, liczba zarejestrowanych firm nieznacznie wzrasta. Liczba małych i średnich przedsiębiorstw, zatrudniających do 49 osób, utrzymuje się od czterech lat na poziomie 13 firm. W Gminie nie funkcjonują w ogóle duże podmioty gospodarcze i duże firmy lub firmy kapitałem zagranicznym.

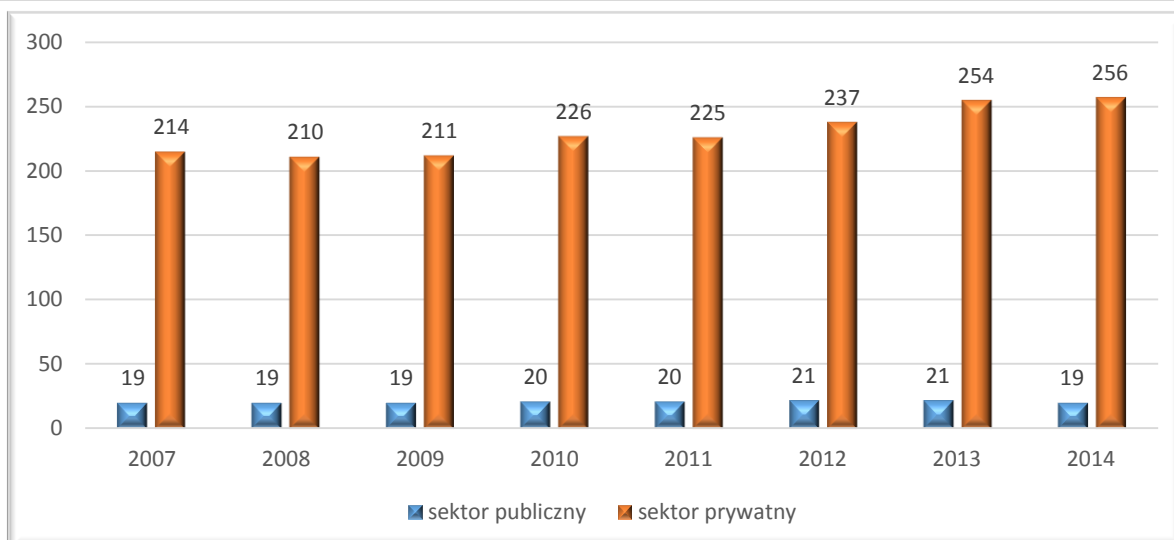
Wykres 14. Struktura przedsiębiorstw w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Spośród ogólnej liczny 275 podmiotów gospodarki narodowej, 256 podmiotów działa w sektorze prywatnym, a 19 w sektorze publicznym.

Wykres 15. Podmioty gospodarki narodowej figurujące w rejestrze REGON wg sektorów.

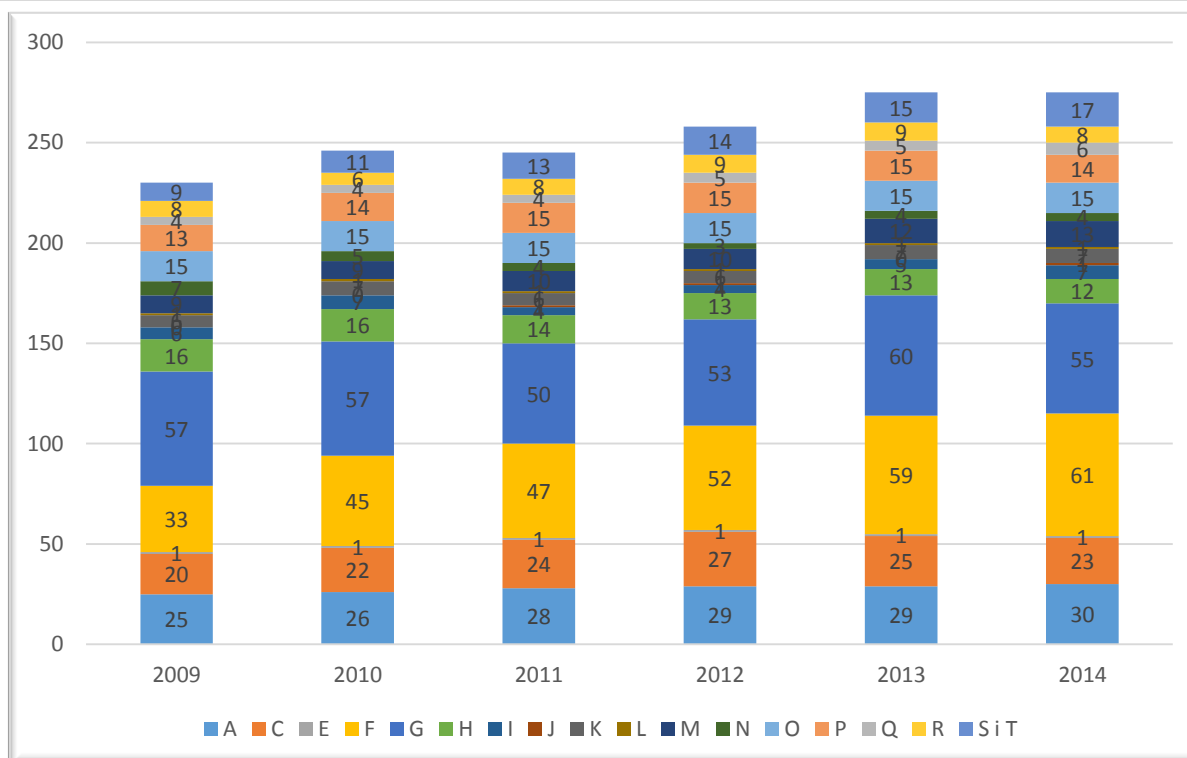
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r

Podmioty działające w sektorze publicznym, obejmujące jednostki organizacyjne, stanowiące własność państwową (skarbu państwa i państwowych osób prawnych), według klasyfikacji rodzajów działalności społeczno-gospodarczej, działają w następujących sekcjach i ilościach:

- **M** - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna - **1**
- **O** - administracja publiczna i obrona narodowa; zabezpieczenia społeczne - **2**
- **P** - edukacja - **13**
- **Q** - opieka zdrowotna i pomoc społeczna - **2**
- **R** - działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją – **1**.

Podmioty działające w sektorze prywatnym, obejmujące jednostki organizacyjne będące prywatną własnością krajową, według klasyfikacji rodzajów aktywności społeczno-gospodarczej, kształtują się w następującej proporcjach:

Wykres 16. Podmioty w sektorze prywatnym zarejestrowane w rejestrze REGON wg sekcji PKD.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Podmioty działające w sektorze prywatnym, według klasyfikacji rodzajów działalności społeczno-gospodarczej, działają w następujących sekcjach i ilościach:

- **A** - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo - **30**
- **C** - Przetwórstwo przemysłowe -**23**
- **E** - Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją - **1**
- **F** - Budownictwo - **61**
- **G** - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle - **55**
- **H** - Transport i gospodarka magazynowa - **12**
- **I** - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi - **7**
- **J** - informacja i komunikacja - **1**
- **K** - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa - **7**
- **L** - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości - **1**
- **M** - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – **12**
- **N** - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca - **4**
- **O** - administracja publiczna i obrona narodowa; zabezpieczenia społeczne - **13**
- **P** - edukacja - **1**
- **Q** - opieka zdrowotna i pomoc społeczna - **4**
- **R** - działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją – **7**
- **S i T** - Pozostała działalność usługowa, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników lub produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby – **17**

W gminie Dzwola nie działają w ogóle podmioty z sektorów działalności B (górnictwo i wydobywanie), D (wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych) oraz U (organizacje i zespoły eksterytorialne).

Sektor F – budownictwo, jest działalnością dominującą, wśród podmiotów gospodarczych w gminie Dzwola. Spośród wszystkich 61 podmiotów, działających w sekcji F,

roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków mieszkalnych i niemieszkalnych i realizacją projektów w tym zakresie, obejmuje 12 podmiotów. Roboty związane z budową obiektów inżynierii lądowej i wodnej, roboty związane z budową dróg kołowych, rozbudową rurociągów i linii telekomunikacyjnych i elektroenergetycznych, obejmuje 2 podmioty. Roboty budowlane specjalistyczne, takie jak rozbiórka i przygotowywanie terenu pod budowę, wykonywanie instalacji elektrycznych, wodno-kanalizacyjnych i wykonywanie robót wykończeniowych, obejmuje największą liczbę – 47 podmiotów.

Ponadto, liczebność podmiotów z tej branży budowniczej, przeciągu kilku ostatnich lat stale wzrastała.

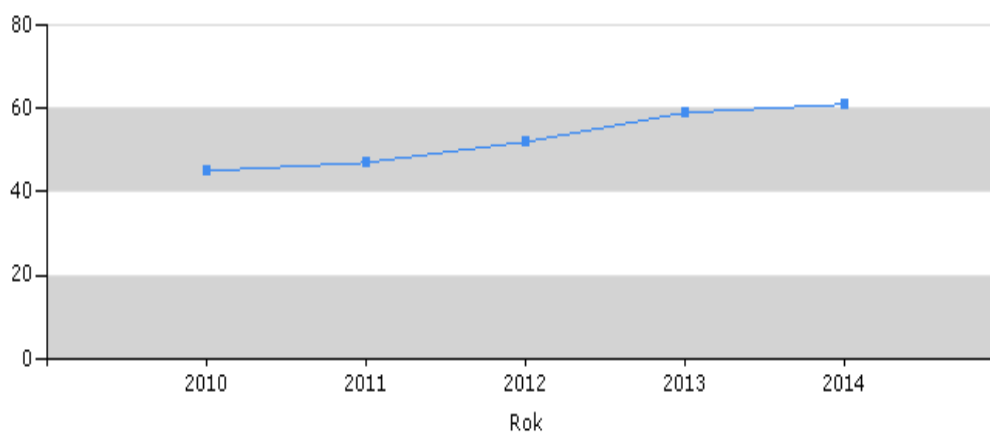
Wykres 17. Podmioty z branży budownictwa w latach 2010 – 2014.

PODMIOTY GOSPODARCZE I PRZEKSZTAŁCENIA WŁASNOŚCIOWE I STRUKTURALNE, PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ WPISANE DO REJESTRU REGON

PODMIOTY WG SEKCJI I DZIAŁÓW PKD 2007 ORAZ SEKTORÓW WŁASNOŚCIOWYCH

OGÓLEM, SEKCJA F

Dzwola (Gmina wiejska)

Źródło: Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Na terenie Gminy Dzwola funkcjonują głównie mikroprzedsiębiorstwa oraz podmioty z sektora budownictwa (jako sektora dominującego), handlu i rolnictwa.

Profil działalności przedsiębiorstw może wskazywać na ich małe zróżnicowanie, a warunki w jakich są prowadzone na niski stopień ich innowacyjności.

Czynnikiem korzystnym dla rozwoju gminy jest podniesienie innowacyjności przedsiębiorstw, wspieranie branż perspektywicznych oraz modernizacja infrastruktury gospodarczej.

1.4. Infrastruktura techniczna

1.4.1. Infrastruktura transportowa i komunikacyjna

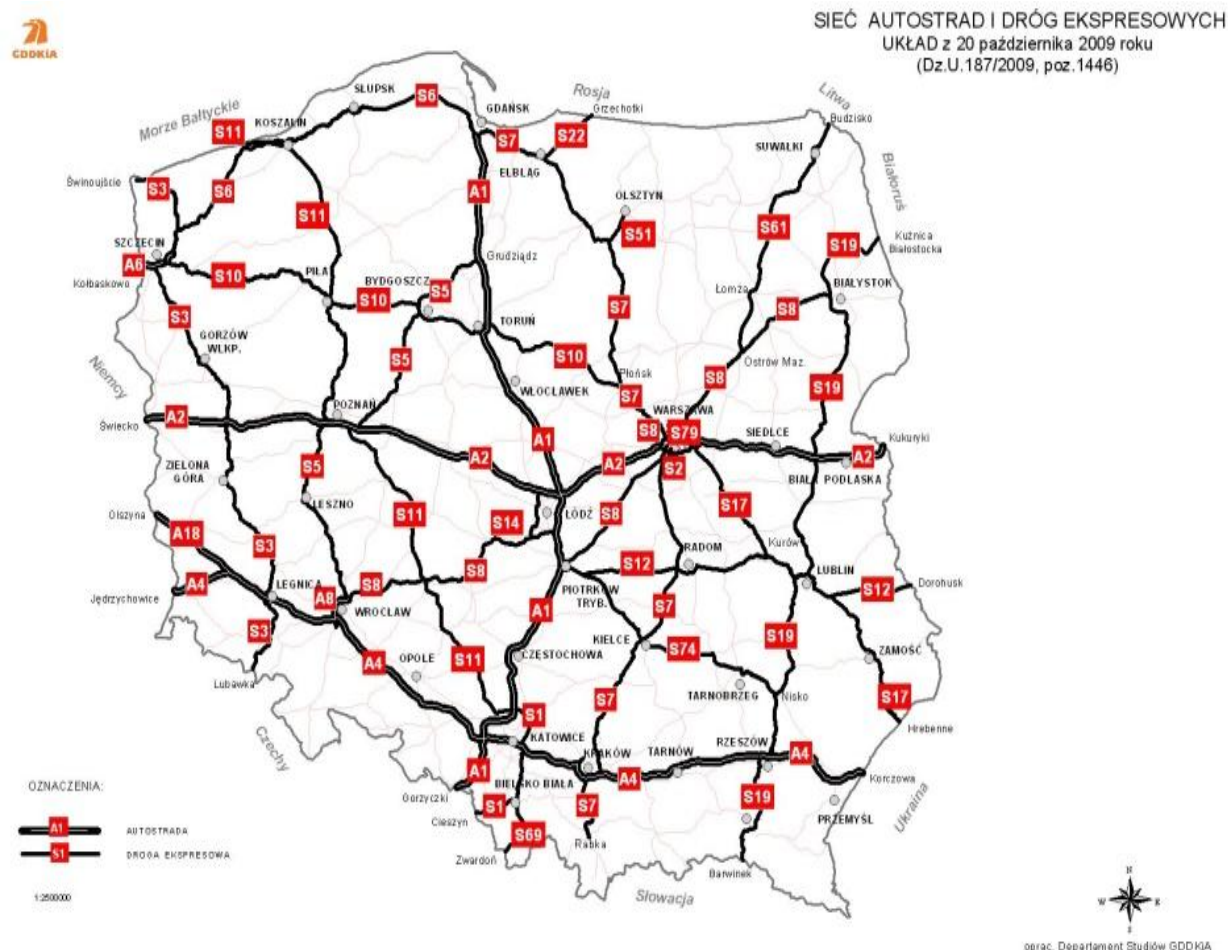
Główną osią komunikacyjną Gminy Dzwola jest droga krajowa 74 (Annopol – Kraśnik – Janów Lubelski – Zamość – Hrubieszów). Droga ta pozwala na włączenie Gminy w regionalną sieć komunikacyjną w obrębie województwa lubelskiego.

Łączna długość sieci dróg na terenie Gminy wynosi 213 km. W tym 13 km stanowią drogi krajowe, a 70 km – to drogi powiatowe. Pozostałe drogi (około 123 km) zaliczane są do kategorii dróg gminnych, czego jedynie 30 km dróg ma powierzchnię twardą.

Gmina Dzwola położona jest także w pobliżu planowanej, ekspresowej drogi krajowej S19 (Białystok – Lublin – Rzeszów), przebiegającej przez powiat janowski (w okolicach wsi - Łązek Ordynacki). Początek odcinka drogi S 19 pokrywa się z obecnym przebiegiem DK19 w miejscu włączenia obwodnicy Kraśnika. Dalej trasa omija miejscowości: Polichna, Modliborzyce i Janów Lubelski (w wariantcie preferowanym wykorzystując projektowaną

wcześniej obwodnicę tego miasta) i przechodzi przez kompleks Lasów Janowskich, omijając łązek Ordynacki, tak by po przekroczeniu granicy województw dojść do wsi Zapacz, leżącej koło Niska. Droga przebiega S 19 przebiega przez tereny gmin: Kraśnik, Szastarka, Modliborzyce, Janów Lubelski (woj. lubelskie) oraz Jarocin, Ulanów i Nisko (woj. podkarpackie). Do końca 2020 roku zrealizowany zostać ma odcinek od obwodnicy Kraśnika do granic województwa lubelskiego z województwem podkarpackim. Bliskie położenie Gminy Dzwola względem planowanej drogi ekspresowej, pozwoli na łatwiejszą dostępność komunikacyjną Gminy. Droga S 19, stanowiąc będzie połączenie z docelowym układem dróg szybkiego ruchu w Polsce.

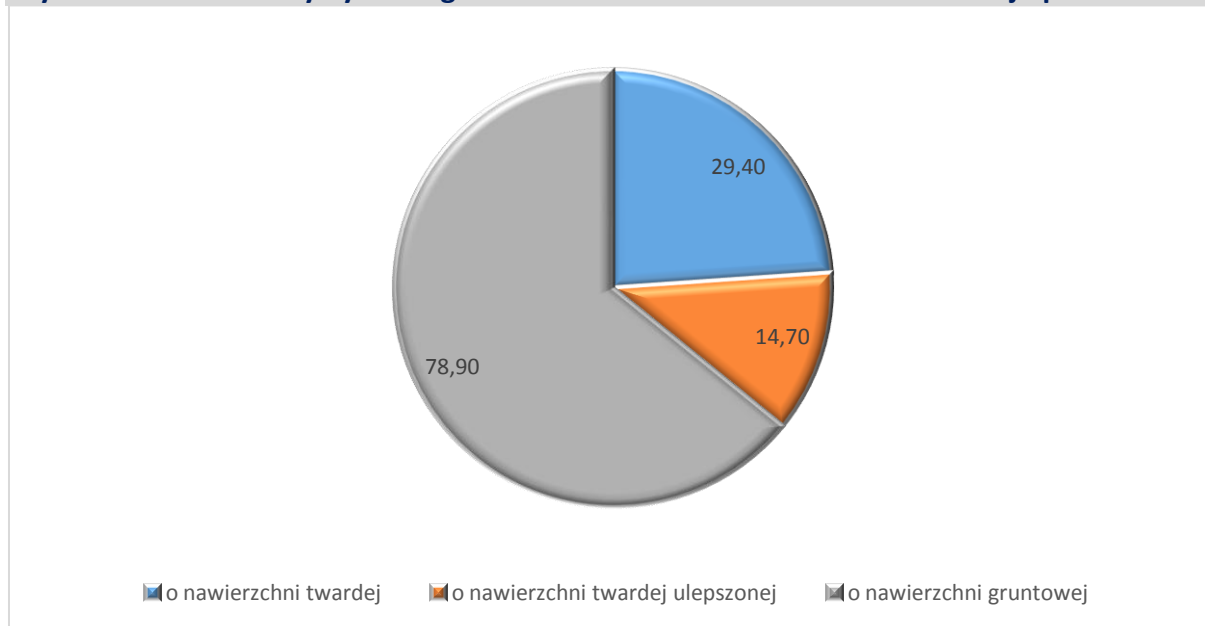
Mapa 12. Gmina Dzwola na mapie docelowego układu dróg szybkiego ruchu w Polsce.

Źródło: http://www.hosting2670473.az.pl/pliki/mapy/uklad_autostrad_2011.jpg

Postępująca degradacja dróg w Gminie wymaga ponadto przeprowadzenia znacznej ilości zakresu remontów bieżących. Natychmiastowej poprawy wymagają pobocza. Wymagane są odwodnienia oraz uregulowania stanu prawnego pasów drogowych.

Wykres 18 . Charakterystyka dróg w Gminie Dzwola w odniesieniu do rodzaju powierzchni.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

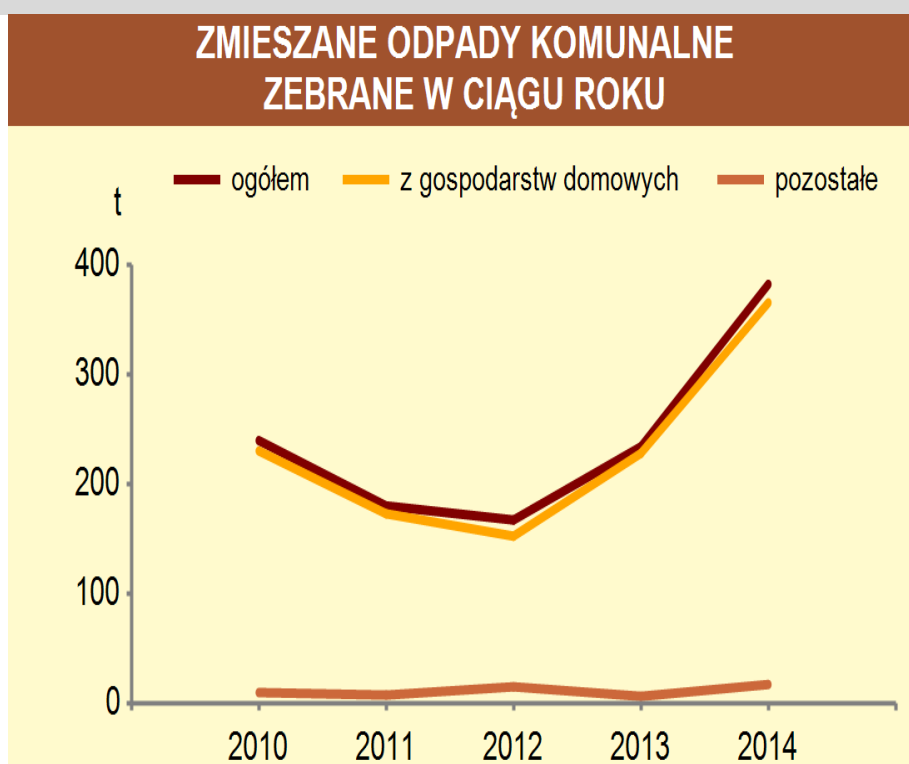
Infrastruktura transportowa w Gminie Dzwola, charakteryzuje się dobrze funkcjonującą siecią komunikacji autobusowej. Gmina ma bezpośrednie połączenia autobusowe z Warszawą i miastami wojewódzkimi: Lublinem, Krakowem, Katowicami, Łodzią. Przez Gminę przebiegają także linie autobusowe, wykraczające poza Powiat Janowski, łącząc go z pobliskimi miastami (Biłgorajem, Chełmem, Kraśnikiem, Krasnymstawem, Stalową Wolą, Tarnobrzegiem i Zamościem).

1.4.2. Gospodarka odpadami komunalnymi

Na stan środowiska znacząco wpływa gospodarka odpadami. Szacuje się, że rocznie na terenie gminy powstaje około 1 526 Mg odpadów komunalnych (co stanowi 11% odpadów w powiecie janowskim). Około 23% tych odpadów – to odpady biodegradowalne. Mieszkańcy gminy wywożą odpady na składowisko w Janowie Lubelskim, pozostałe są spalane, gromadzone w obrębie poszczególnych posesji, częściowo kompostowane, ale także wywożone na „dzikie” wysypiska odpadów.

W 2014 gromadzenie i wywóz nieczystości ciekłych w gminie odbywał się przy udziale 1114 zbiorników bezodpływowych oraz w 44 oczyszczalniach przydomowych. Zmieszane odpady komunalne kształtowały się w następujący sposób:

Wykres 19. Odpady komunalne w gminie Dzwola.

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

Ilustracja 10. Gospodarka odpadami komunalnymi w Gminie Dzwola.

Środowisko

Odpady komunalne
zmieszane na
mieszkańca

2014 **297** z 1571

2010 **191** z 1571

Ludność obsługiwana
przez oczyszczalnię
ścieków

2014 **1552** z 1571

2010 **1530** z 1570

Źródło: www.mojapolis.pl, dostęp: grudzień 2015r

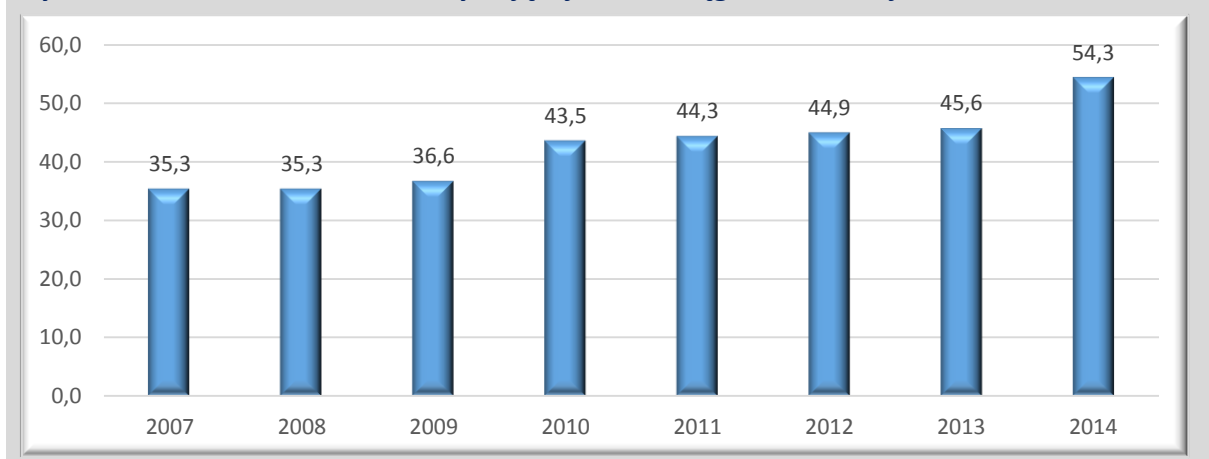
Biorąc pod uwagę dwa istotne wskaźniki gospodarki odpadami komunalnymi, jak – zmieszane odpady komunalne na mieszkańca oraz ludność obsługiwaną przez oczyszczalnię ścieków, na podstawie danych pochodzących z portalu analityczno–statystycznego Moja Polis (www.mojapolis.pl), dokonano zestawienia miejsca gminy Dzwola w rankingu wszystkich gmin. W odniesieniu do gospodarki zmieszanymi odpadami komunalnymi, w skali ogólnopolskiej, spośród wszystkich 1571 gmin wiejskich, gmina Dzwola zajęła 297 miejsce. W odniesieniu do takiego wskaźnika jak, ludność obsługiwana przez oczyszczalnię ścieków, w skali ogólnopolskiej, spośród wszystkich gmin wiejskich, gmina Dzwola zajęła 1552 miejsce. W odniesieniu do zestawienia wszystkich 2479 gmin (miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich), w 2014 roku gmina Dzwola zajmowała 327 miejsce (gospodarka odpadami zmieszanymi) oraz 2460 miejsce (ludności obsługiwanej przez oczyszczalnię ścieków).

1.4.3. Gospodarka wodno-ściekowa

Na terenie Gminy Dzwola długość sieci wodociągowej, wraz z przyłączami, wynosi ok. 78 km, z czego 21 km należy do wybudowanej w 2015 roku sieci. Pozostałe, 15 km, należy do tej części sieć, która powinna zostać wyremontowana, ze względu na jej zużycie i na liczne awarie. Kolejna część sieci jest w dobrym stanie i nie wymaga natychmiastowej modernizacji. W Gminie zlokalizowane są trzy ujęcia wody:

- Kocudza Pierwsza – ujęcie wybudowane w latach siedemdziesiątych. Ujęcie to zapewnia dostawę wody w miejscowościach: Kocudza Pierwsza, Kocudza Druga, Kocudza Trzecia, Zdzisławice, Kapronie, Władysławów, Dzwola i Konstantów. Ujęcie to wymaga gruntownej modernizacji.
- Kocudza Górna - ujęcie wybudowane pod koniec lat osiemdziesiątych. Jest to małe ujęcie, które obsługuje tylko miejscowość Kocudzę Górną.
- Branewka – ujęcie wybudowane w latach 2014-2015. Jest to ujęcie nowoczesne, które zaopatrywać będzie miejscowości: Branew Ordynacka, Branew Szlachecka, Branewka, Branewka – Kolonia, Krzemień Pierwszy i docelowo w przyszłości: Krzemień Drugi, Flisy i Zofiankę Dolną.

Wykres 20. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Zużycie wody w gminie Dzwola w 2014 r. wynosiło 110824 m³, z dwóch ujęć wody, tj. Kocudza Pierwsza i Kocudza Górna.

Tabela 4. Gospodarka komunalna – ilości dostarczanej wody na dobę w dm³.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
woda dostarczana do wodociągu	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
woda sprzedana z wodociągu gospodarstwom domowym	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

1.4.4. Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa

Stan infrastruktury elektroenergetycznej w gminie jest zadawalający. Układ energetyczny oparty jest na sieci wysokiego napięcia 110 kV relacji Janów Lubelski – Żółkiewka, z liniami 15 kV zasilającymi poszczególne obszary gminy. Obecnie, nie notuje się większych problemów z dostarczaniem energii elektrycznej do budynków i gospodarstw domowych. Każdy indywidualny odbiorca może zostać podłączony do sieci energetycznej. W dłuższej perspektywie, należy jednak liczyć się z koniecznością dokonania inwestycji w zakresie infrastruktury niskonapięciowej, której stan techniczny z roku na rok się pogarsza.

1.4.5. Infrastruktura telekomunikacyjna

Dostępność mieszkańców gminy do infrastruktury telekomunikacyjnej jest dobra. Na terenie powiatu janowskiego działa nowoczesny węzeł telekomunikacyjny. Praktycznie cały obszar powiatu objęty jest zasięgiem wszystkich funkcjonujących w Polsce operatorów sieci komórkowej (GSM/GPRS).

Dynamicznie zwiększa się ilość osób korzystających z Internetu (modemowy, ISDN (cyfrowy), DSL (stałe łącze), dostarczanego zarówno poprzez tradycyjne łącza, jak i drogą radiową. Dostęp do internetu, poprzez modem, jest oferowany przez dwóch działających w powiecie operatorów. Urzędy, szkoły, instytucje, przedsiębiorstwa itp. mają dostęp do szerokopasmowego internetu oferowanego przez TP S.A.

Zwiększył się także odsetek mieszkańców, którzy korzystają z szerokopasmowego internetu. Gmina Dzwola została objęta projektem - „Projekt Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej (SSPW)”, w ramach Programu Operacyjnego „Rozwój Polski Wschodniej”, którego celem jest budowa sieci szerokopasmowej w Województwie Lubelskim. Sieć internetu szerokopasmowego pojawiła się w rejonach, w których dostęp do stałych i szybkich łączy internetowych był mocno utrudniony lub niemożliwy. W ramach tego projektu powstała infrastruktura szerokopasmowa, a budowę sieci zakończono 31 sierpnia 2015 r. Mieszkańcy gminy Dzwola korzystają obecnie z usług szerokopasmowego internetu, dostarczanego im przez operatora, który świadczy taką usługę na etapie tzw. „ostaniej mili”. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG), jako jeden z instrumentów realizacji celów Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013 (NSRO), zwanej w skrócie Narodową Strategią Spójności, umożliwił wsparcie dystrybucji internetu szerokopasmowego, która polega na tym, że operator internetu (przedsiębiorstwo istniejące lub nowopowstałe), dostarcza bezpośredni dostęp do sieci szerokopasmowej na obszarach, na których prowadzenie tej działalności na zasadach rynkowych jest nieopłacalne finansowo.

Dalszy rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie Gminy Dzwola może nastąpić poprzez efektywny proces informatyzowania administracji w gminie oraz procesem uświadamiania i uczenia mieszkańców jak korzystać z usług i technologii informacyjnych.

1.5. Infrastruktura społeczna

Otoczenie społeczne, jako zespół podmiotów publicznych zaspokajających potrzeby socjalne, oświatowe i kulturalne ludności, wyposażony jest w odpowiednią infrastrukturę, tak zwaną infrastrukturę społeczną. Do takiej infrastruktury zaliczamy budynki i instytucje z zakresu oświaty i wychowania, kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej, wypoczynku i kultury fizycznej oraz bezpieczeństwa. Od stanu tych podmiotów – czyli od stanu infrastruktury społecznej - zależy zwykle jakość życia mieszkańców.

1.5.1. Infrastruktura edukacyjna

Gmina dysponuje stosunkowo dobrze rozwiniętą siecią placówek oświatowo – wychowawczych. W gminie działa 5 szkół podstawowych, z których 4 połączone są gimnazjami, a szkoła w Dzwoli dodatkowo z przedszkolem. W gminie Dzwola nie ma żłobków i klubów dziecięcych.

Tabela 5. Samorządowe placówki oświatowe na terenie Gminy Dzwola.

Lp.	Nazwa szkoły, placówki	Regon NIP	Adres
1.	Publiczna Szkoła Podstawowa w Branwi	00118758400012 8621621122	Branew 19, 23-304 Dzwola
2.	Zespół Szkół w Dzwoli, Publiczna Szkoła Podstawowa w Dzwoli	00065759100021 8621621091	Dzwola 121B, 23-304 Dzwola
3.	Zespół Szkół w Dzwoli, Publiczne Gimnazjum w Dzwoli	43114606900012	Dzwola 121B, 23-304 Dzwola
4.	Zespół Szkół w Dzwoli, Publiczne Przedszkole w Dzwoli	83000799100018	Dzwola 121B, 23-304 Dzwola
5.	Zespół Szkół w Kocudzy,	00118759000013	Kocudza Pierwsza 29,

	Publiczna Szkoła Podstawowa w Kocudzy	8621621116	23-304 Dzwola
6.	Zespół Szkół w Kocudzy, Publiczne Gimnazjum w Kocudzy	43266806000010	Kocudza Pierwsza 29, 23-304 Dzwola
7.	Zespół Szkół w Krzemieniu Publiczna Szkoła Podstawowa w Krzemieniu	00118760900014 8621621145	Krzemień Pierwszy 192, 23-304 Dzwola
8.	Zespół Szkół w Krzemieniu Publiczne Gimnazjum w Krzemieniu	43266747800014	Krzemień Pierwszy 192, 23-304 Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy w Dzwoli.

Tabela 6. Edukacyjne grupy wiekowe w gminie Dzwola.

Ludność gminy według edukacyjnych grup wiekowych	2014 rok
0-2 lata	182
3-6 lat	251
7-12 lat	394
13-15 lat	203

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

W gminie funkcjonuje 6 placówek wychowania przedszkolnego, w tym jedno przedszkole w Dzwoli. W gminie Dzwola edukacją przedszkolną objętych jest 83 dzieci. W porównaniu z 2010 rokiem, odsetek ten wynosił 51%. Liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym znacznie wzrosła.

Tabela 7. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych w Gminie Dzwola w latach 2007 - 2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dzieci w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych	78	56	71	67	90	96	97	83

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Tabela 8. Liczba uczniów w uczęszczających do placówek oświatowych w gminie Dzwola.

	2012/13	2013/14	2014/15
Przedszkola	180	186	154
Szkoły podstawowe	369	361	369
Gimnazja	191	170	191

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

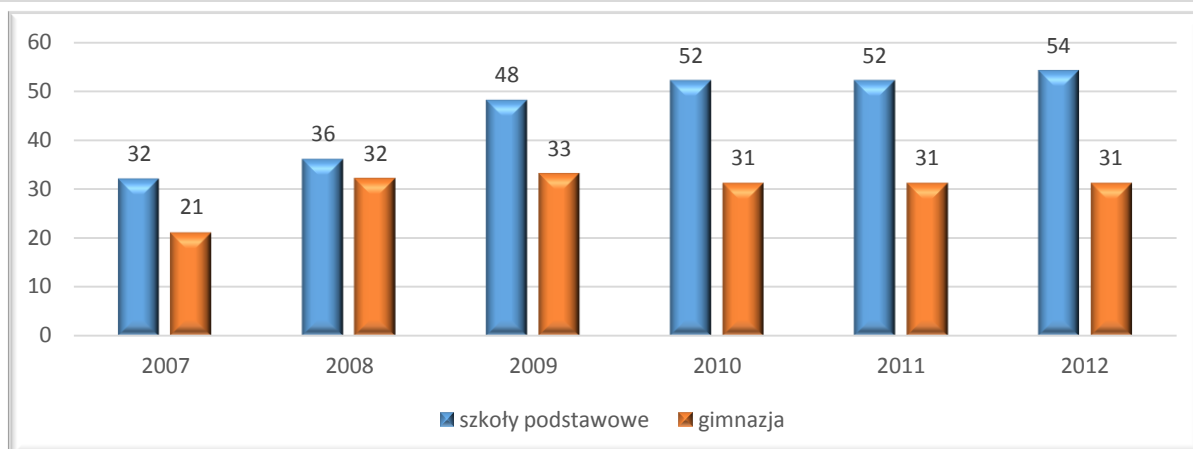
W gminie Dzwola, na jeden oddział w szkole podstawowej przypada 15 uczniów (przy 18 - jako średniej w województwie), natomiast w gimnazjum na jeden oddział przypada 19 uczniów (podczas gdy wskaźnik ten dla województwa kształtuje się na poziomie 24 uczniów).

Tabela 9. Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Szkoły podstawowe								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	15	16	15	15	15	15	16	15
Gimnazja								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gmina Dzwola	20	20	19	19	20	20	20	19

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

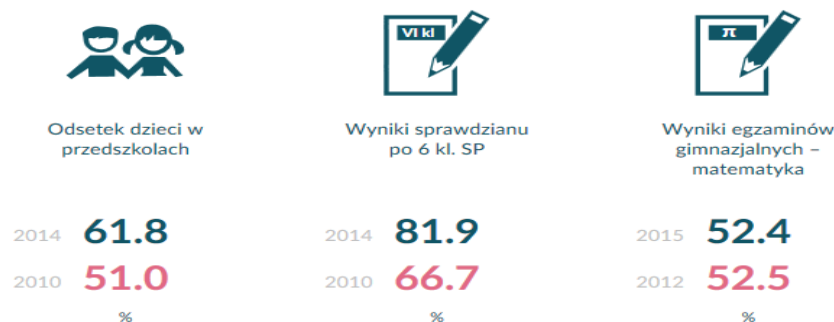
Budynki wszystkich szkół wybudowano w latach 90- tch, wszystkie posiadają sale gimnastyczne. W odniesieniu do stanu infrastruktury edukacyjnej, dane statystyczne wskazują, że wyposażenie szkół w komputery jest na dobrym poziomie. Dla szkół podstawowych w Gminie Dzwola wskaźnik wyposażenia wynosi 80%, zaś dla gimnazjów – 100%. Nasylenie komputerami w Gminie Dzwola jest porównywalne ze średnimi wskaźnikami w kraju i województwie lubelskim. W szkołach podstawowych i gimnazjalnych przypada 14 uczniów z Gminy Dzwola na jeden komputer. Są to wskaźniki lepsze niż średnie w kraju i województwie lubelskim, natomiast w dalszym ciągu odbiegające od tych notowanych w innych regionach Unii Europejskiej.

Wykres 21. Ilość komputerów z dostępem do internetu w placówkach oświatowych na terenie Gminy Dzwola.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Wydatki na oświatę wyniosły w 2014 roku 7337 tys. zł., co stanowi 38% procent budżetu gminy. W 2014 roku subwencja oświatowa wynosiła 4586,2 tys. zł. Różnicę pomiędzy wysokością otrzymanej subwencji, a wydatkami na oświatę i wychowanie gmina musi pokryć z własnych środków. Może to spowodować zmniejszenie lub zatrzymanie wydatków przeznaczanych na cele inwestycyjne.

Na jakość kształcenia wpływają także uzyskane wyniki z egzaminów gimnazjalnych. Sprawdzian po 6 klasie szkoły podstawowej, jest obowiązkowy, przystąpienie do niego jest warunkiem ukończenia szkoły podstawowej. Na sprawdzianie są oceniane umiejętności: czytania, pisania, rozumowania, korzystania z informacji oraz wykorzystywania wiedzy w praktyce. Sprawdzian obejmuje także egzamin z matematyki.

Ilustracja 11. Poziom i jakość kształcenia w Gminie Dzwola.

Źródło: www.mojapolis.pl, dostęp: grudzień 2015r.

Na podstawie danych pochodzących z portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl), szacuje się, że w zakresie edukacji, gmina Dzwola charakteryzuje się następującymi wskaźnikami: - 61,8 % dzieci uczęszcza do przedszkoli. W odniesieniu do wyników sprawdzianu po 6 klasie szkoły podstawowej, wskaźnik „zdawalności” kształtuje się na poziomie 81, 9%, a w porównaniu z 2010 rokiem znacznie wzrósł. Wyniki pozytywne z egzaminów gimnazjalnych matematycznych pozostają na przestrzeni czterech lat na poziomie 52, 4%.

Na podstawie danych z portalu Moja Polis można także oszacować miejsce gminy Dzwola w rankingu ogólnopolskim. W odniesieniu czynnika pierwszego – odsetek dzieci w przedszkolach, spośród do wszystkich, 1571 gmin wiejskich, gmina Dzwola plasuje się na 888 miejscu. W odniesieniu do czynnika drugiego – wyniki sprawdzianu po 6 klasie szkoły podstawowej, spośród do wszystkich, 1571 gmin wiejskich, gmina Dzwola plasuje się na 350 miejscu. W odniesieniu do czynnika trzeciego – wyniki egzaminów gimnazjalnych z matematyki, spośród do wszystkich, 1571 gmin wiejskich, gmina Dzwola plasuje się na 168 miejscu.

Ilustracja 12. Poziom i jakość kształcenia w Gminie Dzwola w rankingu gmin wiejskich.

edukacja

Odsetek dzieci w
przedszkolach

2014 **888** z 1571

2010 **543** z 1571

Wyniki sprawdzianu
po 6 kl. SP

2014 **350** z 1571

2010 **1507** z 1570

Wyniki egzaminów
gimnazjalnych –
matematyka

2015 **168** z 1565

2012 **133** z 1564

Źródło: www.mojapolis.pl, dostęp: grudzień 2015.

1.5.2. Infrastruktura kulturalna

Ważną rolę w działalności kulturalno-oświatowej pełni Gminna Biblioteka Publiczna i Ośrodek Kultury w Dzwoli. W ramach edukacji kulturalnej odbywają się tu zajęcia muzyczne, wokalne i świetlicowe. Oprócz codziennej działalności kulturalnej GOK organizuje szereg imprez cyklicznych, w których licznie uczestniczą mieszkańcy gminy. Przy Gminnym Ośrodku kultury w Dzwoli działają organizacje, które skupione są w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego regionu. Są to zespoły muzyki tradycyjnej Branwiniacy, Kapela Stacha z Dzwoli, zespoły obrzędowe, kultywujące tradycyjne zwyczaje i pieśni: Jarzębina, Roztoczanki, Marianki oraz dziecięcy zespół Wisienki. Działają także zespoły muzyczne: Młodzieżowa Orkiestra Dęta oraz Kapela Teens Blues. Przy GOK w Dzwoli z siedzibą w Kocudzy II Działa także „Klub 4H”, który powołany z inicjatywy Lokalnej Grupy Działania Leśny Krąg, ma na celu rozwój umiejętności życiowych, zainteresowań oraz podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży.

Na terenie gminy działa 3 ośrodki Gminnej Biblioteki Publicznej – siedziba główna w Dzwoli oraz dwie filie w Kocudzy i w Krzemieniu. Biblioteka dysponuje znacznym księgozbiorem, szacowanym na prawie 25 tys. woluminów. Mieszkańcy rzadko korzystają z możliwości wypożyczania książek. W placówkach bibliotecznych zarejestrowanych jest około 1087 czytelników. Czytelnicy w ciągu roku wypożyczają średnio 16 książek, podczas gdy w województwie średnia wypożyczeń wynosi 19 książek.

W 2014 roku Gminna Biblioteka Publiczna i Ośrodek Kultury zrealizowały projekt "Biblioteka - nasze okno na świat", zadanie dofinansowane w ramach Programu Wieloletniego Kultura+ Priorytet "Biblioteka+. Infrastruktura Bibliotek", ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, pochodzących z budżetu państwa. W ramach zadania wyremontowano budynek Gminnej Biblioteki Publicznej, filia w Kocudzy oraz zakupiono wyposażenie.

W gminie Dzwola zrealizowano także inwestycję infrastruktury kulturalnej w Kocudzy Drugiej. Centrum Kulturalno-Rekreacyjne w Kocudzy Drugiej im. Edwarda Wojtasa. W skład

Centrum Kulturalno-Rekreacyjne w Kocudzy Drugiej wchodzi remiza (z centrum kultury na poddaszu) oraz amfiteatr.

Ilustracja 13. Centrum Kulturalno-Rekreacyjne w Kocudzy Drugiej.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

1.5.3. Infrastruktura sportowo-rekreacyjna

Gmina Dzwola jest dobrze wyposażona w infrastrukturę sportową, na którą składają się cztery boiska szkolne, zlokalizowane w Dzwoli, Kocudzy, Konstantowie i Krzemieniu oraz trzy sale gimnastyczne wraz z towarzyszącym zapleczem. Baza sportowo rekreacyjna na terenie Gminy Dzwola składa się z następujących obiektów:

- Boisko szkolne w Krzemieniu Drugim pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej z zapleczem socjalnym.
- Boisko wielofunkcyjne przy GBPiGOK w Kocudzy Drugiej.
- Bosko wielofunkcyjne przy Zespole Szkół w Kocudzy Pierwszej.
- Boisko przy Zespole Szkół w Dzwoli.
- Park wiejski ze źródłiskami w centrum wsi Dzwola.
- Muszla koncertowa w miejscowości Kocudza Druga.
- Siłownia zewnętrzna wraz z boiskiem do gry w piłkę plażową w Dzwoli.
- Przyszkolny plac zabaw dla dzieci w Dzwoli.
- Przyszkolny plac zabaw dla dzieci w Krzemieniu Pierwszym.
- Przyszkolny plac zabaw dla dzieci w Kocudzy Pierwszej.

- Plac zabaw dla dzieci wraz z boiskiem w Zdzisławicach.

Ilustracja 14. Nowoczesne boiska w gminie Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

W Gminie Dzwola zostały odnowione przestrzenie miejskie. Powstały dekoracyjne skwery, odnowione chodniki oraz nowoczesne i bezpieczne place zabaw dla dzieci.

Ilustracja 15. Infrastruktura rekreacyjna w gminie Dzwola.

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

1.5.4. Infrastruktura opieki zdrowotnej

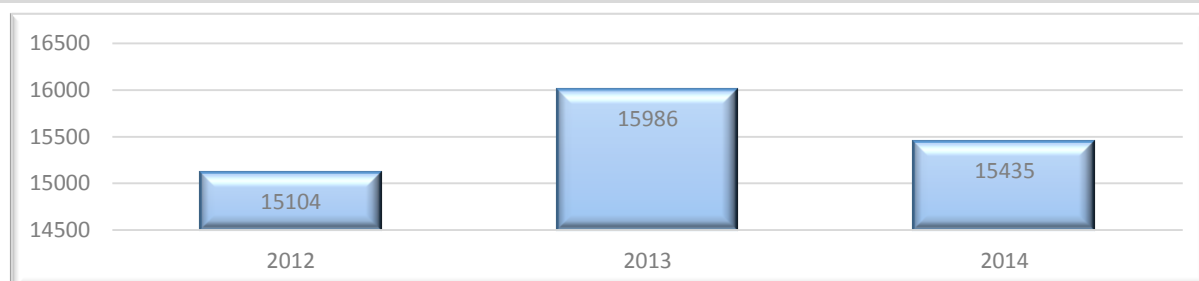
W Gminie Dzwola działają dwie przychodnie lekarskie – publiczna i niepubliczna, w których zatrudnionych jest dwóch lekarzy. Na jedna przychodnię i jednego lekarza przypada zatem 3,3 tys. mieszkańców. Jest to wskaźnik prawie dwukrotnie wyższy niż średnia w województwie (1800 osób na 1 przychodnie), ale należy pamiętać, że spora część mieszkańców gminy korzysta z usług placówek opieki zdrowotnej w Janowie Lubelskim. Instytucje opieki zdrowotnej świadczą funkcjonujące w gminie Dzwola świadczą następujące usługi medyczne:

Tabela 10. Usługi medyczne w gminie Dzwola.

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Kocudzy	Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Krzemieniu
Przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej	Przychodnia i poradnia podstawowej opieki zdrowotnej
Poradnia lekarza rodzinnego	Poradnia lekarza rodzinnego
Gabinet pielęgniarki środowiskowej	Poradnia Kardiologiczna
Gabinet położnej środowiskowej	Poradnia ginekologiczno-położnicza
Gabinet medycyny szkolnej	Punkt szczepień
Gabinet zabiegowy	Gabinet zabiegowy
Gabinet szczepień	Chirurgia ogólna
	Gabinet medycyny szkolnej

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

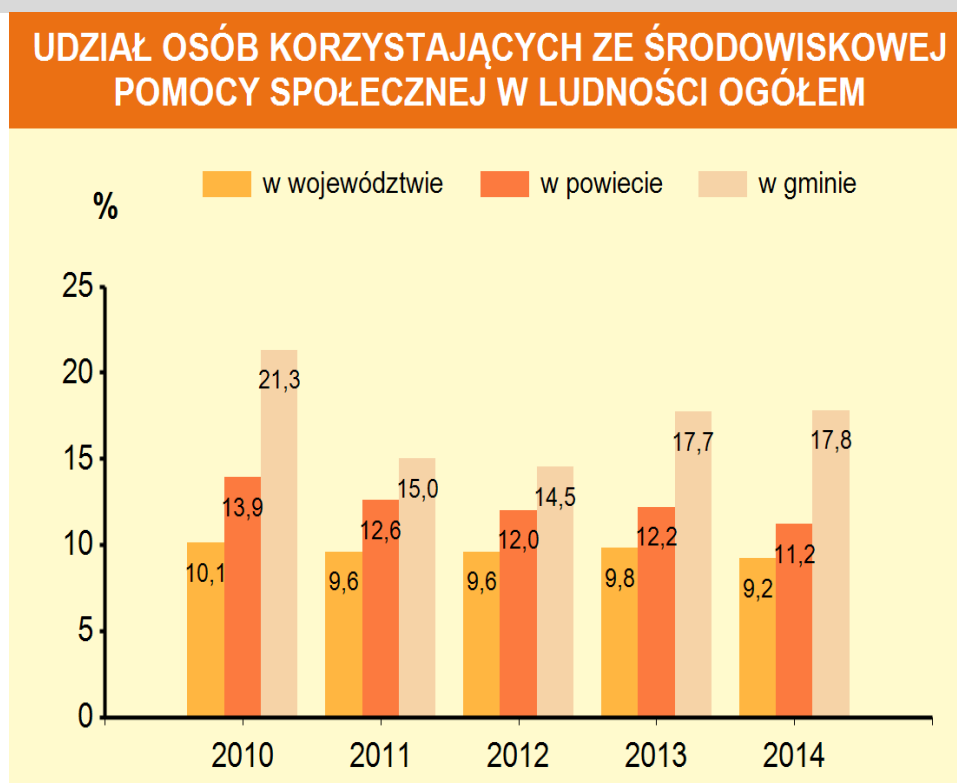
Wykres 22 . Liczba przyjęć pacjentów do poradni lekarskich w latach 2012 – 2014.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, dostęp grudzień 2015r.

Wydatki na pomoc społeczną stanowiły 16% budżetu gminy, co stanowiło 3351,1 tys. zł. Wydatki na przeciwdziałanie alkoholizmowi wyniosły 38 tys. zł. W gminie działa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, z usług którego korzysta około 17.8% ludności gminy. Pomoc udzielana jest głównie w formie zasiłków pieniężnych, pomocy rzeczowej, poradnictwa specjalistycznego oraz posiłków dla dzieci. Głównymi powodami przyznania pomocy społecznej są: ubóstwo (34%), bezrobocie (31%), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (15%), długotrwała lub ciężka choroba (11%) oraz niepełnosprawność (9%).

Wykres 23. Środowiskowa pomoc społeczna w Gminie Dzwola.

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

Gmina wykorzystwała możliwości dotacyjne w zakresie modernizacji infrastruktury społecznej. Infrastruktura społeczna, kulturalna i rekreacyjno-sportowa korzystnie wpłynęła na integrację i spójność społeczną. Proces modernizacji infrastruktury powinien być kontynuowany w kolejnych latach.

Gmina powinna wykorzystywać możliwości jakie płyną z projektów rewitalizacyjnych.

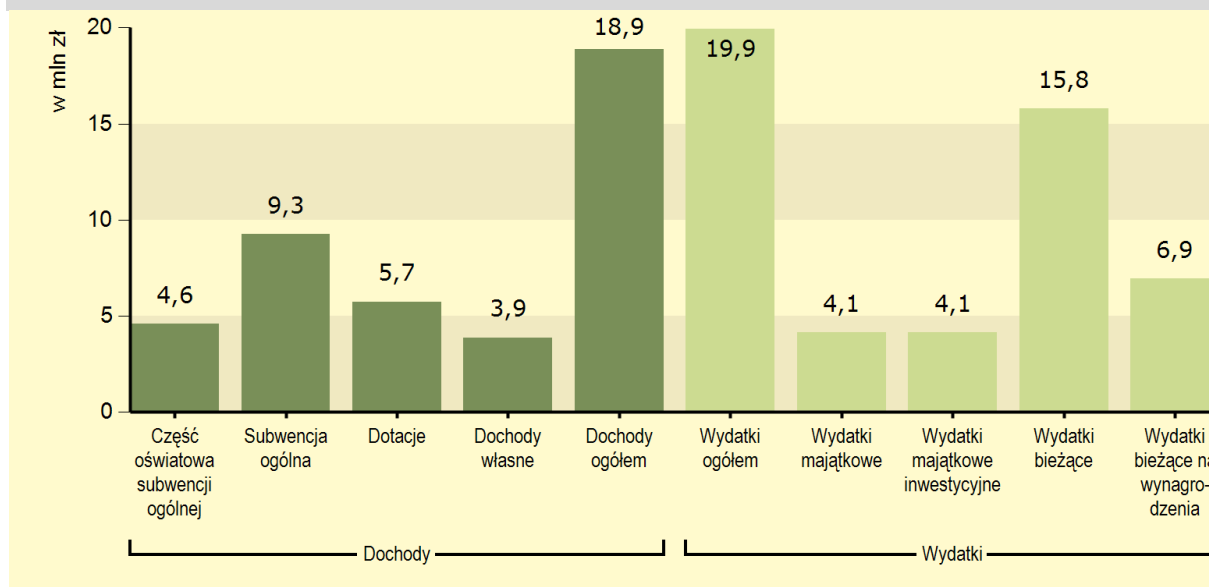
1.6. Jakość rządzenia

Zdolność gminy do skutecznego rządzenia i przewyższania problemów rozwojowych stanowi obecnie jedno z głównych wyzwań samorządów lokalnych w Polsce. „Dobre rządzenie” może być realizowane poprzez wysoką efektywność sektora publicznego. O skali jakości zarządzania świadczą, między innymi, dane dotyczące sposobów wydatkowania publicznych środków.

1.6.1. Struktura wydatków gminy

W 2014 roku dochody gminy Dzwola na jednego mieszkańca wynosiły: 2909 zł, a wydatki gminy na jednego mieszkańca wynosiły: 3069 zł. Średnia wojewódzka dla gmin wynosi dla dochodów na jednego mieszkańca - 3094 zł, a dla wydatków 3137 zł. Dochody na jednego mieszkańca w gminie Dzwola są niższe niż średnia wojewódzka.

W 2014 roku dochody gminy Dzwola ogółem stanowiły 18,9 mln zł, wydatki 19,9 mln zł. Relacja pomiędzy dochodami a wydatkami w gminie Dzwola w 2014 roku kształtowała się następująco:

Wykres 24. Dochody i wydatki budżetu gminy według rodzajów w 2014 roku.

Źródło: http://lublin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_lubelskie/portrety_gmin/powiat_janowski/gmina_dzwola.pdf

Głównymi składnikami wydatków gminy są subwencje ogólne (9,3 mln zł). Najwięcej kosztów generują bieżące potrzeby gminy (15,8 mln zł), z czego ponad 50% przeznaczają się na wynagrodzenia pracownicze, a niecałe 30% na zakup materiałów i usług. Dochody własne stanowią 3,9 mln zł, ich udział w dochodach ogółem pozostaje od lat na podobnym poziomie.

Na podstawie danych z portalu Moja Polis (www.mojapolis.pl) można także oszacować miejsce gminy Dzwola w rankingu ogólnopolskim. Spośród 1571 wszystkich gmin wiejskich, gmina Dzwola zajmuje 495 miejsce pod względem zadłużenia samorządów. W odniesieniu do udziału dochodów własnych w budżetach samorządów, spośród 1571 wszystkich gmin wiejskich, gmina Dzwola zajmuje 1546 miejsce. W odniesieniu do udziału środków UE w budżetach samorządów, spośród 1571 wszystkich gmin wiejskich, gmina Dzwola zajmuje 1168 miejsce.

W ogólnopolskim rankingu gmin wiejskich, w odniesieniu do struktury wydatków budżetowych samorządów, spośród 1571 wszystkich gmin wiejskich, gmina Dzwola zajmuje 786 miejsce (wydatki samorządów na edukację na 1 mieszkańca), 650 miejsce (wydatki samorządów na transport na 1 mieszkańca) oraz 155 miejsce (wydatki samorządów na administrację na 1 mieszkańca).

Ilustracja 16. Miejsce Gminy Dzwola w rankingu (ogólnopolskim) wydatki samorządów w latach 2010 – 2014.
samorządy

Zadłużenie samorządów

 2014 **495** z 1571

 2010 **298** z 1571

Udział dochodów własnych w budżetach samorządów

 2014 **1546** z 1571

 2010 **1523** z 1571

Udział środków UE w budżetach samorządów

 2013 **1168** z 1571

 2010 **856** z 1571

Wydatki samorządów na edukację na 1 mieszkańca

 2013 **786** z 1570

 2010 **1065** z 1571

Wydatki samorządów na transport na 1 mieszkańca

 2013 **650** z 1570

 2010 **914** z 1571

Wydatki samorządów na administrację na 1 mieszkańca

 2013 **155** z 1570

 2010 **160** z 1571

Źródło: www.mojapolis.pl, dostęp: grudzień 2015.

W ostatnich latach znacznie wzrosła zdolność inwestycyjna gminy. Gmina bardzo dobrze wykorzystwała środki z programów i projektów unijnych. Przed 2007 rokiem zdolność inwestycyjną gminy Dzwola szacowano jako bardzo niską. W 2007 roku wydatki inwestycyjne stanowiły 1,7 % budżetu gminy. W roku 2014 wydatki inwestycyjne i majątkowe stanowiły już 4,1, % budżetu gminy. W 2014 roku w budżecie gminy znalazło się 1,5 mln. zł, stanowiących środki pochodzące z projektów i programów unijnych. W perspektywie finansowania 2007 – 2013 gmina Dzwola podjęła szereg różnorodnych wydatków inwestycyjnych, korzystając przy tym z funduszy unijnych. W 2014 roku 100% wydatków majątkowych gminy przeznaczono na cele inwestycyjne. Wydatki majątkowe inwestycyjne

stanowiły 20,7% wydatków ogółem budżetu gminy. Do 2015 roku ukończono w gminie następujące inwestycje infrastruktury technicznej oraz społecznej:

- budowa wodociągu Branew – Flisy
- montaż 367 instalacji kolektorów słonecznych
- budowa przydomowych oczyszczalni ścieków
- modernizacja Ośrodków Zdrowia w Kocudzy i w Krzemieniu
- budowa Centrum Kulturalnego w Kocudzy Drugiej
- budowa boiska wielofunkcyjnego ze sztuczną nawierzchnią w Kocudzy Drugiej
- budowa placów zabaw w miejscowości Dzwola i Kocudza
- modernizacja chodnika w miejscowościach: Kocudza, Branew oraz Dzwola
- urządzenie terenów zielonych w centrum wsi Dzwola
- budowa Boiska Sportowego w Krzemieniu Drugim.

Dzięki wsparciu funduszy unijnych w perspektywie 2017 – 2013, zdolność inwestycyjna Gminy Dzwola znacznie wzrosła.

Gmina powinna podtrzymać tendencję i w kolejnej perspektywie korzystać efektywnie z dostępnych środków. Tym samym, gmina będzie mogła podejmować realizację projektów, związanych z obszarami tematycznymi, jak na przykład rewitalizacja, odnawialne źródła energii, turystyka.

Pozwoli to na rozwój infrastruktury i kapitału społecznego.

1.6.2. Jakość kapitału społecznego

Kapitał społeczny, określany jest jako element procesu produkcji i życia w zorganizowanym społeczeństwie, którego wartość opiera się na wzajemnych relacjach społecznych i zaufaniu jednostek, które dzięki niemu mogą osiągać więcej korzyści (z ekonomicznego i społecznego punktu widzenia). Jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w proces zarządzania wspólnota gminna jest obecnie jednym z głównych przejawów dobrego rządzenia na poziomie lokalnym. Szacowanie kapitału społecznego tworzy się między innymi na podstawie oceny jakości i sposobu działalności organizacji społecznych oraz ich funkcji kulturotwórczych. Organizacja społeczna, w rozumieniu polskiego kodeksu postępowania administracyjnego, jest to organizacja zawodowa, samorządowa, spółdzielcza, stowarzyszenia itp. Organy organizacji społecznych zalicza się do organów administracji publicznej, jeżeli wykonują zadania zlecone z zakresu tejże administracji publicznej. Organizacje społeczne stanowią istotny element społeczeństwa obywatelskiego.

Na terenie Gminy Dzwola funkcjonują następujące organizacje społeczne:

- Ochotnicze straże pożarne
- Ludowy klub sportowy „Iskra” w Krzemieniu
- Stowarzyszenie Klub seniora w Kocudzy
- Stowarzyszenie kreatywnych kobiet
- Stowarzyszenie koło Gospodyń Wiejskich w Kocudzy Drugiej
- Koła gospodyń wiejskich przy Gminnym Ośrodku Kultury w Dzwoli
- Roztoczańskie stowarzyszenie miłośników folkloru
- Stowarzyszenie miłośników Ziemi Dzwolskiej

Najliczniejszą grupę organizacji społecznych w gminie Dzwola stanowią ochotnicze straże pożarne. Na terenie gminy aktywnie działa 13 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych:

- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KONSTANTOWIE
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARANA W KRZEMIENIU I
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W ZDZISŁAWICA

- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KAPRONIACH
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KRZEMIENIU II
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W BRANWI
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KOCUDZY GÓRNEJ
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KOCUDZY DOLNEJ
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA WE FLISACH
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W DZWOLI
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W ZOFIANCE DOLNEJ
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W BRANEWCIE
- OCHOTNICZA STRAŻ POŻARNA W KOCUDZY DRUGIEJ

Ważną funkcję społeczno-kulturalną w życiu mieszkańców gminy pełnia również tzw. „remizy strażackie”, funkcjonujące przy jednostkach Ochotniczych Straży Pożarnych (OSP).

W gminie funkcjonuje 13 remiz strażackich, w tym 12 murowanych i 7 z pełnym zapleczem socjalnym. Oprócz wypełniania ważnych zadań z zakresu bezpieczeństwa publicznego, strażnice są zwykle najważniejszym centrum życia kulturalnego na wsi. Co roku w gminie Dzwola odbywają się *"Gminne Zawody Strażackie"*, w których uczestniczą jednostki OSP z terenu gminy Dzwola. Strażnice stanowią też doskonałe miejsce, służące aktywności społecznej. Dlatego należy zadbać o właściwe funkcjonowanie OSP i ich wyposażenie w niezbędny sprzęt i środki.

Ilustracja 17. Gminne zawody strażackie

Źródło: Urząd Gminy Dzwola.

Ważną rolę w rozwoju kapitału społecznego w gminie Dzwola pełnią organizacje społeczne, które mają na celu ochronę tradycji i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Regionu. W Gminie Dzwola aktywnie działają cztery koła gospodyń: w Krzemieniu Pierwszym w Dzwoli w Krzemieniu Drugim oraz w Kocudzy Drugiej. Na terenie Gminy działa także Roztoczańskie Stowarzyszenie Miłośników Folkloru w Kocudzy Trzeciej oraz tradycyjne zespoły muzyczne, obrzędowe i śpiewacze.

Mianem „ambasadora gminy” można określić grupę śpiewaczą „Jarzębina”, która istnieje od 1990 roku. Zespół składa się z wielopokoleniowych grup: śpiewaczej i obrzędowej. Prezentuje bogaty i zróżnicowany gatunkowo repertuar pieśni obrzędowych i powszechnych pogranicza ziemi janowskiej oraz biłgorajskiej. Pieśni i dialogi wykonywane są częściowo zachowaną „kocudzką gwarą”, śpiewane pełnym głosem, zwykle jednogłosowo, z zachowaniem archaicznej manieri śpiewu oraz cech lokalnego stylu. Podczas występów zespół często jest ubrany w regionalny strój biłgorajsko-tarnogrodzki. Obecnie, zespół należy najbardziej cenionych zespołów śpiewaczych w Polsce, jest nagradzany na wielu festiwalach, min. na Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym. W 2003 roku otrzymał nagrodę im. Oskara Kolberga. Zespół w 2012 roku zespół wykonał piosenkę „Koko Euro Soko” podczas Mistrzostw Europy w piłce nożnej, Euro 2012, czym zyskał sobie dużą popularność.

Ilustracja 18. Zespół śpiewaczy Jarzębina.

Źródło: <http://www.muzykatradycyjna.pl/pl/leksykon/mistrzowie/articles/zespol-jarzebina>

*Podstawę dla kapitału społecznego w Gminie Dzwola stanowią
Ochotnicze Straże Pożarne oraz organizacje
Skupione wokół ochrony folkloru i kultury ludowej.*

2. Koncepcja rozwoju strategicznego gminy Dzwola na lata 2016 -2023

2.1. Analiza SWOT

2.1.1. Metodologia analizy SWOT

Analiza SWOT, która jest jedną z podstawowych metod analizy strategicznej, która polega na rozpoznaniu mocnych i słabych stron oraz obecnych i przyszłych zmian w jej otoczeniu, czyli jego szans i zagrożeń. Identyfikacja mocnych stron daje podstawę do planowania rozwoju. Wskazanie słabych stron, będących barierami w rozwoju gminy, pomaga w zdefiniowaniu takich strategicznych kierunków rozwoju gminy, które pozwolą je przewyższać lub ograniczać. Szanse wskazują możliwe do podjęcia działania wzmagające rozwój Gminy. Zagrożenia opisują niekorzystne warunki, które mogą przeszkodzić we właściwym wykorzystaniu istniejących szans.

Analiza SWOT obejmuje szczegółową analizę:

- **Mocnych stron**, jako uwarunkowań wewnętrznych (endogenicznych), czyli elementów rzeczywistości gminy Dzwola, mających pozytywny charakter z punktu widzenia jej przyszłego rozwoju
- **Słabych stron**, jako uwarunkowań wewnętrznych o negatywnym charakterze
- **Szans**, jako uwarunkowań zewnętrznych (egzogenicznych) o charakterze pozytywnym
- **Zagrożeń**, jako uwarunkowań zewnętrznych mających negatywny wpływ na dalszy rozwój Gminy Dzwola.

2.1.2. Analiza SWOT Gminy Dzwola

Tabela 11. Analiza SWOT dla gminy Dzwola.

CZYNNIKI „WEWNĘTRZNE”	
SŁABE STRONY	MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Stan infrastruktury technicznej – sieci gazowniczej – wymagający poprawy • Stan infrastruktury komunikacyjnej, dróg powiatowych i gminnych, przystanków, (np. niewystarczające oświetlenie poboczy) – wymagające poprawy • Rozproszona sieć osadnicza -utrudniona rozbudowa i integracja infrastruktury gminnej • Brak infrastruktury turystycznej oraz usług turystycznych • Duże rozdrobnienie gospodarstw w gminie • Niski poziom informatyzacji Gminy • Brak dedykowanych usług edukacyjnych – dla dorosłych • Wysoki poziom bezrobocia wśród mieszkańców Gminy 	<ul style="list-style-type: none"> • Zmodernizowana infrastruktura techniczna - nowe ujęcie wody • Częściowo zmodernizowana infrastruktura drogowa • Dobra sieć komunikacji autobusowej – połączenia z miastami wojewódzkimi i miastami z ościennych powiatów • Zmodernizowana infrastruktura rekreacyjna – chodniki, skwery, place zabaw • Częściowo zmodernizowana infrastruktura turystyczna – tablice informacyjne i oznaczenia • Zmodernizowana infrastruktura edukacyjna i kulturowa • Duża ilość mikroprzedsiębiorstw • Działalność organizacji społecznych –np. Ochotnicza Straż Pożarna, Stowarzyszenia, Koła Gospodyń Wiejskich i Zespoły Śpiewacze i Obrzędowe • Duża ilość osób starszych i w wieku poprodukcyjnym - działalność Klubu Seniora • Oferta kulturalna – działalność Gminnego Ośrodka Kultury (edukacja muzyczna, wydarzenia) • Silne poczucie tożsamości regionalnej, kultywowanie tradycji w zespołach i kołach gospodyń
CZYNNIK „ZEWNĘTRZNE”	
ZAGROŻENIA	SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie „na peryferiach” (w południowo- zachodniej części) województwa lubelskiego, duża odległość od stolicy województwa Lublina – 90 km • Słaba dostępność komunikacyjna – brak trakcji kolejowych na terenie Gminy – wykluczenie z kolejowego systemu komunikacyjnego • Brak dużych przedsiębiorstw oraz inwestycji zagranicznych na terenie Gminy • Niekorzystne trendy demograficzne – spadek liczny ludności w Gminie • Duża ilość mieszkańców w wieku 	<ul style="list-style-type: none"> • Położenie względem województw ościennych – sąsiedztwo z województwem podkarpackim, co stwarza możliwość projektów międzywojewódzkich, ogólnokrajowych (np. Polska Wschodnia) • Bliskie położenie względem miast powiatowych – Biłgoraj 27 km, Janów Lubelski 12 km, Frampol – 8 km. • Położenie przy drodze krajowej DK 7 (Annopol – Hrubieszów) – z częściowo zmodernizowaną infrastrukturą drogową • Dobre połączenie z miastami i ośrodkami w obrębie województwa lubelskiego • Położenie w pobliżu drogi ekspresowej S19 –

<p>poprodukcyjnym</p> <ul style="list-style-type: none"> • Migracje zewnętrzne mieszkańców – emigracja zarobkowa osób w wieku produkcyjnym • Znaczny stopień bezrobocia wśród osób w wieku produkcyjnym 	<p>Białystok – Lublin - Rzeszów</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysoki stopień nasłonecznienia - potencjał do rozwoju odnawialnych źródeł energii słonecznej (kolektorów fotowoltaicznych). • Potencjał w zakresie odnawialnych źródeł energii – „rów lubelski” – wody geotermalne na głębokości 1200 – 1600 m. • Historyczne układy urbanistyczne w okolicznych wsiach – przestrzeń dla rewitalizacji • Położenie Gminy w granicach Roztoczańskiego Obszaru Chronionego – 66 % powierzchni Gminy stanowią obszary chronione (np. Natura 2000) - dobre warunki do rozwoju agroturystyki • Rezerwat „Kacze błota”, Park Krajobrazowy lasy Janowskie – możliwość rozwoju szlaków turystycznych i infrastruktury turystycznej • Możliwość stworzenia marek produktów regionalnych – w oparciu o tradycyjne receptury i zasoby naturalne Gminy
---	---

Źródło: Opracowanie własne.

Gmina Dzwola, w ostatnich latach podjęła proces modernizacji infrastruktury. Słabą stroną pozostaje nadal infrastruktura techniczna, a zwłaszcza sieć gazownicza. Utrudnienia w jej modernizacji wynikają z rozproszonej struktury osadniczej, co jest zagrożeniem dla gminy. W trakcie modernizacji jest infrastruktura komunikacyjna. Jej poprawa nie zależy tylko od możliwości gminy, ale jest związana z procesem docelowego rozwoju dróg w kraju. Poprawa infrastruktury komunikacyjnej w gminie nastąpi poprzez bliskie sąsiedztwo z planowaną drogą ekspresową S 19. W bardzo dobrym stanie jest infrastruktura edukacyjna, kulturalna, sportowa oraz zdrowotna. Obiekty instytucji oświatowych, kulturalnych w ostatnich latach zostały gruntownie wyremontowane. Podobnie, infrastruktura rekreacyjne w centralnych punktach wsi została zmodernizowana.

Poważnym zagrożeniem dla gminy są trendy demograficzne, takie jak systematyczny spadek ludności gminy, co prowadzi do procesu wyludniania się gminy. Młodzi ludzie emigrują do pracy za granicę. Pozostała ludność będąca w wieku produkcyjnym prowadzi działalność rolniczą lub w ramach mikroprzedsiębiorstw. Wyzwaniem dla gminy pozostaje wzmacnianie stopnia innowacyjności oraz wspieranie lokalnej przedsiębiorczości oraz wspomaganie branż perspektywicznych.

Rozwój przedsiębiorczości poprzez inwestowanie w rozwój odnawialnych źródeł energii. W gminie panują sprzyjające warunki nasłonecznienia oraz istnieją zasoby geotermalne.

Gmina Dzwola leży na terenach ekologicznie czystych i atrakcyjnych turystycznie. Mieszkańcy nie generują usług turystycznych, nie korzystając tym samym z renty położenia. Rozbudowania wymaga także infrastruktura turystyczna.

Istniejący kapitał społeczny wskazuje na obecność organizacji i stowarzyszeń, które spajają społeczność lokalną, a tym samym pielęgnują lokalną tradycję. Na tej podstawie gmina powinna tworzyć warunki do rozwoju marki lokalnych produktów oraz generować usługi w zakresie turystyki kulturowej, wynikające z istniejących zasobów kulturowych.

W przyjętej perspektywie czasowej – w latach 2016 – 2023, przed Gminą Dzwola, znajdują się różne wyzwania rozwojowe. Ich realizacja powinna zmierzać ogólnej poprawy sytuacji Gminy, przez co można rozumieć rozwój gospodarczy, społeczny i podniesienie jakości życia w Gminie.

2.2. Misja rozwoju

Misja Gminy to deklaracja jej dążeń w przyjętej perspektywie czasowej. Za pomocą misji Gmina koncentruje się na najważniejszych dla niej wartościach, dostosowuje kierunki działań do osiągnięcia długoterminowych celów. Misja pełni także funkcje motywacyjne i promocyjne. Z misji także bezpośrednio wynikają obszary głównej koncentracji działań. Na przedmiotowym obszarze podstawowe jej elementy to: rozwój gospodarczy i społeczny, dobre miejsce do prowadzenia wszelkiego rodzaju działalności, gwarancja skutecznych działań, infrastruktura o wysokiej jakości, czyste i niezmiennione środowisko.

Misja Gminy Dzwola, określa najważniejsze dla Gminy wartości oraz jej dążenia do stworzenia podmiotowej, otwartej na innowacje wspólnoty, dumnej ze swej tradycji i dziedzictwa, o silnej gospodarce opartej na racjonalnym wykorzystaniu swych unikalnych zasobów. Jest to wspólnota, która sprzyja zarówno indywidualnym jak i zbiorowym

aspiracjom mieszkańców oraz ciągle poszukuje optymalnych procesów rozwojowych i ukrytych potencjałów.

MISJA GMINY DZWOLA

Gmina Dzwola jest miejscem atrakcyjnym dla zamieszkania, pracy i wypoczynku.

Gmina Dzwola jest to teren korzystny dla inwestowania.

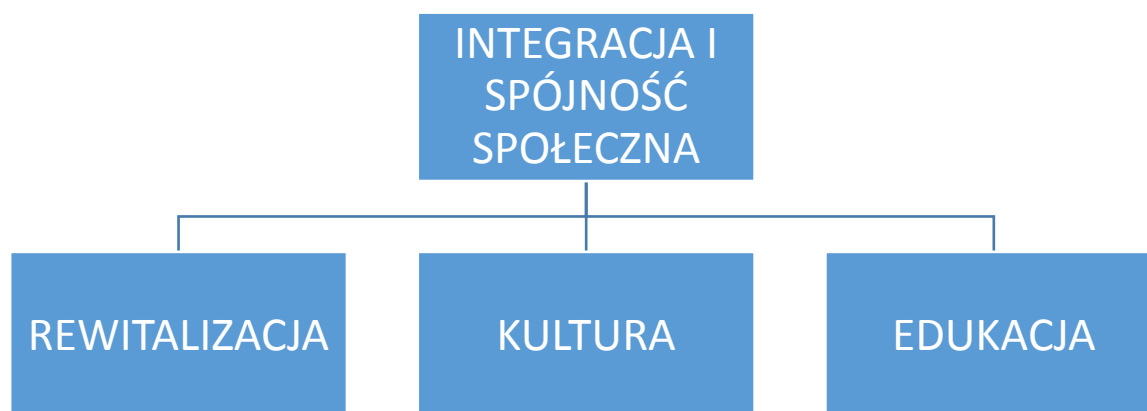
Gmina zapewnia swoim mieszkańcom dostęp do wysokiej jakości usług publicznych na obszarze wiejskim, z bogatą ofertą rekreacyjną.

2.3. Priorytetowe kierunki rozwoju i cele strategiczne

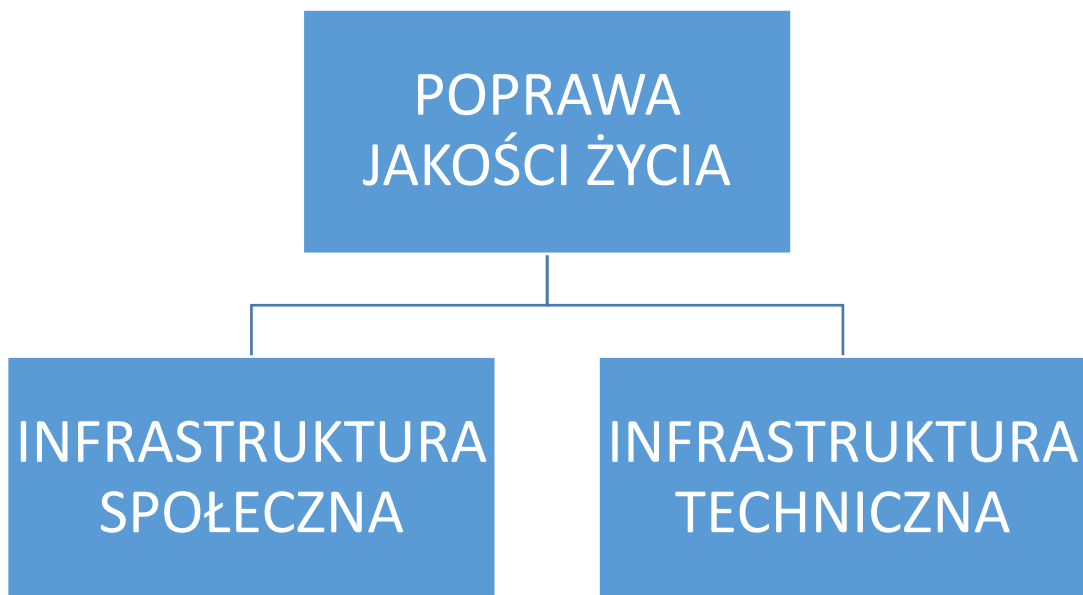
Realizacja misji Gminy Dzwola będzie możliwa dzięki przyjęciu priorytetowych kierunków rozwoju oraz wyznaczeniu celów strategicznych.

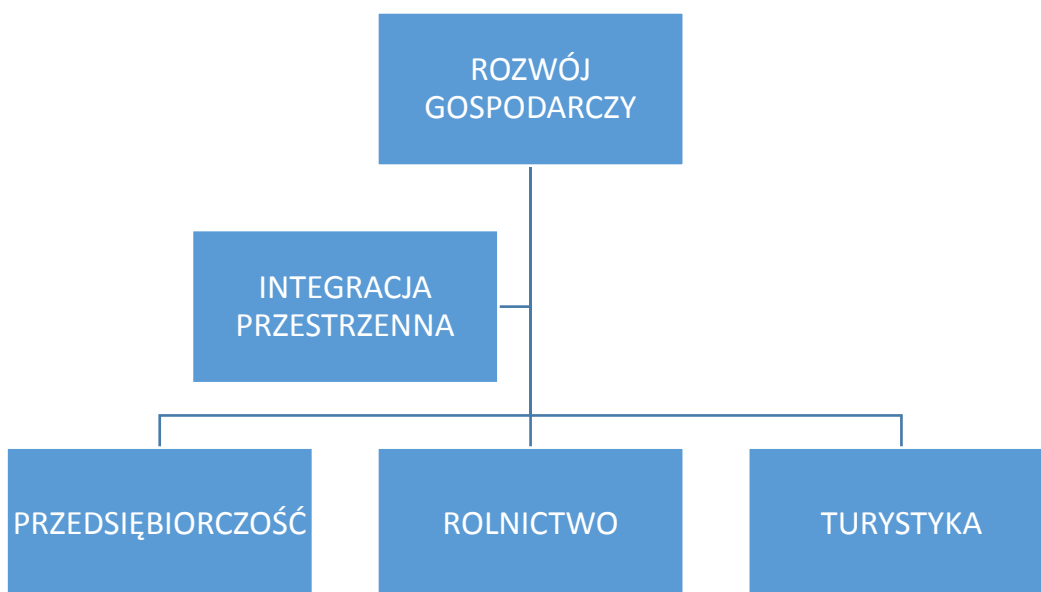
Cel strategiczny I. Integracja i spójność społeczna

Cel strategiczny II. Poprawa jakości życia

Cel strategiczny III. Rozwój gospodarczy gminy

Szczegółowa charakterystyka priorytetowych kierunków działania Gminy Dzwola, celów operacyjnych oraz działań priorytetowych:

Tabela 12. Cele strategiczne, cele operacyjne i działania priorytetowe dla Gminy Dzwola.

CELE STRATEGICZNE	CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA PRIORYTETOWE
Cel strategiczny nr 1. Integracja i spójność społeczna	1.1. Rewitalizacja	<ul style="list-style-type: none"> • Odnowienie obszarów zaniedbanych • Aktywizacja społeczna poprzez rewitalizację (np. aktywizacja wykluczonych społecznie)
	1.2. Kultura	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój partycypacji w kulturze – promocja czytelnictwa, edukacja kulturalna, rozwój regionalnych programów edukacyjnych • Rozwój i zwiększenie dostępności oferty kulturalnej – rozwój wydarzeń kulturalnych
	1.3. Edukacja	<ul style="list-style-type: none"> • Podniesienie jakości usług edukacyjnych • Poprawa jakości kompetencji zawodowych mieszkańców • Centrum kompetencji zawodowych, indywidualizacja kształcenia, edukacja permanentna, doszkalanie • Podniesienie kompetencji cyfrowych • Działania inwestycyjne – rozbudowa infrastruktury szkolnej: boiska, sale gimnastyczne itp.
Cel strategiczny nr 2. Poprawa jakości życia	2.1. Infrastruktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej • Rozbudowa zbiornika wodnego z

		<p>infrastrukturą rekreacyjną</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój systemu zarządzania usługami publicznymi - elektroniczne usługi publiczne
	2.2. Infrastruktura techniczna	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój instalacji gazowych • Rozbudowa sieci wodociągowych • Modernizacja infrastruktury drogowej i okołodrogowej-przystanki, pobocza
Cel strategiczny 3. Rozwój gospodarczy	3.1. Integracja przestrzenna	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa dostępności komunikacyjnej gminy • Rozwój i modernizacja infrastruktury komunikacyjnej
	3.2. Przedsiębiorczość	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój i modernizacja infrastruktury gospodarczej – budowa klienckich przyłączy internetu szerokopasmowego • Rozwój odnawialnych źródeł energii - montaż prosumenckich instalacji fotowoltaicznych, montaż kolektorów słonecznych • Rozwój i wspieranie lokalnej przedsiębiorczości wynikającej z renty położenia (np. rozwój agroturystyki)
	3.3. Rolnictwo	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie i rozwój ekologicznego rolnictwa oraz produktów regionalnych związanych z „miejscem pochodzenia” i zasobami lokalnymi • Wielofunkcyjny rozwój gospodarstw rolnych, wspieranie konkurencyjności i towarowości gospodarstw rolnych

	3.4. Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój oferty turystycznej związanej z położeniem Gminy w obrębie Roztocza Zachodniego i obecnością rezerwatu „Kacze Błota” • Promocja oferty turystycznej
--	----------------	---

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach celów operacyjnych, przyjętych dla Gminy Dzwola, wskazuje się na następujące działania priorytetowe, których egzemplifikację stanowią poniższe projekty, założone do realizacji w Gminie Dzwola we wskazanej perspektywie czasowej:

Cel 1. Integracja i spójność społeczna:

Utworzenie ścieżki edukacyjnej "Spotkanie z tradycją i kulturą ludową". W ramach działania zostanie utworzona ścieżka edukacyjna, która będzie częścią większej inicjatywy edukacyjnej na obszarze gmin:

- Dzwola,
- Janów Lubelski,
- Biłgoraj.

Cel 2. Poprawa jakości życia:

Utworzenie ogólnodostępnego miejsca wypoczynkowego. W ramach przedmiotowego działania planowane jest utworzenie ogólnodostępnego miejsca wypoczynkowego, w tym:

- zbiornika wodnego wraz z kąpieliskiem,
- placu masowych imprez kulturalnych takich jak festyny, koncerty, widowiska,
- miejsc biwakowych dla turystów.

Budowa sieci wodociągowej na terenie Gminy Dzwola. W ramach działania przewiduje się budowę sieci wodociągowej w miejscowościach:

- Krzemień Pierwszy,

- Krzemień Drugi,
- Flisy,
- Zofianka Dolna.

Rozwój sieci dróg gminnych na terenie Dzwoli. Zadanie obejmuje remonty i modernizacje dróg gminnych. Przedmiotowym działaniem zostaną objęte następujące drogi:

- Droga gminna nr 109002L Dr krajowa 74 – Kolonia Branewka
- Droga gminna nr 109005L Dr krajowa 74 – Konstantów
- Droga gminna nr 108996L Dr krajowa 74 – Krzemień Drugi
- Droga gminna nr 109028L Kapronie – Zdzisławice Bielaki
- Droga gminna nr 109036L Wygon Sapowski

Cel 3. Rozwój gospodarczy

Gmina Dzwola będzie wspierać przedsiębiorczość poprzez możliwości montażu prosumenckich instalacji fotowoltaicznych. W ramach działania mieszkańcy gminy będą mieli możliwość sfinansowania inwestycji montażu instalacji fotowoltaicznych. Obecne prawodawstwo umożliwia odsprzedawanie nadwyżki energii do lokalnego dystrybutora energii elektrycznej. Jest to wynikiem przyjęcia poprawki prosumenckiej. Przyjęcie poprawki prosumenckiej oznacza, że gospodarstwa domowe i inne podmioty chcące produkować energię z systemów fotowoltaicznych uzyskają prawo do jej odsprzedaży zakładowi energetycznemu po stałej, niezmiennej przez 15 lat cenie (ale nie dłużej niż do końca 2035 r.). Gwarancja ceny w okresie 15-letnim, ułatwi przygotowanie założeń finansowych pod inwestycję w mikroinstalację fotowoltaiczną, dając inwestorom pewność określonego przychodu. Gwarancja ceny energii i określonych przychodów przyczyni się do tego, iż banki będą częściej finansowały inwestycje prosumenckie oferując lepsze warunki kredytowe.

Budowa klienckich przyłączy internetu szerokopasmowego. Gmina Dzwola jest obecnie zaliczana do tzw. „białych obszarów” wg Urzędu Komunikacji Elektronicznej, tzn. pokrycie siecią światłowodową jest niższe niż 30%. Dlatego też budowa przyłączy internetu

szerokopasmowego jest jednym z głównych działań zaplanowanych do realizacji w najbliższych latach.

3.5. Implementacja strategii rozwoju gminy Dzwola

3.5.1. Monitoring i zarządzanie strategią

Monitoring, jako jeden z kluczowych elementów wdrażania strategii, opiera się na systematycznym zbieraniu danych dotyczących realizacji założeń Strategii i porównywaniu osiągniętych wskaźników z zakładanymi. Dane z monitoringu służą do oceny skuteczności i efektywności realizowanych zadań. Na podstawie analiz stanu obecnego od zakładanego formułowane są ewentualne wnioski dotyczące zmian w celach operacyjnych strategii lub zadaniach. Proces monitoringu ma na celu zapewnienie efektywności wydatkowania środków na realizację Strategii. Posiada również wartość, polegającą na możliwości wczesnego wykrycia ewentualnych błędów i reagowania na nie, a także dostosowanie zapisów strategii do zmieniających się uwarunkowań.

Podstawowymi elementami systemu monitoringu są:

- instytucje zaangażowane w proces,
- system sprawozdawczości,
- zestaw wskaźników na podstawie, których będzie monitorowana Strategia.

System instytucjonalny monitorowania Strategii odbywać się będzie na trzech poziomach:

- zmian sytuacji społeczno-gospodarczej,
- realizacji celów szczegółowych oraz priorytetów na podstawie wskaźników liczbowych,
- realizacji zadań (projektów) określonych w zapisach Strategii.

Za monitorowanie Strategii odpowiedzialny jest Urząd Gminy. Wójt Gminy Dzwola może alternatywnie powołać Zespół ds. Monitoringu Strategii Rozwoju (ZMSR). Urząd/Zespół będzie miał za zadanie dokonywanie bieżącego monitoringu postępu i skutków realizacji Strategii, a w szczególności zgodności postępu we wdrażaniu zadań z przyjętym

harmonogramem oraz wizją rozwoju. Będzie dokonywał tego głównie na podstawie ogólnodostępnych źródeł statystycznych – Banku Danych Lokalnych. W przypadku braku danych przewiduje się przeprowadzanie badań. Informacje w sprawie postępu realizacji Strategii będą przekazywane do wiadomości publicznej pod koniec każdego roku w postaci dokumentu: „Raport o Stanie Gminy Dzwola”. Raport będzie prezentował zmianę podstawowych wskaźników i informacji dotyczących Gminy.

Fakultatywnie możliwe jest powołanie Rady Rozwoju Strategicznego Gminy Dzwola, która byłaby odpowiedzialna za społeczny monitoring realizacji Strategii. W jej skład wchodziłoby przedstawicieli: administracji gminnej i jednostek organizacyjnych (1/3 składu), lokalnego biznesu (1/3 składu) oraz organizacji pozarządowych i innych grup społecznych działających na terenie gminy (1/3 składu). Tym samym bezwzględna większość osób wchodzących w skład Rady Rozwoju Strategicznego nie ponosiłaby odpowiedzialności za realizację zadań wynikających ze Strategii. Na koniec każdego roku (lub w I kwartale następnego) Wójt przedstawiałby Radzie Rozwoju Strategicznego raport z realizacji Strategii, a w szczególności na temat bieżącej oceny postępu i skutków realizacji Strategii, zgodności postępu we wdrażaniu zadań z przyjętym harmonogramem oraz wizją rozwoju. Analizie podlegałby „Raport o Stanie Gminy Dzwola”. Rada Rozwoju Strategicznego przedstawiałaby po każdym posiedzeniu, a obligatoryjnie po spotkaniu rocznym (analiza „Raportu o Stanie Gminy”) swoje uwagi i propozycje dalszych działań. Co 2 lata na podstawie rekomendacji Rady Rozwoju Strategicznego Strategia byłaby aktualizowana przez Radę Gminy. Monitorowanie, by stać się skutecznym narzędziem w procesie wdrażania Strategii, musi charakteryzować się następującymi zasadami:

- Wiarygodność – informacja musi być wiarygodna i musi opierać się na niepodważalnych danych. Niedokładne dane systemu monitorowania mogą spowodować podjęcie niewłaściwych działań korygujących.
- Aktualność – informacje muszą być zbierane, przekazywane i oceniane w sposób ciągły, który umożliwi podjęcie na czas działań korygujących oraz stosownych korekt w momencie aktualizacji strategii.

Przy konstruowaniu systemu wskaźników starano się ograniczyć ich liczbę do minimum, a także wykorzystać przede wszystkim te, których wartości dostępne są w oficjalnej statystyce

Głównego Urzędu Statystycznego. Dla każdego ze wskaźników podano możliwe źródła pozyskiwania informacji o wartościach monitorowanych wskaźników.

Tabela 13. Wskaźniki do monitoringu strategii Gminy Dzwola

Lp.	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Źródło danych
1	Cel operacyjny 1.1. Rewitalizacja	Powierzchnia terenów zrewitalizowanych /odnowionych na terenie gminy	Urząd Gminy
		Wskaźnik pokrycia gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	GUS: BDL/ Urząd Gminy
	Cel operacyjny 1.2. Kultura	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika	GUS: BDL
		Liczba imprez kulturalnych organizowanych na 1000 mieszkańców w gminie	GUS: BDL
2	Cel operacyjny 1.3. Edukacja	Uśrednione wyniki egzaminu końcowego z przedmiotów humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych w gimnazjach	Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
	Cel operacyjny 2.2 Infrastruktura techniczna	Odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w gminie	Urząd Gminy
4	Cel operacyjny 3.1. Integracja przestrzenna	Długość wyremontowanych /zmodernizowanych dróg gminnych na terenie gminy	Urząd Gminy
5	Cel operacyjny 3.2. Przedsiębiorczość	Łączna moc zainstalowana na terenie gminy do produkcji energii elektrycznej ze źródeł	PGE Dystrybucja

		odnawialnych	
6	Cel operacyjny 3.2. Przedsiębiorczość	Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach(b) na jednego mieszkańca	GUS: BDL.
7	Cel operacyjny 3.3. Rolnictwo	Wielkość środków pozyskanych z działania „Inwestycje w środki trwałe” w ramach PROW 2014-2020	ARiMR

Źródło: Opracowanie własne.

3.5.2. Źródła finansowania strategii oraz działań priorytetowych

Głównymi źródłami finansowania strategii w okresie jej realizacji będą:

- środki budżetu gminy;
- zewnętrzne środki publiczne, dostępne przede wszystkim w ramach programów operacyjnych perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020;

Znaczna część środków inwestycyjnych gminy, koniecznych do realizacji strategii, będzie mogła pochodzić z programów operacyjnych perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2014-2020. Przy czym, podobnie jak w latach 2007-2013, głównym źródłem środków unijnych będzie Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPOWL) na lata 2014-2020. Łączna alokacja środków unijnych na program wynosi 2 229 mln euro, z czego 1 677 mln euro będzie finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), zaś 552 mln euro będzie pochodziło z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

Kolejnym źródłem pozyskiwania środków unijnych na wdrażanie działań strategii będzie Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014-2020, który będzie finansowany z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Alokacja środków z EFRROW kształtuje się na poziomie 8 242 mln euro, które w dużej mierze będą wydatkowane na działania inwestycyjne związane z modernizacją gospodarstw rolnych oraz rozwój przetwórstwa produktów rolnych, a także na rozbudowę infrastruktury na

obszarach wiejskich. Zważywszy na wiejski charakter gminy i jej zidentyfikowane potrzeby rozwojowe w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, PROW na lata 2014-2020 będzie bardzo ważnym elementem finansowania strategii i wdrożenia szeregu zaplanowanych działań, szczególnie tych odnoszących się do rozwoju infrastruktury na wsi.

Uzupełniającymi źródłami finansowania strategii będą inne programy operacyjne finansowane ze środków unijnych perspektywy 2014-2020, w tym:

- Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020, w ramach którego będzie m.in. istniała możliwość finansowania rozwoju działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, a także współpracy sieciowej podmiotów oferujących wspólny produkt turystyczny;
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, w ramach którego będzie m.in. możliwe finansowanie ponadlokalnych przedsięwzięć w zakresie energetyki odnawialnej, termomodernizacji budynków użyteczności publicznej, rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej,
- Program Operacyjna Polska Cyfrowa 2014-2020, w ramach którego zaplanowano finansowanie przedsięwzięć związanych z poprawą dostępu mieszkańców do szybkiego Internetu, rozwojem administracji elektronicznej i e-usług;
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, w ramach którego będzie m.in. możliwość finansowania projektów podnoszących kompetencje pracowników administracji samorządowej oraz rozwijających systemy zarządzania strategicznego i finansowego w jednostkach samorządu terytorialnego.
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020, w tym Program Region Morza Bałtyckiego; Program dla Europy Środkowej, Interreg Europa; Program Współpracy Transgranicznej Polska Białoruś Ukraina.
- Szwajcarskie i Norweskie Instrumenty Finansowe, umożliwiające finansowanie różnorodnych inicjatyw związanych ze sportem, kulturą, edukacją, zdrowiem oraz rozwojem społeczeństwa obywatelskiego.

Poniżej przedstawiono zestawienie działań priorytetowych w ramach strategii z uwzględnieniem ich źródeł finansowania.

Tabela 14. Źródła finansowania działań priorytetowych dla Gminy Dzwola.

Działanie priorytetowe	Okres realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Źródła finansowania
Montaż prosumenckich instalacji fotowoltaicznych	2016-2018	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 4. Energia przyjazna środowisku; PO Infrastruktura i Środowisko: Oś Priorytetowa I. Zmniejszenie emisyjności gospodarki; Budżet gminy
Montaż instalacji kolektorów słonecznych na terenie gminy Dzwola.	2016-2018	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 4. Energia przyjazna środowisku; PO Infrastruktura i Środowisko: Oś Priorytetowa I. Zmniejszenie emisyjności gospodarki; Budżet gminy.
Utworzenie ogólnodostępnego miejsca wypoczynkowego.	2017-2019	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020
Utworzenie ścieżki edukacyjnej "Spotkanie z tradycją i kulturą	2017	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego;

ludową"			Budżet gminy.
Budowa klienckich przyłączy internetu szerokopasmowego.	2017-2020	Urząd Gminy Dzwola, podmioty wpisane do rejestru UAE	PO Polska Cyfrowa 2014-2020: Oś Priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu; RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 2. Cyfrowe lubelskie Budżet gminy.
Rozwój sieci dróg gminnych na terenie Dzwoli.	2017-2020	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 8. Mobilność regionalna i ekologiczny transport; Narodowy program przebudowy dróg lokalnych; PROW 2014-2020: Działanie 6.5. Inwestycje w środki trwałe (scalanie gruntów); Budżet gminy.
Budowa sieci wodociągowych na terenie Gminy Dzwola.	2017-2020	Urząd Gminy Dzwola	RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 6. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów; PROW 2014-2020: Działanie. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich; Budżet gminy.

Źródło: Opracowanie własne.

Możliwość finansowania wdrażania i realizacji strategii dają również środki krajowe, w szczególności pochodzące z następujących programów:

- Narodowy program przebudowy dróg lokalnych „Bezpieczeństwo – Dostępność – Rozwój”, w ramach którego będzie istniała możliwość uzyskania dotacji na modernizację dróg gminnych;
- Roczne programy finansowania kultury, realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, z których będą dofinansowywane imprezy i wydarzenia kulturalne;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, w ramach, którego będzie możliwość finansowania w formie instrumentów zwrotnych przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, efektywności energetycznej, energii odnawialnej itp.;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, umożliwiający finansowanie różnorodnych przedsięwzięć w zakresie ekologii, ochrony przyrody oraz zarządzania gospodarką wodną i odpadową;
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, umożliwiający finansowanie m.in. projektów z zakresu integracji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.

Oprócz funduszy UE funkcjonują również inne możliwości finansowania rozwoju samorządu, tj.:

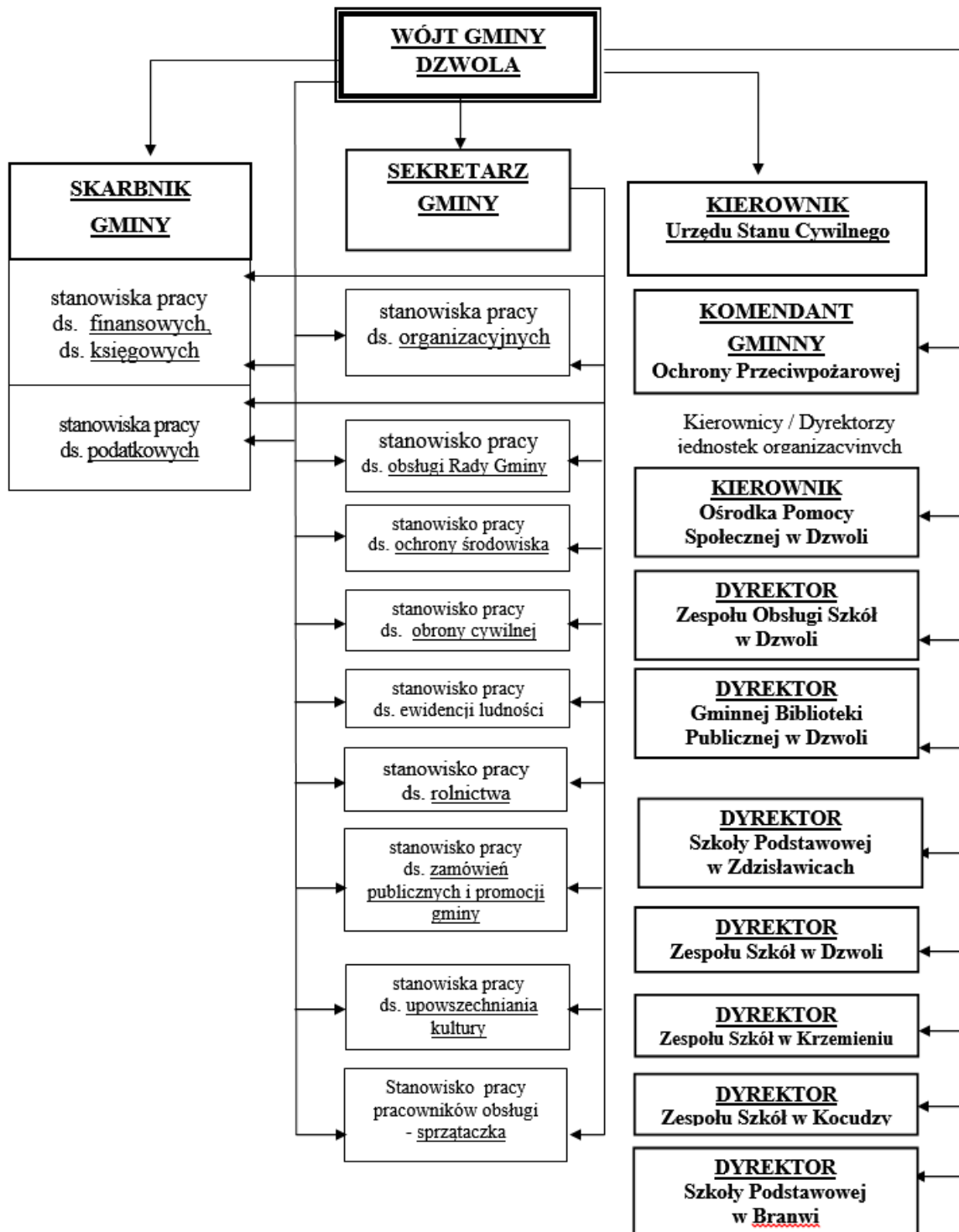
- Norweski Mechanizm Finansowy,
- Szwajcarski Instrument Finansowy,
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego,
- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Ministerstwo Edukacji,
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej,
- Ministerstwo Sportu i Turystyki,
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych,
- Zarząd Dróg Wojewódzkich w Lublinie,
- Zarząd Dróg Powiatowych,
- Młodzież w Działaniu,

- Bank Gospodarstwa Krajowego (Fundusz Poręczeń Unijnych, Fundusz Rozwoju Inwestycji
- Komunalnych, itd.),
- Fundacje i grantodawcy.

Dokładne rozplanowanie dochodów oraz wydatków z budżetu Gminy Dzwola w okresie realizacji zadań zapisanych w Strategii pozwoli na właściwą i efektywną koncentrację działań i posiadanych zasobów. Dzięki właściwemu oszacowaniu posiadanych środków finansowych, wpływów do budżetu w kolejnych latach oraz kosztach niezbędnych do poniesienia w procesie realizacji Strategii, w przypadku wystąpienia problemów możliwe będzie łatwiejsze i szybsze ich rozwiązanie.

3.5.3. System instytucjonalny wdrażania strategii

Ilustracja 19. Schemat organizacyjny Gminy Dzwola.

Źródło: Biuletyn Informacji Publicznej Gminy Dzwola.

Za wdrożenie strategii główną odpowiedzialność przyjmuje Wójt wraz z podległym mu urzędem Gminy. Wójt odpowiada za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania strategii. Na Wójcie spoczywa odpowiedzialność za wykonanie uchwał Rady Gminy w sprawie założeń strategii oraz działań strategicznych z niej wynikających. W realizację strategii włączone zostaną odpowiednie komórki organizacyjne Urzędu Gminy, jednostki organizacyjne i budżetowe.

Urząd Gminy w procesie wdrażania strategii będzie wspomagany przez:

- Rada Gminy, która razem z radami sołectkimi powinna zadbać o promocję i właściwe zrozumienie strategii wśród społeczności lokalnej (konsultacje społeczne),
- Placówki szkolno-wychowawcze (szczególnie ważna rola nauczycieli jako liderów lokalnych),
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej,
- Gminny Ośrodek Kultury,
- Jednostki OSP i ich strażnice,
- Organizacje pozarządowe działające na terenie gminy.

Zaangażowane w sposób partnerski instytucje zewnętrzne partycypujące w rozwój gminy i realizację przedmiotowej strategii poprzez koordynację odpowiednich programów i instrumentów finansowych:

- Urząd Marszałkowski (jako instytucja zarządzająca RPO WL, część działań POWER),
- Starostwo Powiatowe w Janowie Lubelskim (dysponent części środków w ramach PROW),
- Powiatowy Urząd Pracy w Janowie Lubelskim,
- Powiatowy Oddział Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (PROW).

Do istotnych pomiotów, które w istotny sposób będą przyczyniać się do realizacji celów strategii, należy również zaliczyć docelowe grupy beneficjentów pomocy:

- mieszkańcy gminy,
- przedsiębiorcy i ich związki,
- rolnicy i ich związki,
- koła gospodyń wiejskich,
- bezrobotni.

3.6. Konsultacje społeczne

SPIS MAP

1. Mapa 1. Położenie gminy Dzwola na mapie administracyjnej powiatu janowskiego(województwo lubelskie).
2. Mapa 2. Położenie gminy Dzwola na mapie administracyjnej województwa lubelskiego.
3. Mapa 3. Lokalizacja Gminy Dzwola (mapa fizyczna).
4. Mapa 4. Położenie Gminy Dzwola na mapie Regionalizacji Fizykograficznej Polski.
5. Mapa 5. Układ osadniczy i komunikacyjny Gminy Dzwola.
6. Mapa 6. Walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy Dzwola.
7. Mapa 7. Szkic okręgów geotermalnych Polski.
8. Mapa 8. Zasoby energii geotermalnej w Polsce.
9. Mapa 9. Poziom nasłonecznienia w Polsce w kilowatogodzinach (KWh/m²).
10. Mapa 10. Podział etnograficzny Lubelszczyzny.
11. Mapa 11. Uwarunkowania rolnictwa w gminie Dzwola.
12. Mapa 12. Gmina Dzwola na mapie docelowego układu dróg szybkiego ruchu w Polsce.
13. Mapa 13. Linie kolejowe w województwie lubelskim.

SPIS TABEL

1. Tabela 1. Struktura ludności w Gminie Dzwola w 2014 roku.
2. Tabela 2. Charakterystyka mieszkańców w Gminie Dzwola w latach 2011 – 2014.
3. Tabela 3. Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w Gminie Dzwola.
4. Tabela 4. Gospodarka komunalna – ilość dostarczanej wody na dobę w dm³.
5. Tabela 5. Samorządowe placówki oświatowe na terenie Gminy Dzwola.
6. Tabela 6. Edukacyjne grupy wiekowe w gminie Dzwola.
7. Tabela 7. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych w Gminie Dzwola w latach 2007 - 2014
8. Tabela 8. Liczba uczniów w uczęszczających do placówek oświatowych w gminie Dzwola.
9. Tabela 9. Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych i gimnazjach.
10. Tabela 10. Usługi medyczne w gminie Dzwola.
11. Tabela 11. Analiza SWOT dla gminy Dzwola.
12. Tabela 12. Cele strategiczne, cele operacyjne i działania priorytetowe dla Gminy Dzwola.
13. Tabela 13. Wskaźniki do monitoringu strategii Gminy Dzwola
14. Tabela 14. Wskaźniki do monitoringu strategii Gminy Dzwola
15. Tabela 15. Źródła finansowania działań priorytetowych dla Gminy Dzwola.

SPIS ILUSTRACJI

1. Ilustracja 1. Ścieżka edukacyjna w rezerwacie Szklarnia.
2. Ilustracja 2. Kościół p.w. św. Anny w Branwi
3. Ilustracja 3. kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Dzwoli
4. Ilustracja 4. Kapliczka przydrożna na terenie gminy Dzwola.
5. Ilustracja 5. Rzeźba św. Jana Nepomucena i barokowa kapliczka w Dzwoli
6. Ilustracja 6. Cmentarz z mogiłami żołnierzy poległych w 1939 roku w Dzwoli.
7. Ilustracja 7. Pomnik na „Porytowym Wzgórzu”.
8. Ilustracja 8. Produkty Tradycyjne Ziemi Janowskiej Wpisane na Listę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. \Ilustracja 7. Poziom i jakość kształcenia w Gminie Dzwola
9. Ilustracja 9. Cechy struktury demograficznej gminy Dzwola w latach 2010 – 2014 w punktach procentowych.
10. Ilustracja 10. Gospodarka odpadami komunalnymi.
11. Ilustracja 11. Poziom i jakość kształcenia w gminie Dzwola.
12. Ilustracja 12. Poziom i jakość kształcenia w Gminie Dzwola w rankingu gmin wiejskich.
13. Ilustracja 13. Centrum Kulturalno-Rekreacyjne w Kocudzy Drugiej.
14. Ilustracja 14. Nowoczesne boiska w gminie Dzwola.
15. Ilustracja 15. Infrastruktura rekreacyjna w gminie Dzwola.
16. Ilustracja 16. Miejsce Gminy Dzwola w rankingu (ogólnopolskim) wydatki samorządów w latach 2010 – 2014.
17. Ilustracja 17. Gminne zawody strażackie.
18. Ilustracja 18. Zespół śpiewaczy Jarzębina
19. Ilustracja 19. Schemat organizacyjny Gminy Dzwola.

SPIS WYKRESÓW

1. Wykres 1. Liczba ludności w gminie Dzwola w latach 2007-2014.
2. Wykres 2. Przyrost naturalny w Gminie Dzwola w latach 2007-2014.
3. Wykres 3. Saldo migracji wewnętrznych w Gminie Dzwola w latach 2007-2014.
4. Wykres 4. Migracje na pobyt stały w Gminie Dzwola.
5. Wykres 5. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem.
6. Wykres 6. Wyposażenie mieszkań w Gminie Dzwola.
7. Wykres 7. Liczba zatrudnionych w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014 według danych GUS.
8. Wykres 8. Struktura bezrobocia w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014.
9. Wykres 9. Struktura bezrobocia wśród mieszkańców Gminy Dzwola, będących w wieku produkcyjnym.
10. Wykres 10. Preferowane kierunki upraw i rodzaje zasiewów w gospodarstwach na terenie Gminy Dzwola.
11. Wykres 11. Pogłowie zwierząt gospodarskich, z uwzględnieniem różnych gatunków (bydło, trzoda chlewna, konie, drób) w 2015 roku.
12. Wykres 12. Liczba gospodarstw rolnych stosujących nawozy mineralne i wapniowe.
13. Wykres 13. Podmioty gospodarcze w gminie Dzwole w rejestrze REGON w latach 2007 – 2014
14. Wykres 14. Struktura przedsiębiorstw w Gminie Dzwola w latach 2007 – 2014.
15. Wykres 15. Podmioty gospodarki narodowej figurujące w rejestrze REGON wg sektorów.
16. Wykres 16. Podmioty gospodarki narodowej figurujące w rejestrze REGON wg sekcji PKD.
17. Wykres 17. Podmioty z branży budownictwa w latach 2010 – 2014.
18. Wykres 18. Charakterystyka dróg w Gminie Dzwola w odniesieniu do rodzaju powierzchni.
19. Wykres 19. Odpady komunalne w gminie Dzwola.
20. Wykres 20. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu i kanalizacji.
21. Wykres 21. Ilość komputerów z dostępem do internetu w placówkach oświatowych na terenie Gminy Dzwola.
22. Wykres 22. Liczba przyjęć pacjentów do poradni lekarskich w latach 2012 – 2014.
23. Wykres 23. Środowiskowa pomoc społeczna w Gminie Dzwola
24. Wykres 24. Dochody i wydatki budżetu gminy według rodzajów w 2014 roku.